

**”Kaikki sitä tekevät” – vieraalle kielelle kääntäminen Suomen
kääntäjien ja tulkkien liiton asiatekstikäntäjien työssä**

Marja Korpio
Tampereen yliopisto
Kieli- ja käännöstieteiden laitos
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2007

Tampereen yliopisto
Käännöstiede (saksa)
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

KORPIO, MARJA: ”Kaikki sitä tekevät” – vieraalle kielelle kääntäminen Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton asiatekstikäntäjien työssä

Pro gradu -tutkielma, 103 sivua + liitteet 8 sivua + saksankielinen lyhennelmä liitteineen 22 sivua
Helmikuu 2007

Tämän tutkielman päätarkoituksena oli selvittää, kuinka yleistä vieraalle kielelle kääntäminen on Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton asiatekstijaoston kääntäjien työssä. Lisäksi tutkielmassa selvitettiin, miten vieraalle kielelle tehtävien käännösten laatu varmistetaan, miten kääntäjä suhtautuu vieraalle kielelle kääntämiseen, miten kääntäjäkoulutus ja ammatillinen kokemus ovat tukeneet tätä käännössuuntaa ja millaista vastakaikua vieraalle kielelle kääntämisestä esitetyt väittämät saavat kääntäjien keskuudessa.

Tutkimusmenetelmänä oli sähköpostikysely, joka lähetettiin 250:lle satunnaisesti valitulle SKTL:n asiatekstijaoston kääntäjälle. Kyselyyn vastasi 97 kääntäjää, mikä oli riittävä määrä kvantitatiivisten päätelmien tekoon.

Tutkimuksen tulokset osoittivat, että 70 % kyselyyn vastanneista kääntäjistä käänsi ainakin satunnaisesti vieraalle kielelle. Vieraalle kielelle suoritettujen käännösten määrä sen sijaan oli vain 27 % kaikista käännöstyöistä. Kääntäjien saaman positiivisen palautteen ja heidän omien arvioidensa perusteella vieraalle kielelle tehtyjen käännösten laatu oli riittävän hyvä. Lisäksi kohdekieltä äidinkielenään puhuva tarkisti käännökset usein. Tulosten mukaan kääntäjäkoulutus antoi hyvän perustan vieraalle kielelle kääntämiseksi, mutta yliopistollisen kääntäjäkoulutuksen saaneet kääntäjät käänsivät vähemmän vieraalle kielelle kuin diplomikielenkääntäjät tai filologit. Kääntäjien suhtautuminen vieraalle kielelle kääntämistä koskeviin väittämiin riippui jossain määrin heidän käännössuunnastaan ja äidinkielestään.

Tutkimuksen yhteenvedona voi todeta, että vieraalle kielelle kääntämistä pidettiin mahdollisena, kun kääntäjä tuntee hyvin kohdekielen ja -kulttuurin sekä käännöstyönsä erikoisalan ja sen tekstikonventiot, tunnistaa omat rajoituksensa ja käyttää kohdekielen äidinkielistä tekstintarkistajaa.

Avainsanat: vieraalle kielelle kääntäminen, käännössuunta, asiatekstit

Sisällysluettelo

1. Johdanto	1
2. Kääntäjä ja kielet.....	3
2.1 Äidinkieli ja syntyperäinen puhuja.....	3
2.2 Kaksikielisyys	5
2.3 Toinen kieli ja vieras kieli.....	6
2.4 Kääntäjän työkielet.....	7
3. Vieraalle kielelle kääntäminen – teoriaa	8
3.1 Käsityksiä vieraalle kielelle kääntämistä vastaan	8
3.2 Käsityksiä vieraalle kielelle kääntämisen puolesta	12
4. Vieraalle kielelle kääntäminen – käytäntöä	15
4.1 Vieraalle kielelle kääntämisen yleisyys tutkimusten valossa	15
4.2 Vieraalle kielelle kääntämisen laatu	17
4.2.1 Joitakin näkökulmia laadun määrittelyyn.....	18
4.2.2 Vieraalle kielelle kääntämisen yleisistä edellytyksistä	19
4.2.2.1 Tekstilaji ja tekstityyppi.....	20
4.2.2.2 Lähdeteksti ja kohdeteksti.....	22
4.2.2.3 Lähdekulttuurin ja kohdekulttuurin konventiot.....	24
4.2.2.4 Kääntäjän etiikka	24
4.2.3 Tutkimuksia vieraalle kielelle kääntämisen laadusta.....	26
4.2.3.1 Chestermanin kvantitatiivinen tutkimus	26
4.2.3.2 Pokornin kvalitatiivinen tutkimus.....	27
4.2.3.3 Muita tutkimuksia	29

5. Vieraalle kielelle kääntäminen – kyselytutkimuksen valossa.....	31
5.1 Kyselytutkimuksen taustaa	31
5.2 Kyselytutkimuksen tavoite	32
5.3 Lähtöhypoteesit	33
5.4 Tutkimustulokset	34
5.4.1 Kyselyn toteuttaminen ja vastausprosentti.....	34
5.4.2 Tulosten koodaus, laskenta ja analysointi	34
5.4.3 Vastaaajien taustatiedot	35
5.4.4 Vastaaajien käännessuunnat ja kieliparit	39
5.4.5 Kääntäjien mielipiteet kääntämissuuntaa koskeviin väitteisiin.....	46
5.4.6 Käännöstyön laatu vieraalle kielelle käännettäessä	51
5.4.7 Vastaaajien mielipiteet vieraalle kielelle kääntämiseen liittyvistä väittämistä	53
5.4.8 Vastaaajien kommentit vieraalle kielelle kääntämisestä yleisesti.....	80
6. Pohdintaa ja päätelmiä.....	85
6.1 Tulosten edustavuus ja yleistettävyyys perusjoukkoon	85
6.2 Hypoteesien testaus	87
6.3 Johtopäätökset	90
Lähteet.....	96
Liitteet
Deutsche Kurzfassung

1. Johdanto

Kun maallikon kanssa keskustelee kääntämisestä, hän saattaa kysyä: ”Kuinka monelle kielelle käänntät? Maallikko olettaa useimmiten itsestään selvästi, että kääntäminen tarkoittaa kääntämistä äidinkielestä vieraalle kielelle. Käännöstieteessä taas vallitsee normi tai ainakin kirjoittamaton sääntö, että kääntäjän tulisi aina kääntää äidinkielelleen. Ammatissa toimivan asiatekstikäntäjän arkipäivä Suomessa sijoittuu näiden kahden ääripään väliin. Kääntäjä ei useinkaan voi välttyä kääntämästä vieraalle kielelle pienen kielialueen maassa, joka elää viennistä.

Tämän työn tarkoituksena on pohtia käännöstieteessä esiintyviä väittämiä vieraalle kielelle kääntämistä vastaan ja sen puolesta. Käännösteoreetikot ja englantia äidinkielenään puhuvat voivat perustellusti olla sitä mieltä, että käännöksiä muuhun kuin äidinkieleen ei pidä tehdä. Toisia mielipiteitä syntyy, kun idealistinen näkemys ei kohtaa kääntäjän arkipäivää, mikä tapahtuu usein, kun kyseessä ovat käännökset pienistä kielistä (kuten suomesta ja ruotsista) valtakieliin tai kielialueen ulkopuolella vähän opiskelluista kielistä (kuten kiinasta) valtakieliin. Tällöin joutuu pohtimaan vieraalle kielelle kääntämisen reunaehtoja ja sen mahdolliseksi tekeviä ratkaisuja.

Lisäksi tämän työn tarkoituksena on selvittää kyselytutkimuksen avulla, kuinka yleistä vieraalle kielelle kääntäminen tai jopa kahden vieraan kielen välillä kääntäminen on Suomen kääntäjien ja tulkkien asiatekstijaoston kääntäjien työssä. Tutkimuksessani selvitän myös, miten työn laatu varmistetaan vieraalle kielelle käännettäessä, miten kääntäjä suhtautuu vieraalle kielelle kääntämiseen, miten kääntäjäkoulutus, työssä oppiminen ja elämäkokemus ovat tukeneet tätä käännössuuntaa ja millaista vastakaikua vieraalle kielelle kääntämisestä esitetyt väittämät saavat kääntäjien keskuudessa.

Lähtöoletukseni on, että yli puolet Suomessa toimivista asiatekstikäntäjistä kääntää ainakin joskus vieraalle kielelle. Käännöstyötä tehdään, koska on pakko: käännöstoimeksiantoja ”väärään suuntaan” on paljon. Oletukseni mukaan käännöstieteellinen koulutus antaa perustyökälyt tähän käännössuuntaan, mutta kääntäjän on itse aktiivisesti ylläpidettävä taitoa kääntää vieraalle kielelle. Oletan, että vieraalle kielelle tehtyjä käännöksiä ei aina tarkista pätevä syntyperäinen kielenpuhuja, mutta siitä huolimatta työn pragmaattinen laatu on riittävä. Lisäksi oletan, että jos kääntäjän äidinkieli tutkimukseni perusjoukossa on jokin muu kuin suomi, hän kääntää vähemmän vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuva kääntäjä.

Tässä työssä käytän termiä vieras kieli kielestä, jota kyselytutkimukseen vastaaja ei ole määritellyt äidinkieleksi tai kääntäjän äidinkieleen vertautuvaksi A-työkieleksi.

2. Kääntäjä ja kielet

Kääntämistapahtumassa on kaksi kieltä: lähdekieli, jolla alkuperäinen teksti on kirjoitettu ja kohdekieli, jolle teksti käännetään. Perinteisesti käännöstieteessä ajatellaan, että kohdekieli on kääntäjän äidinkieli ja lähdekieli kieli, jonka hän on oppinut joko jo lapsuudessa tai myöhemmin elämän varrella.

Käännöstieteellisessä kirjallisuudessa on termin äidinkieli rinnalle vakiintunut englanninkielinen termi *language of habitual use*, eniten käytetty kieli. Kaksikielistä kääntäjää pidetään joissakin käännöstieteellisissä julkaisuissa ideaalikääntäjänä. Käännöstieteessä käytetään myös termejä toinen kieli ja vieras kieli, ei-äidinkieli (englanniksi *non-mother tongue*). Lisäksi puhutaan erikseen kääntäjän tai tulkin aktiivisista ja passiivisista työkielistä. Usein näitä termejä pidetään itsestään selvinä määrittelemättä niitä erikseen. Seuraavissa kappaleissa yritän valottaa näiden käsitteiden monia määrittelymahdollisuuksia.

2.1 Äidinkieli ja syntyperäinen puhuja

Sanakirjamääritelmän mukaan äidinkieli on kieli, jonka ihminen ensimmäiseksi (tavallisesti kotonaan) oppii ja jota hän parhaiten tai yksinomaan taitaa (CD-Perussanakirja 1997). Karlsson (2003) toteaa, että äidinkieli on kieli, jonka lapsi oppii luonnollisesti ilman muodollista opetusta. Hän käyttää äidinkielestä myös termiä ensikieli, koska lapsen ensimmäisenä omaksuma kieli ei välttämättä aina ole äidin kieli. (Karlsson 2003, 2.) Tiittula (1992) taas korostaa äidinkielen puheen ja kirjoittamisen oppimistapahtumien erilaisuutta. Hänen mukaansa puheen oppiminen on primaarista sosialisatiota, joka alkaa varhaisessa lapsuudessa ja on sidoksissa ihmisen jokapäiväiseen toimintaan. Äidinkielen puhe ja viestintätilanteet opitaan käytännön kokemuksen kautta, usein tiedostamatta. Kirjoitetun kielen oppiminen taas on tietoista toimintaa, sillä kirjoitettua kieltä opetetaan vakiintunein ja systematisoiduin menetelmin ja oppimisessa ovat mukana tiedostetut kirjoitetun kielen normit. (Tiittula 1992, 15.)

Jos lapsi on syntynyt yksikieliseen perheeseen maassa, jossa perheen puhuma kieli on valtakieli, ja lapsi käy koulunsa käyttäen tätä kotona ja sosiaalisessa ympäristössään oppimaansa kieltä, äidinkielen määrittely on yksiselitteinen. Jos lapsi taas kuuluu kaksikieliseen perheeseen tai perheen kotikieli on muu kuin yhteiskunnan ja koulun kieli, määrittely on huomattavasti vaikeampaa. Tätä joutuu nykyään pohdiskelemaan Suomessakin: ovatko esimerkiksi Suomessa syntyneet vietnamilaisten pakolaisten lapset äidinkieleltään suomalaisia? Pokorn (2000b, 63) toteaa, että käsitteet äidinkielen puhuja ja

äidinkieli ovat kielitieteilijöiden keskuudessa epämääräisesti määriteltyjä ja että tähän määrittelyyn vaikuttavat sekä konnotaatiot, joita nämä käsitteet luovat, että tarve, miksi ne halutaan määritellä.

Varsin kattavan tavan määritellä äidinkieli esittää Skutnabb-Kangas (1988), jonka määritelmä perustuu viiteen eri kriteeriin. Hänen ensimmäinen kriteerinsä on sosiologiassa käytetty alkuperä. Tämän mukaan äidinkieli on kieli, jonka on ensin oppinut. Toinen kriteeri on kielitieteen käyttämä hallinta eli taito ja pätevyys, jolloin äidinkieli on kieli, jonka hallitsee parhaiten. Kielisosiologinen kriteeri on kielen käyttö, ja äidinkieli tämän mukaisesti kieli, jota käyttää eniten. Tähän kielisosiologiseen äidinkielen määritelmään rinnastuu englannin kielen käsite *language of habitual use*. Neljäs kriteeri on samastuminen, joka jakaantuu sosiaalipsykologian ja yksilöpsykologian käyttämään sisäiseen samastumiseen ja sosiaalipsykologian ja sosiologian käyttämään ulkoiseen samastumiseen. Äidinkieli on näiden kriteerien mukaan kieli, johon itse samastuu ja jonka syntyperäisenä puhujana muut pitävät. Viides kriteeri on kansanomaisten määritelmien mukainen automatiikka ja maailmankuva, ja näiden mukaisesti äidinkieli on kieli, jolla laskee, jolla ajattelee, jolla näkee unta tai jolla kirjoittaa päiväkirjaa tai runoja. (Skutnabb-Kangas 1988, 35.) Edellä esitetyistä määrittelyistä voi havaita, että henkilöllä saattaa olla kaikilla kriteereillä tarkasteltuna sama äidinkieli (kuten esimerkiksi tämän työn kirjoittajalla), mutta sama henkilö voi ilmoittaa äidinkielekseen eri tilanteissa eri kielen sen mukaan, mitä määrittelyä hän käyttää. Yllä esitettyjen kriteerien mukaan henkilön äidinkieli voi myös vaihtua elämän aikana muun muassa avioliiton ja/tai maastamuuton seurauksena. Skutnabb-Kangas (1988, 37) toteaa, että alkuperämääritelmän perusteella henkilöllä voi olla kaksi äidinkieltä, jos vanhemmilla on eri äidinkielet ja kumpikin alusta alkaen puhuu lapselle omaa kieltään.

Syntyperäinen tietyn kielen puhuja on CD-Perussanakirjan (1997) määritelmän mukaan henkilö, joka puhuu kieltä äidinkielenään. Pokorn (2005) toteaa, että kielitieteessä syntyperäinen puhuja voi äidinkielen tavoin saada hyvin monia määritelmiä. Hän pohtii kirjassaan, voidaanko syntyperäisen puhujan status antaa muille kuin syntymästään saakka kyseistä kieltä puhuneille. Kysymys synnyttää myös toisen kysymyksen: kuinka varhain toinen kieli pitäisi omaksua, jotta henkilö voisi olla kyseisen kielen syntyperäinen puhuja? Pohdinnassaan Pokorn päätyy siihen, että kielen omaksuminen täytyisi tapahtua ennen murrosikää. (Pokorn 2005, 6–16.)

2.2 Kaksikielisyys

Hassinen (2002) määrittelee väitöskirjatutkimuksessaan kaksikielisyyden siten, että ihminen pystyy aktiivisesti puhumaan, ymmärtämään (varttuneempi myös lukemaan ja kirjoittamaan) ja ajattelemaan kahdella kielellä ja automaattisesti vaihtamaan niitä, vaikka lähes samantasoista osaamista molemmissa kielissä ei olekaan saavutettu. Hän ei rajaa kaksikielisyyttä omaksumisiän perusteella, koska hänen mielestään myös aikuiset pystyvät omaksumaan toisen kielen. Kaksikielisyys ei ole vain koulun tai kurssin kielenopetuksen tulosta, vaan kieltä omaksuvan on elettävä puhuttavien kielten ympäristössä (vrt. toisen kielen määritelmä jäljempänä). Hän korostaa myös, että kaksikielisyys ei ole staattinen tila vaan dynaaminen prosessi, joka muuttuu elämäntilanteen mukaan, sopeutuu ympäristöön ja yksilön tarpeisiin. Kielen osaamisen taso ei ole koskaan lopullinen, vaan kielen hallinta muuttuu koko ajan. (Hassinen 2002, 21.)

Skutnabb-Kangas (1988) toteaa, että suurin osa maailman kaksikielisistä on kaksikielisiä sen vuoksi, että heidän on pakko, ei sen vuoksi, että he ovat itse valinneet kaksikielisyyden. Hän jaottelee kaksikielisyyden määritelmän vastaavalla tavalla kuin äidinkielen määritelmänkin eri tieteenaloilla käytettyjen kriteerien mukaan. Jos kriteerinä käytetään sosiologiassa käytettyä alkuperää, kaksikielinen on henkilö, joka perheessä on oppinut kaksi kieltä syntyperäisiltä puhujilta alusta asti tai on käyttänyt kahta kieltä rinnakkain kommunikaatiovälineenä alusta asti. Kielitieteen kielen hallinta -kriteerillä saadaan varsin suuresti toisistaan poikkeavia kaksikielisyyden määritelmiä: toisena ääripäänä on kahden kielen täydellinen hallinta, toisena taas toisen kielen kanssa kosketuksiin joutuminen. Kielisosiologisen kielen käyttö -kriteerin mukaan kaksikielinen on henkilö, joka käyttää tai pystyy käyttämään kahta kieltä useimmissa tilanteissa omien toiveidensa ja yhteiskunnan vaatimusten mukaisesti. Sosiaalipsykologian ja yksilöpsykologian sisäinen samastuminen tarkoittaa, että henkilö samastuu kaksikieliseksi tai kahteen kieleen ja/tai kahteen kulttuuriin tai osiin niistä. Sosiaalipsykologian ja sosiologian käyttämä ulkoinen samastuminen -kriteeri taas tarkoittaa sitä, että kaksikielinen on henkilö, jota muut pitävät kaksikielisenä tai jota muut pitävät kahden kielen syntyperäisenä puhujana. (Skutnabb-Kangas 1988, 62–63.)

Kaksikielisyyden määritelmällä on siis monia asteita. Crystalin (1987) mielestä kaksikielisyyden määritelmäksi ei riitä, että puhuu kahta kieltä, sillä se ennen muuta jättää määrittelemättä taitotason, joka on saavutettava, ennen kuin voi kutsua itseään kaksikieliseksi. Hänen mukaansa ilmeinen vastaus olisi edellyttää, että henkilö on kaksikielinen, jos hän puhuu kahta kieltä täydellisen sujuvasti, kuten syntyperäinen kielenpuhujana (vrt. Skutnabb-Kankaan hallinta-kriteeri), mutta tätä hän kuitenkin pitää

liian tiukkana kriteerinä. Crystalin mukaan tämän kriteerin täyttävät henkilöt ovat poikkeus säännöstä: kaksikielisten suuri enemmistö ei hallitse kahta kieltänsä samantasoisesti. (Crystal 1987, 362.)

2.3 Toinen kieli ja vieras kieli

Kun puhutaan vieraasta kielestä tai toisesta kielestä, tarkoitetaan kieltä, joka ei ole äidinkieli (englanniksi *non-mother tongue*). Vieras kieli tai toinen kieli on opeteltu tai opittu äidinkielen oppimisen jälkeen. Sunin (2005) mukaan erottelu vieraan kielen ja toisen kielen välillä on jo varsin vakiintunutta: vieras kieli opitaan muussa kuin tätä kieltä puhuvassa ympäristössä, toinen kieli taas opitaan tätä kieltä puhuvassa ympäristössä. Vieras kieli kehittyy opetukseen osallistuen tai itseopiskelumateriaaleja hyödyntäen, kun taas toisen kielen omaksuminen on kieliympäristön ehdoilla etenevä spontaani prosessi, jota opetus tukee ja nopeuttaa (Suni, 2005).

Käsitettä toinen kieli käyttää myös Campbell (1998) teoksessaan *Translation into the Second Language*. Hän toteaa, että toisen kielen käsite on maahanmuuttajavaltaisessa Australiassa vaikea määrittellä. Hänen mukaansa spektri-metafora kuvaisi paremmin Australian tilannetta kuin mustavalkoinen jako ensikieleen ja toiseen kieleen. Spektrin toisessa päässä ovat ne ensimmäisen polven maahanmuuttajat, joiden ensikieli on opittu ja koulutus saatu synnyinmaassa; he oppivat olosuhteiden pakosta aikuisena toisen kielen, englannin. Spektrin toisessa päässä taas ovat ne englanninpuhujat, jotka ovat saaneet kielessä muodollista opetusta jo koulusta lähtien. Spektrin keskiosaan kuuluu useita erilaisia ryhmiä: Ensimmäisen ryhmän muodostavat ne, jotka puhuvat vain englantia mutta ymmärtävät myös perheen toista kieltä. Toinen ryhmä koostuu sellaisista kaksikielisiksikin luokiteltavista henkilöistä, jotka ovat saaneet koulutusta sekä Australiassa että perheen lähtömaassa. Kolmantena ryhmänä ovat sellaiset henkilöt, jotka puhuvat, lukevat ja kirjoittavat sekä englantia että vanhempiansa kieltä. Neljännen ryhmän taas muodostavat ne, joilla on luku- ja kirjoitustaito vain toisessa tai ei kummassakaan kielessä. (Campbell 1998, 25–26.)

Edellä kirjoitetusta havaitaan, että toisen kielen osalta esitetyt määritelmät ovat päällekkäisiä Hassisen (2002, 21) määrittelemän aikuisena opitun kaksikielisyyden kanssa. Skutnabb-Kangas (1988) taas käyttää äidinkielen jälkeen opituista kielistä termiä myöhemmät kielet. Hän toteaa, että useimmiten kaksi kieltä oppii yhtä aikaa vain kaksikielisissä perheissä (vrt. kaksi äidinkieltä). Tavallisesti lapsi osaa jo yhtä kieltä alkaessaan oppia toista. Nämä myöhemmät kielet rinnastuvat Skutnabb-Kankaan

kielitieteeseen ja kielisosiologiaan perustuviin kaksikielisyyden määritelmiin. Skutnabb-Kangas toteaa myös, että monien kaksikielisten mielestä heidän toinen kielensä, myöhempi kielensä, tuntuu kylmemmältä, köyhemmältä, vieraammalta kuin äidinkieli. Se ei mene yhtä syvälle, se ei vaikuta heihin yhtä voimakkaasti eikä tule yhtä lähelle kuin äidinkieli. Hän toteaa myös, että tämän tyyppisiä lausumia voi kuulla ihmisiltä, jotka ”hallitsevat” toisen kielen paremmin kuin äidinkieltä, koska toinen kieli on ollut heidän koulukieltä. (Skutnabb-Kangas 1988, 48–49.)

2.4 Kääntäjän työkielet

Jokaisella ammatissaan työskentelevällä kääntäjällä ja tulkilla on työvälineistössään äidinkieltä lisäksi muita työkieliä, joita hän eriasteisesti taitaa. Hietanen (2002, 281) jaottelee tulkin työkielet aktiivisiin ja passiivisiin. Tätä jaottelua voidaan soveltaa myös kääntäjän työkieliin (Humanistinen tiedekunta, opinto-opas 2005–2007, 102).

Aktiivisia työkieliä ovat A- ja B-kieli, ja näissä kielissä kääntäjällä on viestinnän ammattilaisen taso. A-kieli on kieli, jota kääntäjä parhaiten taitaa eli yleensä kääntäjän äidinkieli. Tämä on kieli, jolle ja josta hän kääntää ja/tai tulkkaa. B-työkieli on vieras kieli, jota kääntäjä ja/tai tulkki osaa niin hyvin, että voi käyttää sitä sekä lähde- että kohdekielenä. (Hietanen & Schopp 1999, 127.) A- ja B-työkielen ero on se, että B-työkielen osalta sävyjen ja idiomien välittäminen saattaa olla lievästi puutteellista ja käsiteltävän aineiston käsitteleminen hitaampaa kuin A-työkielessä. Lisäksi A-työkielen vaikutus saattaa lievästi näkyä. (Hietanen 2002, 282–284.)

Passiiviset työkielet (C-kielet) Hietanen (2002, 284) määrittelee kieliksi, joita kääntäjä ja/tai tulkki osaa niin hyvin, että voi käyttää niitä lähdekielinä.

3. Vieraalle kielelle kääntäminen – teoriaa

Keskustelutulkkauksessa on aivan luonnollista, että tulkki ilmaisee itseään sekä äidinkielellä että B-työkielellään, vieraalla kielellä. Muuten käännöstieteessä on vallalla tiedostettu tai tiedostamaton sääntö, että kääntäjän tulisi aina kääntää äidinkielelleen. Vieraalle kielelle kääntämistä ei katsota suojein silmin, vaikka sitä tehdään paljon kaikkialla maailmassa. Kärjistäen voinee sanoa, että vieraalle kielelle kääntämiseltä välttyy vain englantia äidinkielenään puhuva tai EU:lle työskentelevä kääntäjä.

Keskustelussa, jota on käännöstieteen parissa käyty vieraalle kielelle kääntämisestä, on mielestäni kaksi vedenjakajaa. Ensimmäinen oli Ljubljanassa toukokuussa 1997 pidetty konferenssi Translation into Non-mother Tongues. Tämä konferenssi aloitti käännöstieteen piirissä aidon keskustelun vieraalle kielelle kääntämisestä – Suomessakin. Toinen vedenjakaja oli Tampereella elokuussa 2005 pidetty FIT:n XVII maailmankongressi. Tampereella tätä aihealuetta valotettiin eri kannoilta pyöreän pöydän keskustelussa, joka oli nimeltään sarkastisesti Translating the Wrong Way.

3.1 Käsitteitä vieraalle kielelle kääntämisestä vastaan

Käännöstieteessä ei ole kirjoitettu kirjoja vieraalle kielelle kääntämisestä vastaan. Vieraalle kielelle kääntämisestä vastaan argumentoivat kommentit löytyvät yksittäisinä toteamuksina eri tutkijoiden kirjoituksista tai jopa itsestään selvinä pidettyinä asioina, jotka täytyy lukea ikään kuin rivien välistä. Kirjassaan Übersetzungstheorien Eine Einführung Stolze (1994, 186) kirjoittaa Ladmiraalin kielifilosofista lähestymistapaa kuvatessaan, että Ladmiraal käsittelee myös kääntäjän suhdetta kohdekieleensä, pääsääntöisesti äidinkieleensä. Stolze (1994, 186) toteaaakin, että tätä ajatusta ei muissa käännösteorioissa ylipäättäänkään mainita.

Kellyn (1979) mukaan Martti Luther näyttää olevan se henkilö, joka ensi kertaa otaksui, että vain äidinkielelle voi kääntää tyydyttävästi. Aikaisemmin kääntäjien äidinkieltä ei pidetty tärkeänä. Esiromantiikan kaudella Johan Gottlieb von Herder oli sitä mieltä, että äidinkielestä vieraalle kielelle kääntämisestä ei kannattanut edes keskustella, ja sen jälkeen (1800-luvun alusta lukien) tämä käsitys on ollut kääntämisen piirissä aksiomaattinen, itsestään selvä. (Kelly 1979, 109–111.)

Käännöstieteen piirissä on ehkä ehdottomimmin vieraalle kielelle kääntämistä vastaan argumentoinut Newmark (1981). Hän sanoo yksiselitteisesti, että kääntäjän on käännettävä vain omalle äidinkielelleen. Väitteensä hän perustelee sillä, että asuipa henkilö kohdekulttuurin maassa kuinka kauan tahansa, jo pari monimutkaista lausetta paljastaa väkinäisiä rakenteita, joita äidinkielen puhuja ei käyttäisi. Hän korostaa, että nimenomaan ei-äidinkielen puhujan käyttämät kollokaatiot eivät ole luonnollisia ja hyväksyttäviä. (Newmark 1981, 180.) Teoksensa *A Textbook of Translation* esipuheessa Newmark (1988) edellyttää, että lukija haluaa oppia kääntämistä kääntääkseen äidinkieleensä tai siihen kieleen, jota hän eniten käyttää. Hänen mukaansa se on ainoa tapa tuottaa luonnollista kieltä tarkasti ja mahdollisimman tehokkaasti. Hän lisää vielä, että monet kääntäjät tosin käyttävät äidinkieltään lähdekielenä, mutta lopputulos synnyttää lähinnä huvittuneisuutta. (Newmark 1988, 3.)

Nidan (1964) mielestä on ihannetilanne, jos kääntäjä on täysin kaksikielinen sekä lähtö- että kohdekielen suhteen ja hän kääntää äidinkielelleen (sic). Hän kuitenkin myöntää, että tämä ideaali toteutuu vain harvoin käytännössä. Reaalitilanteessa Nida pitää kohdekielen täydellistä taitoa ensiarvoisena, koska sitä ei voi millään apuvälineillä korvata. Hänen mukaansa kääntäjä tekee pahimmat virheensä ja eniten virheitä sen vuoksi, ettei hallitse täydellisesti kohdekieltä. Lähdekielen puutteita voi Nidan mielestä korjata sanakirjojen, selitysteosten ja tutkielmien avulla. Hän kuitenkin korostaa myös lähdekielen riittävää taitoa, jotta lähdetekstin sisällön lisäksi myös sen tyylliseikat ja nyanssit tulevat ymmärretyiksi. (Nida 1964, 149–150.)

Ladmiral (1979) pitää vieraalle kielelle kääntämistä keinotekoisena harjoituksena. Hänen mukaansa vieraalle kielelle voi kääntää pedagogisessa tarkoituksessa, mutta ammattityönä se on mieletön vaatimus ja toivoton tehtävä. (Ladmiral 1979, 40–55.)

Crystalin (1987) mielestä kääntäminen on kaiken kaikkiaan erittäin monimutkaista toimintaa. Kääntämiseen liittyy monia tekijöitä, kuten lähdekielen hyvä osaaminen, käännöksen aihepiirin asiantiedon riittävä hallinta ja kulttuurin, tunnesidonnaisten konnotaatioiden, tabujen, muoti-ilmiöiden ja odotusten ymmärtäminen sekä siirtäminen kohdekielelle. Tämän perusteella hän toteaaakin, että kääntäjän tulisi kääntää äidinkielelleen tai sille kielelle, jota hän tavallisesti käyttää, jotta tulos olisi mahdollisimman luonnollinen. Hän kirjoittaa artikkelissaan kuitenkin, että jotkut kääntäjät väittävät, että tietyissä tekstilajeissa (esimerkiksi tieteellisissä teksteissä) käännöksen virheettömyys on luonnollisuutta tärkeämpi tekijä, ja tällöin on hyödyksi, jos lähdekielen taito on kohdekielen taitoa sujuvampi. (Crystal 1987, 344.)

Selvä kielteinen suhtautuminen vieraalle kielelle kääntämiseen näkyy myös Snellin ja Cramptonin (1989) *The Translator's Handbook* -kirjaan kirjoittamassa artikkelissa, jossa he kyselevät, kuinka kertoa asiaan vihkiytymättömälle asiakkaalle, että käännöstoimeksiantoa vieraalle kielelle ei voi ottaa vastaan, vaikka kyseistä kieltä osaisi niin hyvin, että tuntisi omat rajoituksensa. Tätä kannanottoaan he kuitenkin lieventävät Crystalin (1987, 344) tavoin toteamalla, että erikoisalojen tekstejä käännettäessä lähdekielinen asiantuntija voisi olla parempi valinta kuin äidinkielinen kääntäjä varsinkin, jos teksti vielä erikseen muokataan julkaistavaksi. (Snell & Crampton 1989, 85.)

Samuelsson-Brown (1998) toteaa, että vaikka hän on käyttänyt ruotsia työkielenään yli kolmekymmentä vuotta ja kääntänyt siitä melkein saman ajan, hän varoo visusti kääntämästä ruotsiksi, ellei teksti ole tarkoitettu puhtaasti informatiiviseen käyttöön. Hänen mielestään vieraalle kielelle saattaa pystyä kääntämään virheettömästi, mutta lopulta kuitenkin käy ilmi, että käännös ei ole äidinkielisen puhujan tekemä. Hänen mielestään myös vieraalle kielelle käännetyn tekstin tarkistuttaminen äidinkielisellä puhujalla on epätydyttävä kompromissi. (Samuelsson-Brown 1998, 23.)

Kaikki käännösteoreetikot eivät tuo kantaansa julki niin selvin sanoin kuin edellä. Teoksessaan *After Babel* Steiner (1975, 120) toteaa, että hän pitää kolmea ensiksi oppimaansa kieltä (englantia, ranskaa ja saksaa) samanarvoisina; hän ei erittele, mikä näistä kielistä on hänen omin kielensä, äidinkielensä. Hän ei teoksessaan ota avoimesti kantaa siihen, pitääkö kääntäjän aina kääntää äidinkielelleen, mutta hänen teoksestaan löytyy kuitenkin selviä viittauksia tähän: “The translator labours to secure a natural habitat for the alien presence, which he has imported to his own tongue and natural cultural settings.” (Steiner 1975, 365.)

Teoksessaan *Translator's Invisibility* (1995) Venuti haastaa angloamerikkalaisen kotouttavan käännöstradition, jossa käännöksen sujuva luettavuus on tärkein kriteeri ja puolustaa sellaisten käännösten tuottamista, joista näkyy, että lähdeteksti edustaa toista kieltä ja kulttuuria. Tästä huolimatta Venuti mielestäni pitää, ehkä alitajuisestikin, itsestään selvänä, että kääntäjän kohdekieli on hänen äidinkielensä. Tämä näkyy siinä, että kautta teoksen hän käyttää lähdetekstin synonyymina vierasta tekstiä (*foreign text*). Myöhemmässä teoksessaan *The Scandals of Translation* (1998) hän kirjoittaa: “Since the task of the translation is to make a *foreign text* intelligible in *domestic terms* – –” (Venuti 1998, 80, kursivointi kirjoittajan). Tämä viittaa selvästi siihen, että hänen mielestään käännössuunta on

vieraasta kielestä äidinkieleen. Venuti (1995) kirjoittaa ennen kaikkea kaunokirjallisuuden kääntämisestä englannin kielelle. Näissä molemmissa konteksteissa – kaunokirjallisuudessa ja englanniksi – pelkästään äidinkielelle kääntäminen lieneekin yleisintä. ”Alussa on vieras teksti”, aloittaa Minna Ruokonenkin (2004, 63) artikkelinsa Schleiermacherin, Bermanin ja Venutin käännösteoreettisista näkökulmista vieraannuttamiseen. Tässäkin nähdään selviönä, että lähdeteksti on vieras, vieraskielinen. Kääntäminen tapahtuu siis äidinkielelle.

Chesterman (2000) käsittelee teoksessaan *Memes of Translation* laajasti kääntämisen perusajatuksia (meemejä), kääntämisen normeja, käännösstrategioita, kääntämistä teoriana, kääntäjän kompetenssin kehittymistä ja kääntämisen etiikkaa. Hän ei yksiselitteisesti sano, että kääntämisen täytyy suuntautua vain äidinkielelle, mutta tuo esimerkein esiin niitä puutteita, joita vieraalle kielelle kääntäjällä on. Chesterman (2000, 142) toteaa muun muassa:

Translations which break norms but nevertheless preserve function (i.e. preserve the skopos) are often the work of non-native speakers of the target language. Formal expectations are not always met, but the message is generally clear enough.

Non-native translators may produce texts that are so far from expectancy norms that they cause laughter or scorn.

EU:lla on äidinkielisyysperiaate, joka tarkoittaa sitä, että kääntäjät ja tulkit kääntävät ja tulkkavat vain äidinkielelleen (Dollerup 2000, 61). Kuitenkin EU:n laajentumisen myötä on tullut välttämättömäksi käyttää niin sanottuja välittäviä kieliä, koska ei löydy kääntäjiä, jotka voisivat kääntää suoraan kahden pienen kielen, esimerkiksi suomen ja maltan välillä. Käännökset tehdään siis ensin pienestä kielestä välittävään kieleen, useimmiten englantiin tai ranskaan, ja siitä edelleen toiseen pieneen kieleen. (Suhonen 2005, 11.) Vastaava äidinkielisyysperiaate näkyi jo 1970-luvulla UNESCO:n laatimassa ohjeistuksessa *Recommendation on the Legal Protection of Translators and Translations and the Practical Means to Improve the Status of Translators*, jossa todettiin, että kääntäjän on, mikäli suinkin mahdollista, käännettävä äidinkielelleen tai kielelle, jonka hän hallitsee kuten äidinkieltänsä. (Osers 1989, 245.)

Eurooppalainen standardi *Translation services. Service requirements* (Käännöspalvelut. Palveluvaatimukset) on vahvistettu Suomessa 26.6.2006 (SFS-EN 15038). Tässä standardissa ei oteta suoraan kantaa käännössuuntaan, mutta standardissa todetaan kielellisestä ja tekstuaalisesta pätevyydestä seuraavasti: ”Kielellinen ja tekstuaalinen pätevyys käsittää kyvyn ymmärtää lähdekieltä

sekä kohdekielen erinomaisen hallinnan.” (SFS-EN 15038, 12–13.) Tämä epäsymmetrinen määrittely mielestäni viittaisi siihen, että lähtökohtaisesti käännoosuuntana pidetään kääntämistä äidinkielelle.

3.2 Käsitteitä vieraalle kielelle kääntämisen puolesta

Vieraalle kielelle kääntämisen puolesta puhuvat useimmiten henkilöt, jotka opettavat kääntäjiä, kehittävät käännoستieteellistä koulutusta tai tutkivat kääntäjän arkipäivän tehtäväkenttää. Näissä kannanotoissa ei haluta kyseenalaistaa käännoستieteen käsitystä ”vain äidinkielelle”, vaan todetaan, että tietyissä tilanteissa, kuten pienillä kielialueilla, kääntäminen vieraalle kielelle on käytännön sanelema pakko, joka tulee ottaa myös kääntäjäkoulutuksessa huomioon.

Wilss (1996, VIII) kirjoittaa kirjansa *Übersetzungsunterricht – Eine Einführung* esipuheessa: „Hochqualifizierte Übersetzer müssen in der Lage sein, Texte aus den verschiedensten Fachgebieten aus einer oder aus mehreren Fremdsprachen in ihre Muttersprache oder umgekehrt zu übersetzen.“ Kääntäjäkoulutuksen pitää siis hänen mukaansa tähdätä siihen, että kääntäminen tapahtuu sekä äidinkielelle että äidinkielestä.

Campbell (1998) puhuu kirjassaan *Translation into the Second Language* kysyntä-tarjonta-paradoksista Australian kääntäjämarkkinoilla ja haastaa Australian kokemusten kautta äidinkielelle kääntämisen välttämättömyyden. 1970-luvun poliittisen mullistuksen jälkeen Australian runsaan siirtolaisväestön ei enää odotettu sulautuvan kantaväestöön vaan tulevan osaksi monikulttuurista yhteiskuntaa. Tämä johti siihen, että siirtolaisille piti ruveta tuottamaan palveluita heidän omalla kielellään: syntyi merkittävä käännoست- ja tulkkaustarve. Kuitenkin kääntäjätarve oli usein suurin niissä siirtolaisyhteisöissä, joissa kääntäjäresursseja englanniksi oli vähiten, jolloin kääntäjien oli käännettävä toiselle kielelleen, englanniksi. Kun siirtolaisyhteisöt juurtuivat ja toiset ja kolmannet siirtolaispolvet syntyivät, englannin taito parani ja käännoستarve väheni, mutta syntyi toisenlainen ongelma: etnisen kielen taito heikkeni tai rajoittui vain tiettyihin käyttökonteksteihin. Australiassa siis ensimmäisen polven siirtolaisia täytyi opettaa kääntämään toiseen kieleensä englantiin, kun taas toisen polven siirtolaisia täytyi opettaa kääntämään etniseen kieleensä, joka oli heille toinen kieli muodollisen kielenkäytön näkökulmasta katsottuna. Koska kääntäjämarkkinat Australiassa ovat pienet, kääntäjän on kyettävä kääntämään molempiin suuntiin. (Campbell 1998, 22–26.)

McAlester (1992) toteaa Elsinoressa Tanskassa ensimmäisessä Language International -konferenssissa vuonna 1991 pitämässään esitelmässä, että useimmissa kääntäjäkoulutusta antavissa laitoksissa on kursseja vieraalle kielelle kääntämisessä ja nämä kurssit ovat usein myös pakollisia. Esitelmässään hän korostaa myös, että tämä käännösuunta on vastoin sitä hyväksytyä totuutta, että kääntäjät voivat tuottaa todella ammattimaisia käännöksiä vain kääntäessään äidinkielelleen. Hän toteaa myös, että tämä näkemys on vahvistunut, kun kääntäjän ammatin arvostusta ja käännösteorioiden painoarvoa on haluttu parantaa korostamalla sitä, että kääntäjä on kielen ja viestinnän ammattilainen. McAlesterin mukaan on helpompaa täyttää kohdekielen äidinkielisyysvaatimus, jos kääntäminen tapahtuu kahden valtakielen välillä. Kääntäminen pienistä kielistä, kuten suomesta, valtakieleihin on kansallisen kulttuuri-identiteetin ja talouden kannalta tärkeää. Käännöstyön määrä on kuitenkin niin suuri, että syntyperäisesti kohdekieltä puhuvia kääntäjiä ei kaiken tämän työn tekemiseen riitä. McAlester mainitsee myös, että Suomessa monet englanniksi käännettävät tekstit, kuten matkailuesitteet tai kaupalliset julkaisut, on tarkoitettu kansainväliseen levitykseen, eivät ainoastaan yhden kulttuurin edustajia varten. Tällöin hänen mukaansa vaatimus, että kääntäjän pitää olla kohdekielen äidinkielen puhuja ja kyseisen maan syntyperäinen asiantuntija, menettää merkityksensä. McAlesterin mukaan opiskelijat on valmistettava kohtaamaan ne haasteet, joita työelämä heiltä odottaa. Pienessä maassa tämä tarkoittaa usein kääntämistä vieraalle kielelle. (McAlester 1992, 191–194.)

Hietanen ja Schopp (1999, 127) toteavat saman asian kääntäjä- ja tulkkikoulutusta koskevassa artikkelissaan: heidän mukaansa B-työkieli on hallittava aktiivisena työkielenä niin, että kääntäjä tai tulkki voi käyttää sitä sekä lähde- että kohdekielenä. Vehmas-Lehdon (2002, 40) mukaan vieraalle kielelle kääntämisen tarve korostuu erityisesti pienillä kielialueilla kuten Suomessa, jossa kääntäminen muillekin kielille kuin äidinkielelle ja jopa toisesta vieraasta kielestä toiselle on käytännön sanelema pakko. Elina Joensuu (1992, 7, 4) Suomen Ulkomaankauppaliitosta on myös havainnut, että yhä useammin englanti on lähdekielenä käännettäessä muihin vieraisiin kieliin. Vehmas-Lehto (2002, 40) korostaa lisäksi, että kielitaidon merkitys korostuu vieraalle kielelle käännettäessä erityisesti: vieraan kielen taidon on oltava erinomainen. Möttölä ja Wihervaara (1998, 2, 1) toteavat saman asian artikkelissaan Tekeekö koulutus kääntäjän?

Vieraan kielen taito on suomalaiselle kääntäjälle vielä tärkeämpää kuin ulkomaisille kollegoille, koska valtaosa Suomessa toimivista kääntäjistä joutuu kääntämään vieraaseen kieleen. Tämä on maailmanlaajuisesti melko harvinaista ja vaatii aivan poikkeuksellista vieraan kielen tuottamisen taitoa. Tämän vuoksi emme voi koulutuksessakaan ottaa mallia suurten kielten maista, vaan meillä koulutukseen kohdistuu omia erityisvaatimuksia.

Seppo Mussalo (1998, 2, 3) kirjoittaa Suuri suomi-ruotsi -sanakirjan arvostelussaan vieraalle kielelle kääntämisestä väistämättömyydestä Suomessa seuraavasti:

Viime aikoina on paljon keskusteltu siitä, että kääntäjän tulee ensi sijassa kääntää äidinkieleensä päin. Se on hyvä sääntö teoriassa, mutta käytännössä se ei toimi. Suomen kaltaisessa pienessä maassa on hyvin vähän kääntäjiä, jotka pystyvät ansaitsemaan leipänsä pelkästään suomeen päin kääntämällä. Useimmat käännöstehtävät ovat suunnassa suomi–vieras kieli. Valtava enemmistö käännettäviä tekstejä on suomenkielisiä kaupallisia, juridisia, teknisiä, poliittis-yhteiskunnallisia ym. asiatekstejä, joiden kääntämisellä on lähes aina kiire. Niiden käännettäminen tuloskieltä äidinkielenään puhuvilla kääntäjillä olisi useimmiten aivan mahdotonta – sellaisia kääntäjiä ei yksinkertaisesti ole riittävästi. Sama koskee päteviä kieliasun tarkastajia. Heitäkään ei ole paljon tarjolla, ja heidän käyttämisensä kaikessa kääntämisessä olisi liian hidasta ja kohtuuttoman kallista.

Mackenzie (1997, 8, 8–9) toteaa Ljubljanassa toukokuussa 1997 pidettyä konferenssia Translation into Non-mother Tongues referoidessaan, että tässä konferenssissa keskustelu kääntämisestä vieraalle kielelle ”tuli ulos kaapista”. Hänen mukaansa tietenkin tiedetään, että kääntämistä vieraalle kielelle on tehtävä, voidaan tehdä ja on tehty, ja siksi sitä pitää myös opettaa, mutta tähän saakka sen on luokiteltu välttämättömäksi pahaksi, ei-toivotuksi tilanteeksi, josta on paras vaieta.

Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton (SKTL) sivuilla tunnustetaan myös vieraalle kielelle kääntämisen tarpeellisuus Suomessa; asiatekstien kääntäjien toimenkuvasta kerrotaan seuraavasti (www-dokumentti, 2006):

Valtakielten kääntäjät voivat useimmiten kääntää omaan äidinkieleensä päin, kun taas pienten kielialueiden kääntäjät tekevät jopa pääosan työstään vieraaseen kieleen päin. Ellei satu olemaan kaunokirjallisuuden suomentaja, av-kääntäjä tai Euroopan unionille töitä tekevä kääntäjä, on kohdekielenä useammin jokin muu kuin äidinkieli. Näin ollen suomalainen kääntäjä joutuu panostamaan merkittävästi vieraiden kielten aktiivisen taidon kehittämiseen ja ylläpitämiseen.

Kun tarkastelee Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton Internet-jäsenluetteloa (www-dokumentti, 2006), löytyy runsaasti asiatekstikäntäjiä, jotka tietyssä kieliparissa kääntävät molempiin suuntiin. On siis selvää, että kääntämistä ”väärään suuntaan” eli äidinkielestä vieraalle kielelle tapahtuu.

4. Vieraalle kielelle kääntäminen – käytäntöä

Kääntäjä-lehdessä alkoi 2000-luvun alussa artikkelisarja Kääntäjä valokeilassa, jossa haastateltiin kääntäjiä ja tulkkeja. Näistä haastatteluista pystyi jonkin verran saamaan viitteellistä tietoa Suomessa toimivien kääntäjien käännessuunnista. Kun kääntäjän äidinkieli on englantia, hän kääntää vain suomesta englantiin, ei koskaan toisinpäin (Penttilä 2004, 10, 11). Kun hänen äidinkieltensä on ruotsi, hän pystyy useimmiten kääntämään äidinkielelleen (Tapper-Packalén & Lahti-Sallinen 2000, 5, 9). Kun kääntäjä on suomenkielinen, hän kääntää sekä äidinkieleensä että vieraaseen kieleen (Lahti-Sallinen 2000, 2, 5), enemmän vieraalle kielelle kuin äidinkielelle (Lahti-Sallinen 2000, 4, 6) tai enimmäkseen vieraalle kielelle (Tapper-Packalén 2000, 7, 13). Seuraavassa referoin lyhyesti tutkimuksia, joita on tehty vieraalle kielelle kääntämisen yleisyydestä eri maissa.

4.1 Vieraalle kielelle kääntämisen yleisyys tutkimusten valossa

McAlester (1992) kuvaa artikkelissaan Suomen tilannetta ja toteaa, että englanniksi tehtävien käännosten määrä on niin suuri, että niihin kaikkiin ei ole käytettävissä syntyperäisiä kääntäjiä. Hän siteeraa Betcken (1987) tekemää tutkimusta, jossa vieraalle kielelle kääntämisen tai suoraan vieraalle kielelle kirjoittamisen yleisyyttä selvitettiin suomalaisille yrityksille suunnatulla kyselyllä tekstilajeittain (yhteensä 18 kappaletta). Tekstilajeja olivat esimerkiksi liikekirjeet, tarjoukset, lehdistötiedotteet, puheet ja alustukset, vuosikertomukset, käyttöohjeet ja tutkimusraportit. Tutkituista yrityksistä 69,7–91,7 % raportoi, että näitä tekstilajeja käännettiin tai laadittiin suoraan vieraalle kielelle heidän yrityksessään. Vain kuudella prosentilla Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton jäsenistä oli tuolloin äidinkielenä joku muu kuin suomi tai ruotsi (Betke 1989), joten suurin osa kääntäjistä käänsi normaalisti vieraalle kielelle. (McAlester 1992, 294–295.)

Sorvali (1996) on tutkinut käänösprosessia painottaen kääntäjän haastatteluissa kertomia, omakohtaisia kokemuksia kääntämisestä. Hän haastatteli kaikkiaan 30 kääntäjää. Näistä hän otti lähianalyysiin 20, jotka päätoimisesti käänsivät asiatekstejä. Haastateltujen äidinkielet olivat suomi (12 haastateltua), ruotsi (neljä haastateltua), englantia (kaksi haastateltua), saksa (yksi haastateltu) ja italia (yksi haastateltu). Haastattelututkimus käsitti kaikkiaan 39 kysymystä, joista yksi oli: ”Millä kielillä työskentelette? Mistä kielestä/kielistä mille kielelle/kielille? Tässä tutkimuksessa haastatellut kääntäjät

käänsivät etupäässä äidinkielelleen. Oletan Sorvalin tässä tarkoittavan käännöstyön määrää. Tarkemman käännösuunta-analyysin mukaan neljännes haastatelluista käänsi vain äidinkielelleen ja 10 % vain myöhemmin oppimalleen kielelle (vieraalle kielelle). Haastatelluista 45 % käänsi äidinkielestä myöhemmin oppimalleen kielelle ja päinvastoin, 20 % käänsi tämän lisäksi myös kahden myöhemmin oppimansa kielen välillä erilaisina kieliyhdistelminä. Kaksitoista kääntäjää käytti kahta työkieltä, jotka useimmiten olivat suomi ja ruotsi, kuudella kääntäjällä oli kolme, yhdellä neljä ja yhdellä viisi työkieltä. (Sorvali 1996, 37, 48, 90–94.)

Jääskeläinen ja Mauranen (2001) tutkivat ammatissa toimivien kääntäjien elektronisten työvälineiden käyttöä. Tutkimuksen lähtökohta oli tarvekartoitus, jonka tavoitteena oli saada parempi näkemys kääntäjien työkuvasta yleensä sekä kieliteknologian käytön levinneisyydestä erityisesti. Tässä tarvekartoituksessa haastateltiin ensin viisi kääntäjää tai viestintätyöntekijää kahdessa suuressa metsäalan vientiyrityksessä. Tämän ensimmäisen vaiheen pohjalta tehtiin kysely itäsuomalaisille freelance-kääntäjille ja käännöstoimistoille. Sekä haastattelussa että kyselyssä kysyttiin kielipareja ja kääntämissuuntaa. Tulokset osoittivat, että yllättävän suuri osa kääntämisestä tapahtui vieraalle kielelle. Yrityksissä tehdyistä käännöksistä 76 % oli kääntämistä vieraalle kielelle. Myös kyselyyn vastanneet freelancerit raportoivat kääntävänsä tekstejä usein vieraalle kielelle, jopa julkaistavaksi tarkoitettuja tekstejä. (Jääskeläinen & Mauranen 2001, 362–364.)

Yleisintä vieraalle kielelle kääntäminen lienee, kun lähtökielenä on pieni kieli, jonka taitajia valtakielten edustajissa on niukalti. Mikä sitten on suuri ja mikä pieni kieli? Pirjo Hiidenmaa (2003) siteeraa kirjassaan Suomen kieli – who cares? English today -lehden päätoimittajan Thomas McArthurin vuonna 2002 Helsingin yliopistossa pitämää esitelmää, jossa tämä luokitteli kielet seitsemään ryhmään niiden elinvoimaisuuden ja tulevaisuudennäkymien perusteella. Mitä korkeammalla pyramidissa kieli on, sitä vähemmän sillä on ulkoisia uhkia. Tämän McArthurin esittämän pyramidin huipulla on englantia, vahva *lingua franca*, jolla on 400 miljoonaa äidinkielistä puhujaa ja kaikkiaan noin miljardi puhujaa. Toisen sijan jakaa kolmen kielen ryhmä, johon kuuluvat espanja, kiina ja hindi + urdu. Kaikilla näillä kielillä on satoja miljoonia puhujia. Kolmannella portaalla ovat vanhat kulttuurikieliset ranska, arabia, venäjä, malaiji, saksa ja japani. Neljännen ryhmän muodostavat erilaiset suuret kansalliset ja alueelliset kielet, joilla on vahva asema omalla alueellaan, vaikka ne eivät ole kansainvälisessä yhteistyössä merkittäviä. Tähän ryhmään McArthur sijoitti myös suomen muun muassa italian, unkarin ja tamilin rinnalle. Viides ryhmä koostuu sosiaalisesti tärkeistä alueellisista kielistä kuten katalaani ja galog. Kuudes ryhmä käsittää pienet kielet, joilla on vahva ja

kiinteä vaikkakin pieni puhujajhteisö (esim. maori). Seitsemännessä ryhmässä ovat McArthurin jaottelussa kielet, joiden puhujamäärä vähenee koko ajan, esimerkkinä useat Venäjän alueen suomensukuiset kielet. (Hiidenmaa 2003, 56–58.) Voisi ajatella, että mitä alempana tässä pyramidissa kieli on, sitä suurempi tarve on kääntää tästä kielestä vieraalle kielelle. Tämä ei kuitenkaan pidä yksiselitteisesti paikkaansa, sillä on esitetty, että jopa 80 prosenttia kiinasta Englantiin tehdyistä käännöksistä – niin asiategstien kuin kirjallisuudenkin – on kiinalaisten tekemiä (Vartia 2005, 15). Tällöin ratkaiseva tekijä käännössuunnalle ei näyttäisi olevan lähdekielen pieni puhujamäärä, vaan se, että kiinaa riittävän hyvin taitavia kohdekielen äidinkieliisiä puhujia ei ole tarpeeksi.

Vieraalle kielelle on käännettävä myös Saksan kääntäjämakkinoilla. Schmitt (1998) toteaa, että vaikka yleisesti ajatellaan, että äidinkielelle kääntäminen on tavoiteltavaa ja normaali käytäntö, tästä ajatuksesta jää käytännössä jäljelle vain tavoiteltavuus. Vieraalle kielelle käännetään nimittäin lähes yhtä usein kuin äidinkielelle ja 27 % saksalaisista kääntäjistä kääntää ainakin satunnaisesti kahden vieraan kielen välillä. (Schmitt 1998, 8–9.) Yllä olevat tutkimustulokset ovat peräisin 622 saksalaiselle kääntäjälle suunnatusta kyselytutkimuksesta (Schmitt, 1990), joka edellä esitetyn lisäksi osoitti, että noin kaksi prosenttia haastatelluista käänsi vain vieraalle kielelle ja noin kymmenen prosenttia vain äidinkielelle. Saksassa suurella tutkimusjoukolla saadut tulokset olivat siis hämmästyttävän samansuuntaisia kuin Sorvalin (1996) Suomessa luotettavuudeltaan kyseenalaisen pienellä tutkimusjoukolla saamat tulokset.

Beeby Lonsdale (1998) lainaa Grindrodin (1986) *Language Monthly* -lehdessä julkaisemaa tutkimusta, jossa todetaan, että ei ole lainkaan epätavallista, että kääntäjät kääntävät yhdelle tai kahdelle vieraalle kielelle, jotkut jopa viidelle tai kuudelle kielelle. Niiden kääntäjien osuus, jotka käänsivät vain äidinkielelleen, oli Isossa-Britanniassa paljon korkeampi (84 %) kuin muissa tutkimukseen kuuluneissa Euroopan maissa. Saksassa vastaava luku oli vain 35 %. (Beeby Lonsdale 1998, 65.)

4.2 Vieraalle kielelle kääntämisen laatu

Laatua ei ole helppo määritellä – ei varsinkaan käännöksen laatua. Jokaisella on oma käsityksensä hyvästä laadusta. Laadun käsite on kuitenkin hyvin keskeinen, kun puhutaan vieraalle kielelle kääntämisestä. Vieraalle kielelle kääntämistä ei vastustettane periaatteellisista syistä, vaan sen vuoksi, että joko tosiasioihin perustuen tai intuitiivisesti katsotaan, että vieraalle kielelle tehdyn käännöksen

laatu ei ole riittävän hyvä. Tässä kappaleessa käsittelen käännöksen laadun käsitettä ensin yleisesti ja sitten tutkimuksen valossa. Nämä tutkimukset antavat osaltaan vastauksia kysymykseen, ovatko vieraalle kielelle tehdyt käännökset aina huonompia kuin äidinkielelle tehdyt.

4.2.1 Joitakin näkökulmia laadun määrittelyyn

Jäniksen (2002, 68) mukaan kääntämisen laadun arvioinnille on kaksi yleispätevää kriteeriä: hyvä kielenkäyttö ja alkuperäisen viestin oikea ja tarkka välittäminen. Sama asia on toisin sanoin sanottuna Euroopan unionin julkaisussa Kääntäjät ja tulkit kielillä, kieliltä, kielille (2001, 6): ”Toimiva käännös tai tulkkaus noudattaa tekstin laatijan tai puhujan tarkoitusperä ja samalla kohdekielen ominaispiirteitä.”

Artikkelissaan *Quantitative Aspects of Translation Quality* Chesterman (1994) esittelee neljä erilaista vaihetta arvioida käännöksiä. Ensimmäisessä vaiheessa käännöstä arvioidaan retrospektiivisesti, taaksepäin katsoen. Tällöin korostuu lähde- ja kohdetekstin suhde. Lähdetekstin kirjoittajalla on suuri merkitys ja lähde- ja kohdetekstin välinen ekvivalenssi (kuinka se sitten määritelläänkään) korostuu. Seuraava vaihe korostaa tekstin funktiota ja tekstin lukijaa. Ekvivalenssi sinänsä ei ole tässä vaiheessa tärkeä, vaan käännöksen vaikutus lukijaan, jonka tulisi olla sama riippumatta siitä, lukeeko vastaanottaja lähde- vai kohdetekstiä. Tätä arviointitapaa Chesterman kutsuu prospektiiviseksi, tulevaisuuteen suuntautuvaksi. Kolmatta vaihetta hän kutsuu introspektiiviseksi, itsehavainnointiin perustuvaksi. Tässä vaiheessa tarkastellaan sitä, mitä kääntäjän päässä tapahtuu käännösprosessin aikana. Introspektiivisen tarkastelutavan mukaisesti käännöstä ei voi arvioida, jollei tiedetä, miksi kääntäjä on tehnyt ne käännösratkaisut, jotka hän on tehnyt. Viimeinen, neljäs vaihe on käännöksen normittava arviointi. Tuotetta siis verrataan hyväksytyihin ja relevantteihin normeihin. Neljäs vaihe sisältää myös kahden ensimmäisen vaiheen tyypilliset piirteet. (Chesterman 1994, 153–154.)

Chesterman (1994, 153) jakaa käännösnormit tuote- ja prosessinormeihin. Kirjassaan *Memes of Translation* (2000) hän esittelee nämä normit tarkemmin. Tuotenormejaan hän kutsuu odotusnormeiksi (*expectancy norms*), ja ne määrittävät, mitä kohdetekstin lukija pitää oikeana ja hyväksyttävänä. Käännöstä verrataan muihin kohdekielisiin käännöksiin tai kohdekielellä kirjoitettuihin rinnakkaisteksteihin, ja käännöksen on vastattava lukijan odotuksia ja kokemusta kyseisen kielisistä teksteistä. Prosessinormit Chesterman jakaa kolmeen ryhmään. Vastuullisuusnormi (*accountability*

norm) on eettinen normi, ja se edellyttää, että kääntäjä ottaa huomioon kaikki käännostoimeksiintoon liittyvät osapuolet. Viestintänormi (*communication norm*) on sosiaalinen normi, ja se edellyttää, että kääntäjä tekee mahdolliseksi optimaalisen viestinnän eri osapuolten kesken. Viimeinen normi on suhdenormi (*relation norm*), joka puolestaan on lingvistinen normi. Tämä normi edellyttää, että lähde- ja kohdetekstin välillä on perusteltu suhde ja relevantti vastaavuus. (Chesterman 2000, 64–70.)

Käännöksen laadulle asetettavat edellytykset ja vaatimukset eivät riipu käännössuunnasta tai kääntäjän äidinkielestä, mutta ne voivat olla riippuvaisia käännöksen käyttötarkoituksesta. Mielestäni kaikkien käännösten ei tarvitse olla loppuun asti hiottuja, vaan viimeistelyn laatu riippuu monista seikoista, esimerkiksi siitä, julkaistaanko käännös vai onko sen tarkoitus informoida rajattua lukijajoukkoa. Jos tekee vieraalle kielelle vaativaa käännoistyötä, on kielitaidon puutteet kompensoitava jollakin sopivalla tavalla. Tällaisia tapoja voivat olla parityö, jolloin on käytettävissä sekä lähde- että kohdekielen syntyperäinen puhuja tai tekstin tarkistus, jonka suorittaa kohdekielen syntyperäinen, viestintätaidot omaava puhuja. McAlester (2000) on esittänyt mielenkiintoisen menetelmän arvioida vieraalle kielelle tehdyn käännöksen hyväksyttävyyttä. Tätä hyväksyttävyyttä voidaan hänen mukaansa mitata ajalla, joka syntyperäiseltä tarkastajalta kuluu käännöksen korjaamiseksi sellaiseksi, että se sopii käyttötarkoitukseensa. Jos asiaa tarkastelee käytännölliseltä ja taloudelliselta kannalta, käännös, jonka korjaamiseen menee enemmän aikaa kuin tekstin uudelleen kääntämiseen, ei ole millään muotoa hyväksyttävä. (McAlester 2000, 137–138.)

4.2.2 Vieraalle kielelle kääntämisen yleisistä edellytyksistä

Kääntäjän kompetenssi koostuu monista osista. Pelkkä vieraan kielen ja äidinkielen taito ei kääntäjälle riitä, vaan hän tarvitsee monia muita tietoja ja valmiuksia selviytyäkseen tehtävistään, kuten asiaosaamista, lähde- ja kohdekulttuurin tuntemusta, tekstilajituntemusta ja viestintätaitoja. Nämä aspektit unohdetaan usein, kun äidinkielelle kääntämisestä puhutaan ainoana oikeana kääntämisen muotona. Äidinkielelleenkään kääntävälle ei pelkkä työkielten hallinta riitä.

Kun kääntäjä saa haasteen kääntää vieraalle kielelle, hän joutuu miettimään suoriutumistaan ainakin tekstityypin, tekstilajin, lähdetekstin ymmärtämisen ja kohdetekstin tuottamisen, lähdekulttuurin ja kohdekulttuurin näkökulmasta. Lisäksi hän joutuu vakavasti puntaroimaan, millaisesta tehtävästä pystyy suoriutumaan.

4.2.2.1 Tekstilaji ja tekstityyppi

Reiss (1976, 8) jaottelee tekstityypit niiden viestintäfunktion mukaan kolmeen ryhmään: tietoa välittäviin teksteihin, ilmaiseviin teksteihin ja vaikuttamaan pyrkiviin teksteihin. Tietoa välittävän tekstityypin tekstilajeja ovat tyypillisesti erilaiset ohjeet, ammattilehdet, oppikirjat, konferenssitekstit, patentit, oikeudenkäyntipäätökset, uutistekstit jne. Ilmaisevien tekstien joukko on laaja: se ulottuu kaunokirjallisista teksteistä näytelmä- ja filmikäsikirjoituksiin. Vaikuttamaan pyrkiviä tekstilajeja ovat tyypillisimmillään esimerkiksi mainostekstit, saarnat ja poliittiset puheet.

Tekstityypit voidaan ajatella universaaleiksi, mutta tekstilajit viittaavat tekstikonventioihin, jotka ovat kulttuurisidonnaisia. Kääntämisen kannalta tämä tarkoittaa sitä, että mitä enemmän lähde- ja kohdekulttuurit eroavat toisistaan, sitä suurempaa muokkausta kääntämisessä tarvitaan, jotta kohdekulttuurin konventiot tavoitetaan.

Kun käännetään vieraalle kielelle, tekstityypeistä mielestäni tällöin soveltuvat parhaiten tietoa välittävät tekstit. Tätä perustelen sillä, että tietoa välittävän tekstityypin tekstilajien tavoite saadaan parhaiten toteutumaan kirjoittamalla loogista, selkeästi jäsenneltyä, yksitulkintaista, termeiltään oikeaa ja asiasisältöön keskittynyttä kieltä. Tietoa välittävissä teksteissä tekstikonventiot – tekstin ja lauseen rakenne, sanasto, kielioppi, puhuttelutavat ja näistä koostuva tekstin tyyli – ovat kääntäjän opittavissa ja sovellettavissa tekstifunktion mukaisesti myös vieraalle kielelle käännettäessä. (Ks. myös Pekkanen 2006, 85–87 ja Stoll 2005, 152.) Ilmaisevien ja vaikuttamaan pyrkivien ja tekstityyppien vaatimukset ovat monisyisemmät. Näiden tekstityyppien tekstilajeille on ominaista kielen monimuotoisuus ja värikkyys, kollokaatiot, sanaleikit, idiomit ja suurempi kohdekulttuurisidonnaisuus, jotka on vaikea tavoittaa hyväksyttävästi, jos kääntää äidinkielestä vieraalle kielelle.

Jos tekstityyppi- ja tekstilajirajausta tukee kääntäjän hyvä asiantuntemus käännöksen aihepiiristä, voidaan vieraalle kielelle kääntämiselle saada luotua riittävät edellytykset. Mitä rajatumpi ja kohdistetumpi on aihepiiri, josta lähdetekstit tulevat ja mitä suurempi kääntäjän yleinen asiantuntemus tästä aihepiiristä, sitä paremmat mahdollisuudet hänellä on menestyksellisesti tuottaa käänös vieraalle kielelle.

Prunčin (2000) artikkeli tukee edellä esitettyä ajatusmallia. Hän toteaa, että valitsemalla tietoisesti käännettäväksi tekstilajeja, joissa on säännönmukaisuutta ja paljon toistoa, voidaan tuottaa päteviä, laatuvaatimukset täyttäviä käännoiksi vieraille kielelle. Hän korostaa artikkelissaan, että tällainenkaan taito ei synny itsestään, vaan edellyttää opetusta vieraille kielelle kääntämisessä. (Prunč 2000, 18.)

Mackenzie ja Vienne (2000) toteavat, että heidän mielestään on olemassa sellaisia tekstilajeja – kuten sopimukset ja patentit – joihin vieraille kielelle kääntävä soveltuu jopa äidinkielistä paremmin. Heidän perustelunsa on, että näissä tekstilajeissa lähdetekstin virheetön tulkinta on tärkeämpää kuin kohdetekstin sujuva tuottaminen. Heidän mielestään hyväksyttävästi käännettävissä vieraille kielelle ovat myös tekniset dokumentit ja tiedotteet sekä äidinkiellisen tarkastamina myös myyntiesitteet ja asiakaslehdet. (Mackenzie & Vienne 2000, 125–126.)

Teoreettisesti katsottuna vieraille kielelle kääntäminen on mahdollista, mutta ei kaikkien tekstilajien suhteen yhtä menestyksekkästä kuin äidinkielelle. Kääntäjän tulee tuntee tekstilajikonventiot, jotta hän voi oppia kääntämään tiettyjä tekstilajeja vieraille kielelle. Tällaisia tekstilajeja ovat esim. liikekirjeenvaihto, käyttöohjeet, tieteellisten artikkelien yhteenvedot, pöytäkirjat ja epäviralliset tekstit, joista vain ydinsanoma täytyy selvittää. (Geiser 2000, 155.)

Geiserin näkemyksiä tukee Groß (2000). Hän toteaa, että on hyödytöntä tähdätä kaikkien alojen taitajaksi, jos kääntää vieraille kielelle. On tärkeää keskittyä tiettyihin tekstilajeihin ja tiettyihin aihealueisiin, ja tällöin voi saavuttaa saman osaamistason kuin keskiverto äidinkiellinen. Sopivina tekstilajeina hän pitää asia- ja ammattitekstejä, joissa on rajattu, käytänteiden mukainen ja opetettavissa oleva sanasto ja lauserakenne. (Groß 2000, 176–177.)

Bretthauerin (2000) mielestä kaunokirjallinen kääntäminen on kohdekielen äidinkielisten puhujien työtä, koska kielelliset vaatimukset ovat suuret ja lukijaodotukset kovat. Sen sijaan hän pitää täysin mahdollisena asiatekstien kääntämisen vieraille kielelle. Asiateksteissä kielenkäyttö on pitkälle normitettua ja tyyli omaksuttavissa, vaikkakin jokaisessa kieliparissa omanlaisensa. Hänen mielestään asiatekstien kääntäjän suurena haasteena on käännettävänä olevan aihealueen asiantuntemuksen lisäämisen siten, että aihealueen käsitteet ja tyyli ovat käytettävissä molemmilla kielillä kääntäjän työssä. (Bretthauer 2000, 148–152.)

Kaunokirjallisuudessa vieraalle kielelle kääntävän puutteet tulevat esiin tyylin ja rekisterin epätäydellisyytenä, joka verottaa kohdekielisen lukijakunnan lukunautintoa. Nämä puutteet ovat olemassa myös käännettäessä muita tekstilajeja, mutta niissä niillä ei ole niin kriittistä merkitystä. (Dollerup 2000, 69.)

Yleisesti pidetään sääntönä, että kaunokirjallisuutta kääntävät kohdekielen äidinkieliset kääntäjät (Vehmas-Lehto 2002, 38 ja Grosman 2000, 25), koska yleisesti katsotaan, että käännöksen tulee päästä osaksi kohdekuiltuurin kaunokirjallista traditiota. Grosman (2000) haastaa tämän ajattelutavan kuvatessaan tarvetta saada pienten kielikuntien kaunokirjallisuutta suuremman yleisön luettavaksi englanninkielisinä käännöksinä kulttuurin tunnetuksi tekemiseksi tai kilpailuihin osallistumiseksi. Hänen mielestään tällaisessa tilanteessa on mahdollista kääntää kaunokirjallisuutta vieraalle kielelle. Tällöin voidaan taata, että kulttuurispesifiset piirteet säilyvät, kun lähdeteksti on täysin ymmärretty. Käännös vieraalle kielelle tulee hänen mukaansa luonnollisesti antaa äidinkielisen kielenhuoltajan tarkastettavaksi tai tehdä kokonaan parityönä, mikä takaisi vielä paremman lopputuloksen. Englannin kielen kohdalla hän myös asettaa kyseenalaiseksi kohdekielisen kulttuuritradition, koska lukijakuntakaan ei välttämättä lue äidinkielellään, kun se lukee englanniksi. (Grosman, 2000 28–31.)

Grosmanin käsityksiä tukee Pokorn (2000a, 2000b, 2004, 2005), joka on tekstianalyysillä ja englantia äidinkielenään puhuville suunnatun kyselytutkimuksella tutkinut slovenialaisen Ivan Cankarin novellien englanninnoksia. Tutkimuksissaan hän on päätenyt siihen lopputulokseen, että käännöksen laatu, tarkkuus, hyväksyttävyyys ja sujuvuus eivät riipu kääntäjän äidinkielestä tai kääntämissuunnasta, vaan kääntäjän kyvyistä, hänen valitsemastaan käännösstrategiasta sekä lähde- ja kohdekuiltuurin tuntemuksesta. (Pokorn 2005, 121.) Pokornin tutkimuksia referoin tarkemmin kappaleessa 4.2.3.2.

4.2.2.2 Lähdeteksti ja kohdeteksti

Kääntäminen prosessina alkaa lähdetekstistä ja prosessin tulos on kohdeteksti. Kääntäjän tehtävä on tämän vuoksi kaksijakoinen: ymmärtää lähdeteksti ja tuottaa kohdeteksti. Harvoja täysin kaksikielisiä kääntäjiä lukuun ottamatta joko lähde- tai kohdekieli on kääntäjälle vieras kieli.

Mielestäni vieraalle kielelle voi kääntää silloin, kun lähdetekstin perinpohjainen ymmärtäminen on tärkeämpää kuin kohdetekstin virheetön ja sujuvasanainen tuottaminen. Tämä on sopusoinnussa

edellisessä kappaleessa käsitellyn tekstityyppi- ja tekstilajiajattelun kanssa. Lähdetekstin täydellinen ymmärtäminen on erityisen tärkeää tietoa välittävissä teksteissä, koska niissä ”taiteellista vapautta” ei voi ajatella ilman seurauksia. Erityisalojen teksteissä tekstin asiasisältö, alan termit ja käytetyt kollokaatiot ovat monimutkaisia, vaikeita ja vaikeasti löydettävissä ja todennettavissa. Tällöin sama vaikeus on sekä äidinkieleessä että vieraassa kielessä, koska normaali kielen osaamisen taso ei riitä kummallakaan kielellä selvittämään käännöksen ongelmia, vaan tehtävän suorittaminen vaatii merkittävää asiantuntemusta ja/tai tiedonhakupanosta. Tällöin myös korostuu oikein ymmärtämisen merkitys, koska tekstin tuottaminen sinänsä olisi yhtä vaivalloista sekä äidinkielellä että vieraalla kielellä.

Edellä esitettyjä ajatuksia tukee Schmittin (1990, 101) käsitys vaikeiden asiategstien kääntämisestä:

Die Tatsache, dass gerade schwierige Fachtexte oft in die Fremdsprache übersetzt werden und nicht von einem Muttersprachler der Zielsprache, lässt sich leicht erklären. Es fällt einem Übersetzer mit beispielsweise der Muttersprache Englisch schwerer, einen diffizilen deutschen Text richtig zu verstehen, als einem Übersetzer mit Muttersprache Deutsch. Was nützt es, wenn der Zieltext wunderbar formuliert wird, aber die Ausgangstext-Botschaft nicht richtig verstanden wurde? Auch wenn die Zielsprache nicht Muttersprache ist, kann das zielsprachliche Formulierungsvermögen durchaus ausreichen, um einen nicht nur inhaltlich, sondern auch sprachlich einwandfreien Text zu produzieren. Man verfügt zwar als Nicht-native-speaker normalerweise über ein geringeres Spektrum/Potential an Ausdrucksvarianten, das bedeutet jedoch nicht, dass die verfügbaren/konkret realisierten Ausdrucksmöglichkeiten denen eines native speakers unterlegen sind (das sind keine Hypothesen, sondern u. a. Erfahrungen des Verfassers als technischer Übersetzer in einer Ingenieurfirma).

Grosman (2000) puhuu samasta asiasta todetessaan, että äidinkieleensä kääntäville kääntäjille lähdekieli on vieras kieli ja että käännöstieteessä usein vähätellään lähdetekstin ymmärtämisen merkitystä kohdekielisen toimivuuden kustannuksella. Käännösteorioihin nojautuen edellytetään, että ei-äidinkielen käännöstyön tarkastaa äidinkielen puhuja, mutta sen sijaan kukaan ei edellytä, että äidinkielelleen kääntävän ymmärtämisen tason tarkistaa lähdekielen äidinkielen puhuja tai lähdekielen kulttuurin asiantuntija. (Grosman 2000, 23.)

Tämän näkemyksen jakaa myös Mackenzie (2004) todetessaan, että tietyissä tilanteissa, esim. lakitekstejä käännettäessä, lähtötekstin täsmällinen ymmärtäminen on ainakin yhtä tärkeää kuin kohdetekstin sujuva muotoilu, ja tämä perinpohjainen lähdetekstin ymmärtäminen saavutetaan, kun kääntäjä kääntää äidinkielestään. Mackenzie toteaa myös, että parityöskentelyllä, jolloin käytettävissä on sekä lähde- että kohdekielen äidinkielen puhuja, saavutetaan sekä tarkkuus että sujuvuus. (Mackenzie 2004, 164.)

4.2.2.3 Lähdekulttuurin ja kohdekulttuurin konventiot

Kohdekulttuurin tuntemus on yksi kääntäjältä vaadittavista perusvalmiuksista. Kun kääntäjä kääntää vieraalle kielelle, hän kohtaa kielellisen haasteen ohella kulttuurihaasteen: häneltä vaaditaan kykyjä ja valmiuksia tuottaa käännös, joka sopii kohdekulttuurin kirjallisiin konventioihin.

Vieraalle kielelle käännettäessä onnistumisen mahdollisuudet ovat paremmat, jos lähde- ja kohdekulttuuri eivät eroa kovin voimakkaasti toisistaan tai kohdekulttuurin ja -kielen konventiot ovat rajatun erikoisalan ansiosta helposti tunnistettavissa ja opittavissa. Mielestäni edellä mainitsemissa tekstilajeilla, joissa informaation välittämisen ja lähdetekstin ymmärtämisen merkitys korostuu, myös kohdekulttuurin ja -kielen konventiot ovat helpommin omaksuttavissa ja ennustettavissa kuin esimerkiksi mainostekstejä tai kaunokirjallisuutta käännettäessä. Varsinkin kun keskitytään kääntämään tietyn erikoisalan tekstejä, sanasto ja ilmaisut toistuvat ja sisältö ja käsitteistö ovat usein kansainvälisiä. Lisäksi kapean erikoisalan tekstien kääntämisessä kohdekulttuurin tuntemuksen ei tarvitse olla niin laaja-alaista kuin kaunokirjallisuuden kääntäjällä, vaan riittää, että tuntee rajatun kohderyhmän ja kohdemaan viestintäperinteen. (Ks. myös Pekkanen 2006, 84.)

Brethauer (2000) ei puhu edellä esitetyllä tavalla kulttuurierojen suuruudesta, vaan korostaa sitä, että hän ei näe eroa äidinkielen ja ei-äidinkielen välillä, sillä kummankin on tunnettava oma kulttuurinsa ja otettava selvää vieraasta. Brethauerin mielestä ei-äidinkielen pystyy hankkimaan nämä tiedot yhtä hyvin kuin äidinkielenkin ja voi saavuttaa jopa korkeamman kulttuuriosaamisen tason kuin äidinkielen, joka saattaa yliarvioida omat tietonsa. (Brethauer 2000, 149.)

4.2.2.4 Kääntäjän etiikka

Vieraalle kielelle kääntämisessä korostuu kääntäjän etiikka: kääntäjän on pystyttävä kriittisesti arvioimaan omat kykynsä ja rajoituksensa. Chestermanin (2000, 175–187) luettelemat viisi kääntäjän etiikkaa määrittelevää arvoa ovat mielestäni hyvin sovellettavissa pohdintaan, voiko kääntäjä kääntää tekstin vieraalle kielelle.

Selkeys (*clarity*) on hänen mukaansa arvo, joka kattaa käännökselle asetettavia odotuksia. Se on ennen kaikkea kielellinen arvo, jolla puhujan intentio toteutuu kuulijan korvissa ja tajunnassa. Chestermanin mukaan vieraille kielelle käännettäessä on ensisijaisesti kiinnitettävä huomiota selkeyteen sinänsä (luettavuuteen, loogisuuteen, sujuvuuteen), ei niinkään kieliopillisuuteen.

Totuudenmukaisuus (*truth*) on lähdetekstiuskollisuutta, totuudenmukaisen suhteen säilyttämistä lähde- ja kohdetekstin välillä. Tätä totuudenmukaisuusarvoa kääntäjä mielestäni pohdiskelee silloin, kun hän miettii lähdetekstin täydellistä ymmärtämistä suhteessa kohdetekstin sujuvaan ja vastineeltaan oikeaan tuottamiseen.

Luottamus (*trust*) ilmentyy lojaaliusvaatimuksena käännöstoimeksiannon eri osapuolia (lähdetekstin kirjoittajaa, toimeksiantajaa, lukijakuntaa, kääntäjää itseään ja kääntäjäyhteisöä) kohtaan. Kääntäjä pohdiskelee luottamusarvoa miettiessään esimerkiksi sitä, onko hänellä oikeus kääntää tämä teksti, mikä on hänen vastuunsa tämän tekstin suhteen. Vieraille kielelle kääntämisessä kääntäjä joutuu mielestäni pohtimaan erityisesti tätä arvoa paljon päättäessään, riittääkö osaaminen ja asiantuntemus käännöstoimeksiannosta suoriutumiseen, tyydyttääkö tulos toimeksiantajaa ja kohdetekstin lukijaa ja parantaako tämän toimeksiannon vastaanottaminen kääntäjän omaa ja koko ammattikunnan arvostusta.

Ymmärrettävyys (*understanding*) kattaa käännöstoiminnan viestinnällisyyden. Kääntäjä pohtii, miten hän voi minimoida väärinymmärrykset ja loiventaa kulttuuritöyssyt. Tämä arvo haastaa myös pohtimaan kysymystä, pitääkö kääntäjän parannella lähdetekstiä. Jos pitää, siihen on mielestäni äidinkielestä kääntävällä paremmat mahdollisuudet kuin vieraasta kielestä kääntävällä.

Arvojen pohtiminen palvelee, laatuajattelun käsitteiden ilmaistuna, ehkäisevänä toimenpiteenä, jolla kääntämiseen (erityisesti vieraille kielelle kääntämiseen) liittyvät karikat voidaan havaita ja väistää. Beeby Lonsdale (1998, 67) toteaa kääntämisuuntaa koskevassa artikkelissaan, että koulutuksen aikana kääntäjäopiskelijoiden on opittava tunnistamaan rajoituksensa vieraille kielelle kääntämisessä: tekstilajit ja aihealueet, joiden tekstejä hän voi kohtuudella olettaa pystyvänsä kääntämään asiantuntevasti, ja tavat, joilla hän voi valmistautua käännöstehtävään.

4.2.3 Tutkimuksia vieraalle kielelle kääntämisen laadusta

Vieraalle kielelle kääntäminen on käännöstieteessä tietyllä tavalla vaiettu salaisuus, kuuma peruna, jopa tabu. Siksi on mielestäni yllättävää, että vaikka keskustelun tästä aiheesta voi käännöstieteen piirissä katsoa alkaneen (Ljubljanan kongressi 1998 ja FIT:n konferenssi Tampereella 2005), tieteellistä tutkimusta vieraalle kielelle kääntämisestä on hyvin niukasti. Seuraavassa esittelen lyhyesti ne tutkimukset, jotka tähän mennessä tiedän aiheesta tehdyt. Tutkimukset eivät tietenkään anna mitään lopullista vastausta kysymykseen, onko hyväksyttävää kääntää vieraalle kielelle tai ovatko vieraalle kielelle tehdyt käännökset aina huonompia kuin äidinkielelle tehdyt. Tutkimukset kuitenkin osoittavat mielenkiintoisella tavalla, että ei ole olemassa mitään itsestään selviä totuuksia, vaan ilmeinen tarve tutkia aihetta lisää.

4.2.3.1 Chestermanin kvantitatiivinen tutkimus

Chestermanin (1994) tutkimuskohteena oli, kuinka tietyt suomesta Englantiin tehdyt käännökset täyttivät odotusnormit artikkelinkäytön suhteen. Hänen tutkimusaineistonsa koostui Helsingin yliopiston pääosin englanniksi ilmestyvästä julkaisusta Universitas Helsingiensis (HEL). Julkaisua on kääntänyt puolisen tusinaa suomalaista kääntäjää, joiden tekstin on tarkistanut äidinkielen englanninpuhujia. Vertailuaineistona tutkimuksessaan Chesterman käytti julkaisua Cambridge University Magazine (CAM), jonka layout, sisältö ja julkaisutarkoitus vastasivat varsin hyvin suomalaista aineistoa. (Chesterman 1994, 154.)

Aineistostaan Chesterman saattoi todeta, että *the* kytkeytyi CAM-teksteissä 7,5 %:iin kaikista sanoista, mikä vastaa hyvin lukuja, jotka aiemmin on havaittu kahdessa englantilaisessa korpuksessa (6,9 % ja 6,7 %). Sen sijaan HEL-teksteissä havaittiin merkittävästi korkeampi prosenttiosuus, 9,8 %. 0-artikkeliä tarkasteltaessa oli tilanne päinvastainen: CAM-teksteissä 8,3 % ja HEL-käännöksissä 7,3 %. Ero on tilastollisesti erittäin merkitsevä ja tulos oli selvä: käännetyissä teksteissä *the* on yliedustettuna ja 0-artikkeli aliedustettuna vertailuaineistoon verrattuna. (Chesterman 1994, 155.)

Tutkimuksessaan Chesterman on luotettavalla tavalla valinnut tutkimusaineistonsa: rinnakkaistekstit, jotka sekä temaattisesti että tekstuaalisesti ovat keskenään hyvin vertailukelpoisia. Tekstiotteet olivat suuruudeltaan 5x500 sanaa ja täten suuruudeltaan riittävät luotettavan tutkimuksen tekemiseksi.

Tutkimuksen lähtökohta ja tutkimuskysymys oli selkeä: hän oletti, että ammattimaisesti käännetyt tekstit, jotka äidinkielen oli tarkistanut, täyttävät ne odotusnormit, joita englannin kielessä on *the*-artikkelin ja 0-artikkelin suhteen. Tutkimuksessa saamiaan tuloksia hän vertasi kahteen suureen englantilaiseen korpukseen. Hän otti myös huomioon, että tekstin genrellä on tietty vaikutus artikkelien esiintyvyyteen (informatiivisissa tekstilajeissa *the*-artikkelin esiintyvyys on korkeampi kuin kaunokirjallisuudessa). Saatu tulos ei vastannut hänen ennako-oletuksiaan, ja hän osoitti myös tutkimuksessaan, että ero oli tilastollisesti erittäin merkittävä. Tämä tutkimus osoitti selvästi ja luotettavasti, että vieraalle kielelle tehty käänös erosi kohdekielellä samasta aihepiiristä kirjoitetuista teksteistä. (Chesterman 1994, 154–155.)

4.2.3.2 Pokornin kvalitatiivinen tutkimus

Pokornin (2005) tutkimuksen aineistona olivat todelliset proosatekstikäännökset. Tämä on mielenkiintoinen tutkimusasetelma, vaikka suurin mielenkiinto vieraalle kielelle kääntämiseen kohdistunee kuitenkin asiateksteihin, sillä juuri asiatekstejä käännetään vieraille kielille niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Kaunokirjalliset tekstit ovat enemmänkin kuriositeetti.

Pokorn (2005) on esittänyt lukuisia tutkimuskysymyksiä. Ensiksi hän halusi selvittää, voiko äidinkieltä pitää kriteerinä, kun käänöksen hyväksyttävyyttä ja laatua arvioidaan. Toiseksi hän halusi tietää, ovatko vieraalle kielelle tehdyt käänökset aina äidinkielelle tehtyjä huonompia. Kolmanneksi häntä kiinnosti, onko kääntäjällä, jonka äidinkieli on suuri valtakieli, pienestä kielestä valtakielelle kääntäessään rajoittunut lähtökielen ja -kulttuurin tuntemus. Lopuksi hän halusi tietää, kuinka käänöksestä voi tunnistaa sellaisia ominaispiirteitä, jotka juontuvat kääntäjän äidinkielestä. (Pokorn 2005, IX.)

Pokorn (2005) arvioi käänökset ensin tekstianalyysin avulla. Analyysin perusteella hän saattoi todeta, että käänöstieteen mikään perusolettamus ei pätenyt sellaisenaan. Tutkimus nimittäin osoitti, että

- kääntäjällä voi olla vaikeuksia hänen äidinkielellään kirjoitetun lähdetekstin kanssa
- kääntäjällä voi olla vaikeuksia kohdekielen kanssa, vaikka se olisi hänen äidinkielenä
- kääntäjän kielitaito sekä lähde- että kohdekielellä voi olla puutteellinen, vaikka kielet olisivat hänen äidinkielenä ja toinen kielensä

- kääntäjä, joka kääntää pienestä kielestä äidinkieleensä, voi hallita lähdekielen ja -kulttuurin hyvin
- kääntäjä, jolle lähdekieli ei ole äidinkieli, voi hallita sen hyvin
- kukaan kääntäjistä ei käyttänyt tiettyä käänösstrategiaa niin johdonmukaisesti, että se olisi voinut olla seurausta hänen äidinkielestään.

Pokornin mukaan vaikuttaa siltä, että käänöksen laatu ei riipu kääntäjän äidinkielestä tai käänössuunnasta, vaan kääntäjän yksilöllisistä taidoista, käänösstrategiasta, lähdekielen ja -kulttuurin tunteuksesta sekä käänöstyön aihepiirin asiantuntemuksesta. (Pokorn 2005, 97–106.)

Toisaalta käänösten arviointi perustui äidinkielisten puhujien kykyyn erottaa äidinkielelleen kääntävä vieraille kielelle kääntävästä. Tulos osoitti, että pätevät äidinkieliset arvioijat eivät aina käänöstä lukiessaan pystyneet erottamaan, oliko kyseessä äidinkielelle vai vieraille kielelle kääntävän tekemä käänös. Yksinään kääntävien osalta oikeita vastauksia oli 60 % ja vääriä 36 %, lisäksi 1 % ei osannut sanoa, kummasta oli kysymys ja 3 % jätti vastaamatta. Äidinkieliset arvioijat eivät aina osanneet erottaa, oliko kyseessä yksittäinen kääntäjä vai kääntäjäpari. Parikäänöksiä ei pidetty hybridikäänöksinä tai muuten epätyydyttävinä, vaan ne voitiin rinnastaa pätevien äidinkielisten tekemiin käänöksiin. Kokonaisuudessaan tämä osa tutkimuksesta osoitti, että tässä tutkimuksessa äidinkieliset lukijat pitivät vieraille kielelle tehtyjä käänöksiä hyväksyttävinä noin kolmasosassa teksteistä. (Pokorn 2005, 109–117.)

Tekstianalyysi sekä tämä tutkimuksen osa, jossa äidinkieliset arvioivat käänöksiä, oli perusteellinen ja luotettava. Tulokset olivat hyvin kiinnostavia ja osin yllättäviäkin, ja niitä voi hyvinkin pitää suuntaa antavina, joskaan ei minään absoluuttisina totuuksina. Kun ottaa huomioon kääntäjien pienen määrän (vain yhdeksän) ja käännettyjen tekstien määrän (vain seitsemän), vaikuttaa ylioptimistiselta saada lopullisia vastauksia suuriin kysymyksiin, mutta Pokorn vetää hyvin rohkeasti johtopäätöksiä tutkimustuloksista ja esittää ne yleispätevinä.

Eniten haluaisin tässä tutkimuksessa kritisoida kääntäjien jaottelua lähdekielen (slovenian) ja kohdekielen (englannin) äidinkielisiin puhujiin. Useimmat kääntäjät eivät nimittäin olleet tyypillisiä tai keskimääräisiä kääntäjiä. Yksi englantia äidinkielenään puhuvista oli asiantuntija, tohtori ja slaavilaisten kielten opettaja ja tämän vuoksi tunsu lähdekielen ja -kulttuurin todella hyvin. Toinen englantia äidinkielenään puhuva ei myöskään ollut tyypillinen, sillä hänen vanhempansa olivat slovenialaisia, vaikka kääntäjä itse oli syntynyt USA:ssa ja suorittanut tutkinnon englannin kielessä.

Kaikesta tästä huolimatta hänen englantinsa oli puutteellista. Kolmas englantia äidinkielenään puhuva oli syntynyt Isossa-Britanniassa, suorittanut tutkinnon englannin kielessä Cambridgen yliopistossa ja sen jälkeen opettanut englantia Ljubljanan yliopistossa. Neljäs englannin äidinkielen puhuja oli slaavilaisten kielten professori USA:ssa. Kaksi sloveniaa äidinkielenään puhuvista oli muuttanut nuorina (14- ja 15-vuotiaina) USA:han, ja he työskentelivät slaavilaisten kielten professorina ja journalistina. Kolmas sloveniaa äidinkielenään puhuva oli syntynyt Ranskassa, suorittanut Ljubljanan yliopistossa tutkinnon englannissa ja ranskassa ja sittemmin opettanut romaanisia kieliä siellä. (Pokorn 2005, 46–49.) Edellä kuvatut kääntäjät edustivat äidinkielisiä puhujia ja toisen kielen puhujia, eivät niinkään vieraan kielen puhujia (vrt. määrittelyt kappaleessa 2.3). Tätä määrittelyä Pokorn ei tutkimuksessaan ole mielestäni tehnyt riittävän selväksi. Toista englantia äidinkielenään puhuvaa voi pitää esimerkkinä siitä, että kahden kielen kasvuympäristöön pakotettuna henkilö saattaa kehittyä kaikilla kriteereillä mitattuna kaksikieliseksi tai taantua puolikieliseksi (ks. myös Silvén & Sharifan Holma 1998, 319).

4.2.3.3 Muita tutkimuksia

Tutkimuksessaan Förenkling som översättningsstrategi Kivilehdolla (2006) oli tarkasteltavanaan kaksi suomenkielistä lähdetekstiä ja näistä kummastakin ruotsiksi tehdyt kolme käännöstä. Lähdetekstit olivat Tiina Pajun piirtämiä ja Sari Luhtasen tekstittämiä Maisa & Kaarina -sarjakuvia. Kääntäjät olivat freelance-kääntäjä ja kahdeksan käännöstieteen opiskelijaa, jotka työskentelivät pareittain. Freelance-kääntäjän äidinkieli oli riikinruotsi ja opiskelijoiden suomi. Opiskelijat suorittivat käännöksen tekoaikaan ensimmäistä käännöskurssiaan suomesta ruotsiin. Vastaanottajien reaktioita Kivilehto mittasi kolmen haastateltavan avulla, joista kaksi oli ruotsinruotsalaista ja kolmas suomenruotsalainen. Heidän äidinkieltensä oli ruotsi. Ensimmäisen lähdetekstin käännöksistä kaikki pitivät parhaana freelance-kääntäjän kääntämää tekstiä. Toisen lähdetekstin käännöksissä laadullinen ero freelance-kääntäjän ja opiskelijoiden teksteissä ei ollut niin suuri, vaikka he pitivätkin freelance-kääntäjän käännöstä parhaana. Kivilehto viittaa tutkimuksessaan edellä esitettyihin Pokornin (2004) tutkimustuloksiin ja toteaa, että se tosiasia, että äidinkieliset puhujat eivät aina pysty tuottamaan vieraalle kielelle kääntäviä parempia käännöksiä vahvistaa teesin, jonka mukaan kääntämiseen tarvitaan muutakin kuin kielitaitoa. (Kivilehto 2006, 81–86.)

Sorvali (1996) referoi kirjassaan Unohdettu kääntäjä Adjakeyn (1989) väitöskirjaa, jonka mukaan henkilöt, jotka kääntävät myöhemmin opituille kielille, selviytyvät yhtä hyvin, joskus jopa paremmin, kuin ne jotka kääntävät äidinkielelleen. Sorvali toteaaakin, että nämä tulokset ovat ristiriidassa sen yleisen käsityksen kanssa, että vierasta kieltä ei yleensä opita äidinkielen tasolle. Hänen mukaansa Adjakeyn tulokset saattavat selittyä myös sillä, että hänen koehenkilönsä olivat poikkeuksellisen taitavia ja että käännösten arvostelijoina toimi professoreita, jotka olivat koehenkilöiden omia opettajia. (Sorvali 1996, 92–93.) Sorvalin arvio on kovin lingvistinen: ero saattaa selittyä myös Kivilehdon mainitsemalla teesillä, että kääntämiseen tarvitaan muutakin kuin kielitaitoa.

5. Vieraalle kielelle kääntäminen – kyselytutkimuksen valossa

Kaksikymmenvuotinen työurani insinöörinä suomalaisessa paperiteollisuudessa on pohjustanut kiinnostukseni vieraalle kielelle kääntämistä kohtaan. Kyseisen teollisuudenalan tuotannosta noin 90 % menee vientiin, ja yritysten omistuspohja on yhä useammin ylikansallinen, jolloin tarve monikieliseen viestintään on suuri. Tekstejä kirjoitetaan ja käännöksiä tehdään paljon muille kuin suomen (tai ruotsin) kielelle. Koska konserni kieli on usein englanti, lähdetekstejä ei alun perinkään kirjoiteta suomeksi vaan englanniksi, mikä tuo suomea äidinkielenään puhuvalle kääntäjälle haasteen kääntää jopa kahden vieraan kielen välillä lähdetekstistä, joka ei aina ole moitteeton. Oma työkokemukseni on paperiteollisuudesta insinöörinä useissa eri tehtävissä sekä sellu- ja paperiteollisuutta palvelevasta konepajateollisuudesta kääntäjänä. Näillä toimialoilla suurin osa käännöstarpeesta on vieraalle kielelle. Tässä tutkimuksessani haluan selvittää, kuinka laajasti tämä pätee yleisesti Suomessa tehtäviin asiatekstikäännöksiin.

5.1 Kyselytutkimuksen taustaa

Halusin selvittää vieraalle kielelle kääntämistä pro gradu -tutkimuksessani kyselytutkimuksella, joka on suunnattu Suomen kääntäjien ja tulkkien (myöhemmin SKTL) asiatekstijaostoon kuuluville kääntäjille. Olen valinnut asiatekstijaoston tutkimukseni perusjoukoksi, koska juuri tämän jaoston jäsenet tekevät käännöksiä sekä äidinkielelle että vieraalle kielelle. Esimerkiksi 11.10.2006 SKTL:ssa oli kaunokirjallisuuden kääntäjiä kieliparissa saksa–suomi 38 kääntäjää, toiseen suuntaan ei yhtään. Tietokirjallisuuden kääntäjiä oli kieliparissa saksa–suomi 28 kääntäjää ja toisinpäin 3 kääntäjää. AV-kääntäjiä suomesta saksaan ei ollut yhtään. Sen sijaa asiatekstikäntäjiä oli saksasta suomeen 189 kääntäjää, suomesta saksaan 112 kääntäjää ja molempiin suuntiin 95 kääntäjää. (Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, jäsenluettelo ja -haku, 2006.) Monet asiatekstikäntäjät kääntävät siis myös muulle kuin äidinkielelleen.

Valitsin kyselytutkimuksen tutkimusmenetelmäksi, koska sen avulla on mahdollista saada tehokkaasti ja taloudellisesti laaja tutkimusaineisto, jonka avulla pystyy tekemään kvantitatiivisia päätelmiä (Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara 2004, 184; Alkula, Pöntinen ja Ylöstalo 2004, 119).

Kyselyn laatimisessa käytin avukseni Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalon (2004, 130–137) esitystä lomakkeen teosta sekä Hirsjärven, Remeksen ja Sajavaaran (2004, 186–193) ohjeita kysymysten sisällöstä ja muotoilusta sekä lomakkeen laadinnasta. Lisätietoa lomakkeen laadintaan löysin myös Internetistä Yhteiskuntatieteellisen tietoarkiston menetelmäopetuksen valtakunnallisesta tietovarannosta (www-lähde) sekä Kvantitatiivisista tutkimusmenetelmistä (www-lähde). Ennen kyselyn lähettämistä testasin sitä kahdessa vaiheessa noin kymmenellä kääntäjällä, käännöstieteen opiskelijalla ja käännöstieteen opettajalla. Kysely toteutettiin tässä tutkimuksessa E-lomakkeella sähköpostikyselyynä. Sähköposti on ammattimaisen kääntäjän jokapäiväinen työväline, ja tämän vuoksi oletin, että vastausprosentti sähköpostikyselyyn olisi jopa korkeampi kuin postikyselyyn.

SKTL:n asiatekstijaostoon kuului 30.6.2006 jäseniä 1 361 (sähköpostiviesti Helkky Halme). Näistä 974 on ilmoittanut sähköpostiosoitteensa liiton toimistoon. Tämä osajoukko oli tutkimusmenetelmäni kannalta validi ja tästä joukosta arvoitin yksinkertaisella satunnaisotannalla 250 kääntäjää, joille lähetin kyselylomakkeen. Tällä otannalla arvioin saavani kvantitatiivisen tutkimuksen kannalta riittävän määrän vastauksia. Riittävänä määränä pidin noin 100 vastaajaa, jolloin tutkimuksen osajoukot (esimerkiksi vain äidinkielelle kääntävät tai äidinkieleltään muut kuin suomenkieliset) olisivat riittävän suuret (noin 20 havaintoa).

5.2 Kyselytutkimuksen tavoite

Kyselyssä halusin selvittää, mille kielille SKTL:n asiatekstijaoston jäsenet kääntävät toimeksiantojaan: kääntävätkö he äidinkielelle, äidinkielestä vai kahden vieraan kielen välillä. Toinen mielenkiinnon kohteeni oli, kuinka paljon toimeksiantoja kääntäjät tekevät kussakin kieliparissa. Kolmanneksi halusin selvittää, miten asiatekstijaoston kääntäjät suhtautuvat vieraalle kielelle kääntämiseen, käänisivätpä he itse vieraalle kielelle tai eivät. Neljänneksi tarkoitukseni oli saada selville niiltä kääntäjiltä, jotka kääntävät vieraalle kielelle, kuinka käännöstyön laatu varmennetaan. Viimeiseksi kyselyssäni halusin kääntäjien mielipiteitä käännöstieteessä tai kääntäjän arkipäivässä esiintyvistä vieraalle kielelle kääntämistä koskevista väittämistä.

Tällä tutkimuksellani haluan hälventää häveliäisyyden verhoa vieraalle kielelle tehtävien käännösten osalta: ei ole kääntäjän ”vika”, jos hän puhuu suomea äidinkielenään maassa, jossa käännöstarvetta on,

vastoin käännöstieteen paradigmaa, äidinkielen lisäksi myös vieraille kielille. Haluan myös tuoda tutkittua tietoa käännöstiedettä opettavien yliopistojen käyttöön, jotta ne voivat opetusohjelmissaan huomioida entistä paremmin kääntäjän työelämässä kohtaamat vaatimukset käännöstieteen vaatimusten rinnalla. Kolmanneksi minua kiinnostaa saada kääntäjiltä omakohtaista tietoa siitä, ovatko he omassa työssään kokeneet, että vieraalle kielelle tehdyt käännökset ovat aina yksiselitteisesti huonompia kuin äidinkielelle tehdyt käännökset.

Vastaajien taustatietoina kyselyssä tiedustelin sukupuolta, ikäryhmää, äidinkieltä, kääntäjän työkieliä, asumista niissä maissa, joiden kieliä käyttää työkielinsä, koulutusta, ammatinharjoittamisen tapaa, erikoisaloja ja kääntäjäkokemuksen pituutta.

Tässä tutkimuksessa kääntäjän **äidinkieli** on kieli, jonka vastaaja on äidinkieleksi ilmoittanut.

Kyselylomake antoi mahdollisuuden ilmoittaa myös useita äidinkieliä. Jos kääntäjä on ilmoittanut A-kielekseen jonkin muun kielen kuin äidinkieltänsä, se on tuloksia käsiteltäessä rinnastettu äidinkieleen.

Tässä tutkimuksessa **vieras kieli** taas on kääntäjän ilmoittama B- ja/tai C-työkieli.

Kyselytutkimus on liitteessä 1, ensimmäisessä ja toisessa kyselyvaiheessa lähetetyt sähköpostiviestit ovat liitteissä 2 ja 3.

5.3 Lähtöhypoteesit

Lähtöhypoteesini on, että yli puolet Suomessa toimivista asiatekstikäntäjistä kääntää ainakin joskus vieraalle kielelle tai kahden vieraan kielen välillä. Käännöstyötä tehdään, koska on pakko: käännöstoimeksiantoja ”väärään suuntaan” on paljon. Toisen hypoteesini mukaan käännöstieteellinen koulutus antaa perustyökalut tähän käännössuuntaan, mutta kääntäjän on itse aktiivisesti ylläpidettävä taitoaan kääntää vieraalle kielelle. Kolmantena hypoteesinani esitän, että kääntäjän arkipäivässä on yleisempää, että vieraalle kielelle tehtyjä käännöksiä ei tarkista syntyperäinen kielenpuhuja kuin että tämä tarkistus tehdään, mutta siitä huolimatta työn pragmaattinen laatu on riittävä. Neljäs hypoteesini on, että jos kääntäjän äidinkieli tässä valitsemassani perusjoukossa on jokin muu kuin suomi, hän kääntää omasta äidinkielestään vähemmän vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuva.

5.4 Tutkimustulokset

5.4.1 Kyselyn toteuttaminen ja vastausprosentti

Toteutin kyselytutkimuksen E-lomakkeella sähköpostikyselynä 250:lle yksinkertaisella satunnaisotannalla valitulle SKTL:n asiatekstijaoston kääntäjälle 16.10.2006. Tässä kyselyssä vastausaikaa oli kaksi viikkoa. Määräaikaan mennessä sain 80 vastausta. Vastausten lisäksi sain 21 sähköpostiviestiä, joista 11 koski sähköpostin otsikkoa Tutkimus kääntämisestä vieraalle kielelle. Nämä vastaajat arvelivat, etteivät ole sopivia vastaamaan kyselyyn, koska kääntävät vain äidinkielelle. Kehotin heitä kaikkia vastaamaan perustelemalla, että tässä tutkimuksessa kaikki vastaukset ovat yhtä arvokkaita. Monet lähettivät uuden viestin ja kertoivat vastanneensa. Kuusi vastaajaa kertoi tekevänsä täysin muuta työtä kuin kääntämistä ja täten katsoi, ettei ole validi vastaaja. Kaksi sähköpostiviestin lähettäjää kertoi, ettei kiireiden takia nyt ehdi vastaamaan kyselyyn. Yksi sähköpostiviesti piti tutkimuksen aihetta tärkeänä ja antoi arvokkaita taustatietoja, ja yksi kehotti kirjoittamaan tuloksista Kääntäjä-lehteen. Uusin kyselyn 1.11.2006. Sähköpostiviestin saatekirjeessä pyysin erityisesti niitä henkilöitä vastaamaan, joita ensimmäisen viestini otsikko Tutkimus kääntämisestä vieraalle kielelle oli karkottanut vastaamasta. Vastausaikaa tässä uusintakyselyssä oli viisi päivää, ja sain 17 vastausta lisää. Kaiken kaikkiaan sain vastauksia 97 kappaletta, joten kyselyn vastausprosentti oli 39.

5.4.2 Tulosten koodaus, laskenta ja analysointi

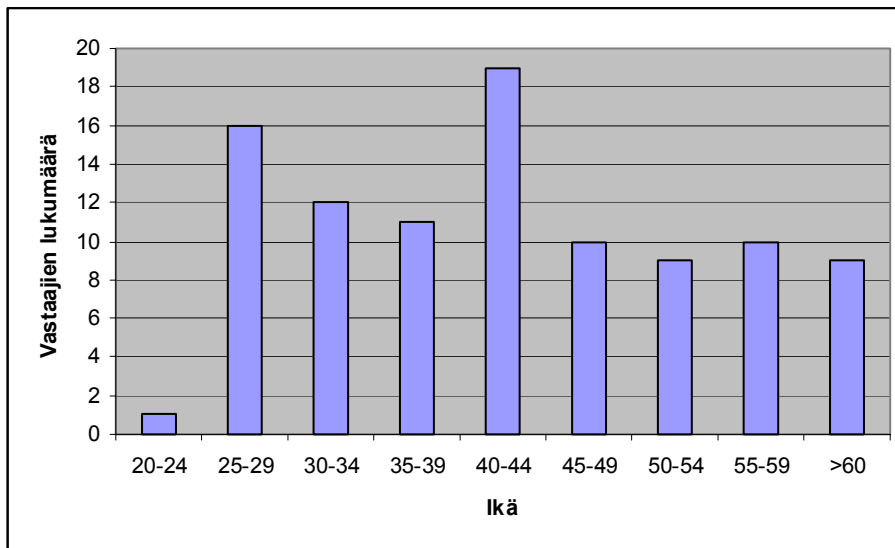
Tallensin saamani E-lomakevastaukset taulukkolaskentaohjelmaan (Excel) ja koodasin ne laskentaan sopivaan muotoon. Tein kaiken laskennan Excelissä käyttämällä sen laskentafunktioita, kuten havaintojen lukumäärää, keskiarvoa, mediaania, moodia, maksimia, minimiä, keskihajontaa ja varianssia.

Tulosten analysoinnissa ja hypoteesien testauksessa käytin ristiintaulukointia (Alkula, Pöntinen ja Ylöstalo 2004, 175–219). Tutkimuksessani oli laatueroasteikollisia muuttujia kuten sukupuoli, ikä ja äidinkieli, järjestysasteikollisia muuttujia kuten Likertin asteikon täysin samaa mieltä, jokseenkin samaa mieltä, jokseenkin eri mieltä ja täysin eri mieltä ja suhdeasteikollisia muuttujia kuten äidinkielestä vieraalle kielelle kääntämisen prosenttiosuus (ks. myös Mäkisalo 2003, 22–26). Tulosten analysointiin ja hypoteesien testaukseen käyttämäni testit valitsin muuttujien tyyppin mukaan siten, että

ei-parametrissa khiin neliö -testiä käytin laatueroasteikollisille muuttujille ja parametrissa t-testiä suhteasteikollisille muuttujille (Mäkisalo 2003, 56–69). Itse testien laskennan tein Excelin tilastofunktiolla khii-testi ja t-testi. Tuloksena tästä laskennasta saadaan todennäköisyys p sille, että nollahypoteesi (testattujen ryhmien välillä ei ole eroja) on tosi. Jos $p=0,05$, tuloksen sanotaan olevan merkitsevä (testattujen ryhmien välillä on ero). Jos taas $p=0,01$ tai vähemmän, tuloksen sanotaan olevan erittäin merkitsevä (testattujen ryhmien välillä on suuri ero).

5.4.3 Vastaajien taustatiedot

Kyselyyn vastasi kaikkiaan 97 henkilöä. Vastaajista 81 (84 %) oli naisia ja 16 (16 %) miehiä. Vastaajien ikäjakauma näkyy kuvassa 1. Nuorimmassa ikäluokassa vastaajia oli luonnollisesti vähiten, vain yksi. Eniten vastaajia oli ikäluokassa 40–44, 19 kappaletta, toiseksi eniten ikäluokassa 25–29, 16 kappaletta. Kaikissa muissa ikäluokissa vastaajia oli 9–12. Vastaajat edustivat siis erittäin hyvin kaikkia ikäluokkia.



Kuva 1. Vastaajien ikäjakauma.

Vastaajien äidinkieli ja työkielet on lueteltu taulukossa 1. Eri äidinkieliä vastaajilla oli seitsemän. Kukaan vastaajista ei ollut ilmoittanut kahta äidinkieltä, vaikka lomake antoi siihen mahdollisuuden. B-työkieliä vastaajilla oli 17 ja C-työkieliä 16.

Suomi oli äidinkielenä 85 %:lla vastaajista ja ruotsi 9 %:lla. Muut äidinkielet olivat englantia (kaksi henkilöä 97:stä) sekä saksa, ranska, norja ja kroatia (yksi henkilö kutakin kieltä kohden). Neljää henkilöä lukuun ottamatta äidinkieli oli myös vastaajan A-työkieli. Näistä neljästä kaikkien äidinkieli oli suomi, A-työkieli oli yhdellä vastaajalla ruotsi ja kolmella englantia. Kaikilla kyselyyn vastanneilla kääntäjillä oli suomi joko äidinkielenä tai B- tai C-työkielenä.

Taulukko 1. Kyselyyn vastanneiden kääntäjien äidinkieli, B-työkielet ja C-työkielet.

Kieli	Äidinkieli (vastaajia)	B-työkieli (vastaajia)	C-työkieli (vastaajia)
suomi	82	11	4
ruotsi	9	10	22
englanti	2	44	36
saksa	1	16	16
ranska	1	9	16
espanja		3	6
italia		3	7
norja	1		6
venäjä		11	1
ukraina			1
kwangali		1	
tanska			6
portugali		3	1
viro			3
tšekki		1	
slovakki		1	
kroatia	1		
bosnia		1	
serbia			1
sloveeni			1
makedonia			1
islanti		1	
romania		1	
afrikaans		1	
hollanti		1	

Selvästi yleisin B-työkieli oli englantia (45 %:lla vastaajista), toiseksi yleisin oli saksa (16 %:lla vastaajista) ja kolmanneksi yleisin suomi (12 %:lla vastaajista). Neljännellä sijalla oli venäjä (11 %), seuraavana ruotsi (10 %) ja kuudentena ranska, joka oli B-työkielenä 9 %:lla vastaajista. Espanja, italia ja portugali olivat B-työkielenä kukin kolmella vastaajalla. Muita kahdeksaa B-työkieltä käytti kutakin

yksi vastaaja. B-työkielien määrä vaihteli vastaajaa kohden nolosta kolmeen: 12 vastaajaa ilmoitti, ettei hänellä ole yhtään B-työkieltä, suurimmalla osalla, 58 vastaajalla, oli yksi, 22 vastaajalla kaksi ja 5 vastaajalla kolme B-työkieltä.

Englanti oli C-työkielenäkin selvästi yleisin, 37 %:lla vastaajista. Englannilla on siis suomen ohella hyvin hallitseva asema kyselyyn vastanneiden kääntäjien kielenä: englanti on äidinkielenä, A-, B- tai C-työkielenä 88 %:lla kaikista vastanneista. Toiseksi yleisin C-työkieli oli ruotsi, 23 %:lla vastaajista. Kolmannen sijan C-työkielenä jakavat saksa ja ranska; kumpaakin kieltä käytti C-työkielenään 16 % vastaajista. Kahdellatoista muulla C-työkielellä oli yhdestä seitsemään käyttäjää. 30 vastaajaa ilmoitti, ettei hänellä ole yhtään C-työkieltä. Toisessa ääripäässä yhdellä vastaajista oli seitsemän C-työkieltä. Yhden kielen ilmoitti C-työkielekseen 30 vastaajaa, kaksi C-työkieltä oli 19 vastaajalla ja kolme 13 vastaajalla. Lisäksi kolmella oli neljä C-työkieltä ja yhdellä viisi.

Lähes kaikki vastanneet kääntäjät (93 %) olivat asuneet niissä maissa, joissa B- ja C-työkieliä puhutaan. Oleskelu oli kestänyt vajaalla kolmanneksella (29 %:lla) alle vuoden, runsaalla kolmanneksella (38 %:lla) vuodesta viiteen vuoteen ja kolmanneksella vastaajista yli viisi vuotta.

Valtaosalla vastanneista (79 %) on yliopisto- tai korkeakoulututkinto. Käännöstieteestä valmistuneita filosofian kandidaatteja tai maistereita oli vastanneista 31 % ja diplomikielenkääntäjiä 12 %. Lähes puolet vastaajista (48 %) kuului ryhmään ”muu yliopisto- tai korkeakoulututkinto”. Näistä oli humanististen tieteiden kandidaatteja, filosofian kandidaatteja tai maistereita, filosofian lisensiaatteja tai filosofian tohtoreita 32 vastaajaa, joista 20 ilmoitti koulutusalakseen filologian, suomen kielen tai soveltavan kielitieteen ja kaksi selvästi muun alan kuin kieliin liittyvän (biologian ja luonnontieteet). Muun yliopisto- tai korkeakoulututkinnon suorittaneiden ryhmään kuului lisäksi viisi kauppatieteen maisteria, kaksi diplomi-insinööriä, yksi teologian maisteri, yksi hammaslääketieteen lisensiaatti, yksi valtiotieteen maisteri ja konferenssitulkki sekä yksi tradenomi. Keskiasteen tutkinto tai muu tutkinto oli 13 %:lla vastanneista. Näitä tutkintoja olivat yo-merkonomi, ravintolakokki, lennonjohtaja, sihteeri ja virallinen kääntäjä. Käännöstieteen opiskelijoita vastaajissa oli 11 henkilöä (11 % vastaajista). Useampi kuin yksi tutkinto oli kuudellatoista vastaajalla; tutkinnoksi on tässä laskettu myös virallisen kääntäjän tutkinto. Taulukossa 2 on yhteenveto vastaajien koulutuksesta.

Taulukko 2. Kyselyyn vastanneiden kääntäjien koulutus

Koulutus	Kääntäjien lukumäärä
Käännöstieteestä valmistunut	
filosofian kandidaatti tai maisteri	30
Diplomikielenkääntäjä	12
Muu yliopisto- tai korkeakoulututkinto	47
Keskiasteen tutkinto	6
Muu tutkinto	7
Käännöstieteen opiskelija	11
Ei tutkintoa	–

Suurin osa vastaajista (77 %) toimi freelancerina, yrittäjänä tai ammatinharjoittajana. Vakituksessa työsuhteessa kääntäjänä toimi yhdeksän prosenttia vastaajista. Määräaikaisessa työsuhteessa kääntäjänä toimi kaksi ja osa-aikaisena kääntäjänä neljä vastaajaa. Kokonaan muuta työtä kuin kääntämistä teki seitsemän henkilöä. Poissa työelämästä ei ollut kukaan vastanneista. Freelancereiden ja yrittäjien asiakkaat olivat pääasiassa (84 %:lla) yrityksiä ja käännöstoimistoja, yksityishenkilöitä seitsemällä prosentilla ja muita yhdeksällä prosentilla. Näitä muita asiakastahoja olivat julkishallinto, oppilaitokset, museot, kirkkohallitus, yhteisöt ja järjestöt.

Vastaajien erikoisalalat on esitetty taulukossa 3. Erikoisalan ilmoitti 79 % vastaajista. Kohdassa ”muut” esiintyneet erikoisalalat olivat: kasvatustiede, eläintiede, koulutus, liikenne, turismi, gastronomia, markkinointi ja mainonta, multimedia, av-kääntäminen, oppikirjat, kirkkohistoria, eteläinen Afrikka, museologia, uskonto, taidehistoria, yhteiskunta ja politiikka, ympäristönsuojelu, metsätalous, antroposofia, steinerpedagogiikka sekä vaihtoehtolääketiede.

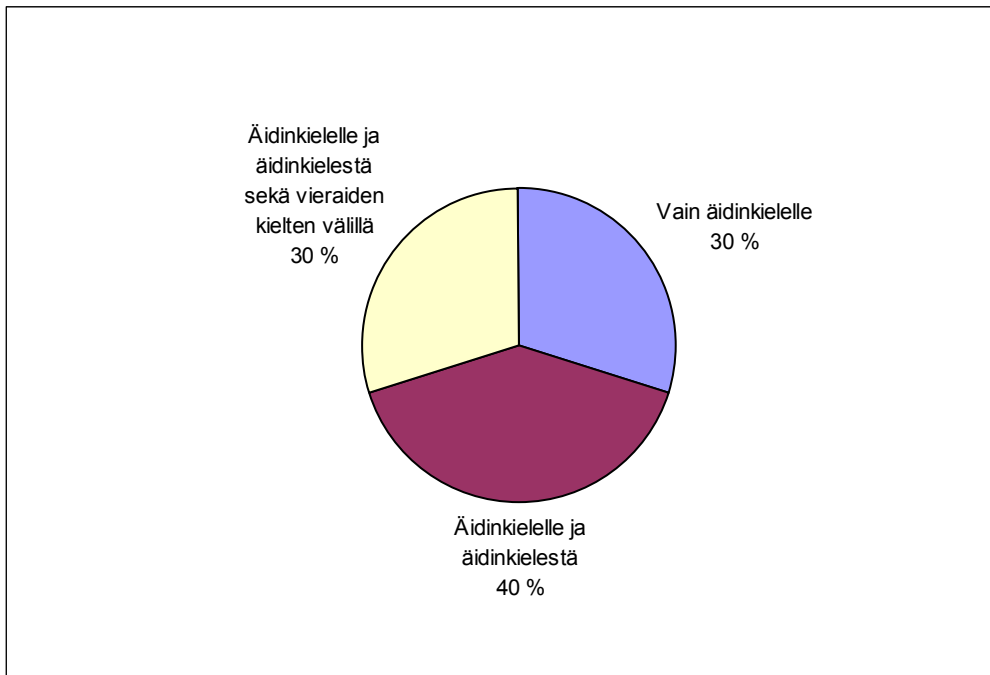
Taulukko 3. Kyselyyn vastanneiden kääntäjien erikoisalalat.

Erikoisala	Kääntäjien lukumäärä
tekniikka ja teollisuus	29
kauppa ja talous	28
lääketiede	14
laki	9
IT	9
hallinto	6
EU	6
patentit	5
virallinen kääntäminen	4
muut	29

Vastajat olivat jakautuneet varsin tasaisesti kääntäjäkokemuksensa perusteella: 29 % oli toiminut kääntäjänä alle viisi vuotta, 24 % viidestä kymmeneen vuotta, 22 % vastaajista kymmenestä kahteenkymmeneen vuotta ja 26 % yli kaksikymmentä vuotta.

5.4.4 Vastaajien käännessuunnat ja kieliparit

Kyselylomakkeen osiossa 2 selvitin kääntäjien käännessuuntia kysymällä, mitkä käännessuunnat esiintyvät työssä. Vastaja saattoi valita yhden tai kaikki vaihtoehdoista: ”käänän vieraasta kielestä äidinkielelle”, ”käänän äidinkielestä vieraalle kielelle” ja/tai ”käänän vieraasta kielestä vieraalle kielelle”. Kuvassa 2 on esitetty vastausten jakauma näihin kolmeen luokkaan.

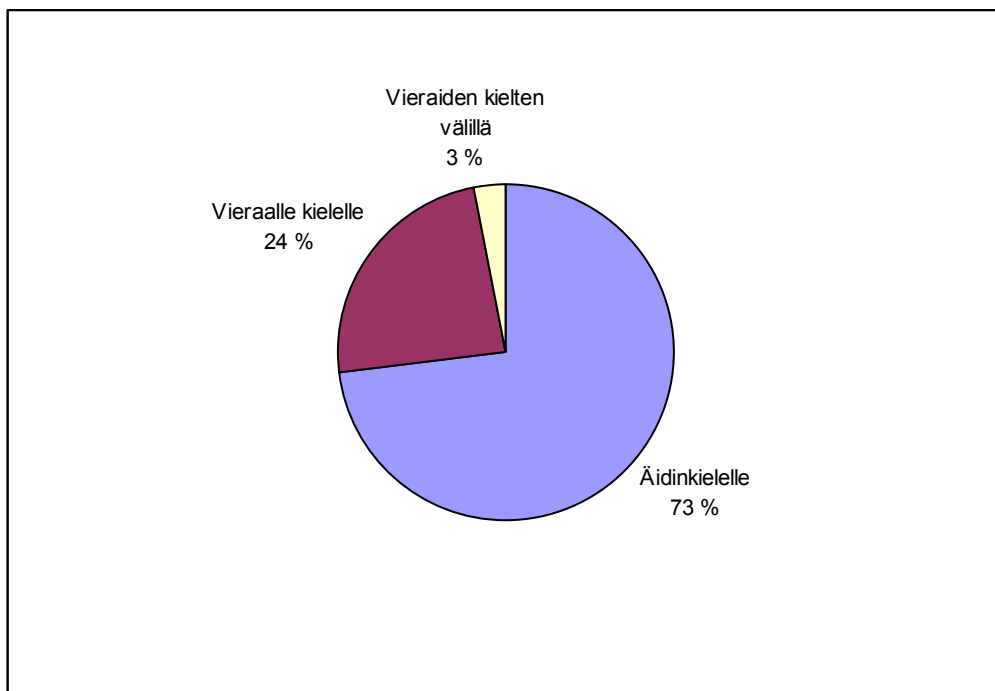


Kuva 2. Kääntäjien käännessuunnat.

Grafiikasta nähdään, että 30 % tähän kyselyyn vastanneista kääntäjistä käänsi vain äidinkielelleen. Sekä äidinkielelle että äidinkielestä käänsi 40 % vastanneista. Kaikkia kolmea kysyttyä käännessuuntaa käytti työssään vajaa 30 % kyselyyn vastanneista kääntäjistä. Tätä grafiikkaa laadittaessa kääntäjän ilmoittama A-kieli on rinnastettu äidinkieleen. Tuloksista oli mielenkiintoista havaita ensinnäkin, että kahta lukuun ottamatta kaikki vastaajat käänsivät vieraasta kielestä äidinkielelleen. Nämä kaksi kääntäjää käänsivät ainoastaan äidinkielsä ja A-kielensä välillä. Toiseksi kääntäjät, jotka käänsivät vieraiden kielten välillä, käänsivät yhtä lukuun ottamatta myös äidinkielestä vieraalle kielelle.

Seuraava kysymys koski sitä, kuinka monta prosenttia kääntäjän työstä on kutakin käännessuuntaa. Käännessuunnan jakauma eri käännessuuntiin näkyy kuvassa 3.

Grafiikka osoittaa, että lähes kolme neljäsosaa (73 %) käännessuunnasta tehtiin äidinkielelle. A-työkieli on tässäkin rinnastettu äidinkieleen. Vajaa neljäsosa käännessuunnasta (24 %) suuntautui vieraalle kielelle ja vain murto-osa (3 %) vieraiden kielten välille.



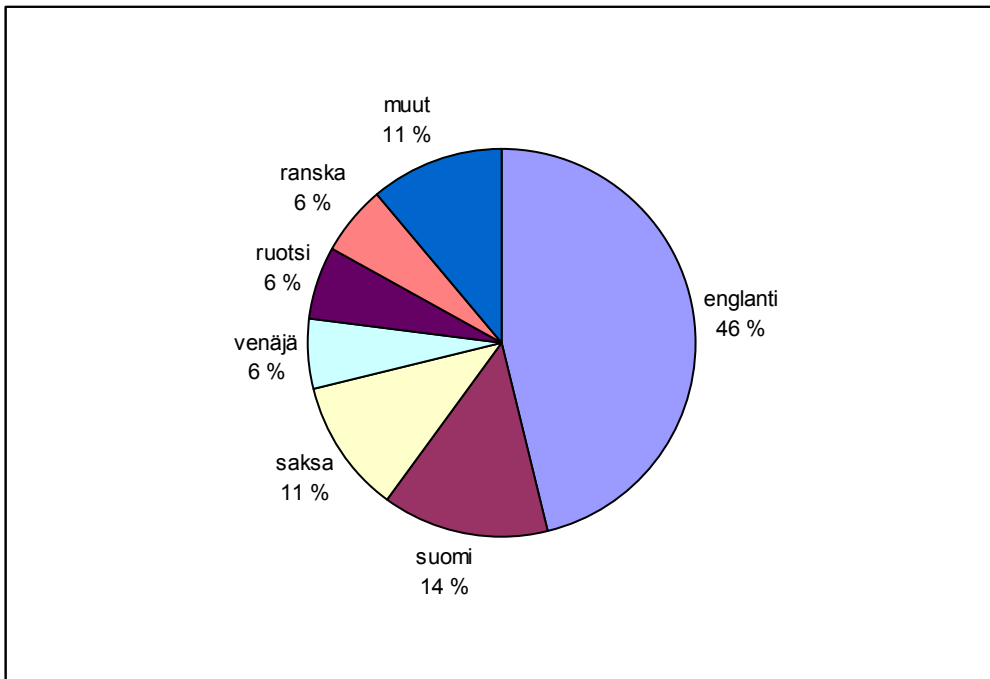
Kuva 3. Käännöstyön jakauma käännösuunnittain.

Kuvaa 4 varten olen laskenut käännöstyön määrän kustakin lähdekielestä äidinkielelle ottamalla huomioon kyseisestä lähdekielestä kääntävien osuuden koko vastaajakunnasta, joka kääntää äidinkielelle ja keskimääräisen käännöstyön prosenttiosuuden, jonka kääntäjä tekee kyseisestä lähdekielestä. Tästä tarkastelusta on poistettu A-kielestä äidinkielelle kääntävät.

Esimerkki:

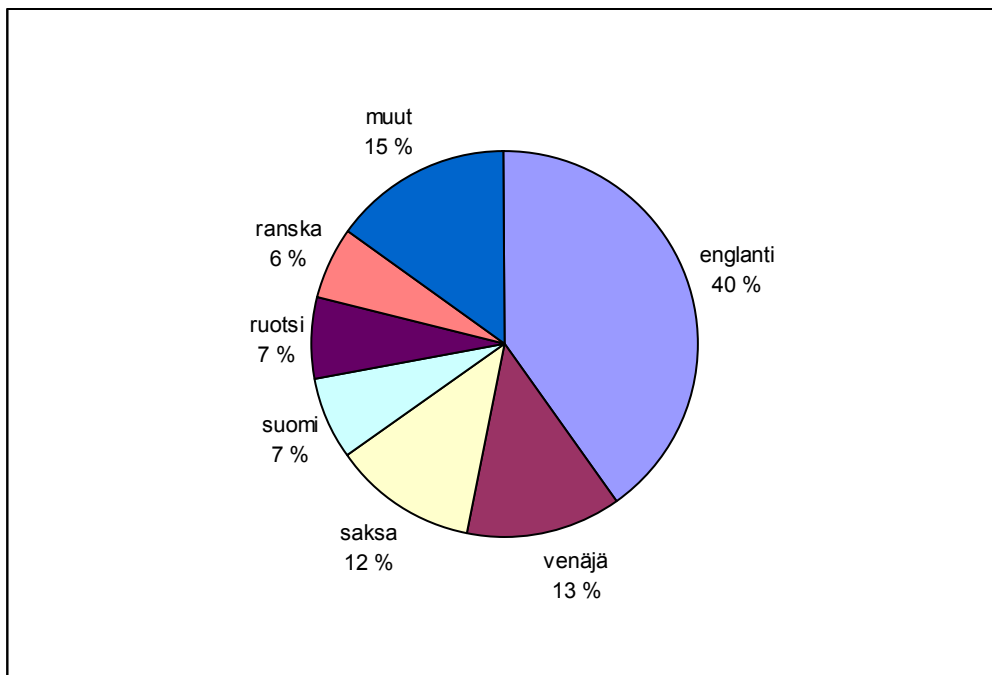
Englannista äidinkielelle kääntää 69 kääntäjää 93:stä kääntäjästä, ja keskimäärin he kääntävät koko käännöstyöstään 61,8 prosenttia tässä käännösuunnassa. Prosentuaalinen käännöstyön määrä englannista äidinkielelle on $69/93 \cdot 61,8 = 45,9$.

Kuvasta 4 nähdään selvästi, että lähes puolet (46 %) käännöstyöstä tehtiin englannin kielestä äidinkielelle. Yli kymmenen prosentin osuuteen ylsivät suomi ja saksa (14 % ja 11 %). Seuraavina olivat venäjä, ruotsi ja ranska kuuden prosentin osuuksilla. Ryhmään muut kuuluivat espanja, italia, portugali, tanska, norja, islanti, hollanti, tšekki, slovakki, romania, ukraina ja afrikaans. Näistä kielistä äidinkielelle käännettiin 11 % käännöstyöstä.



Kuva 4. Käännöstyön määrä eri lähdekielistä äidinkielelle.

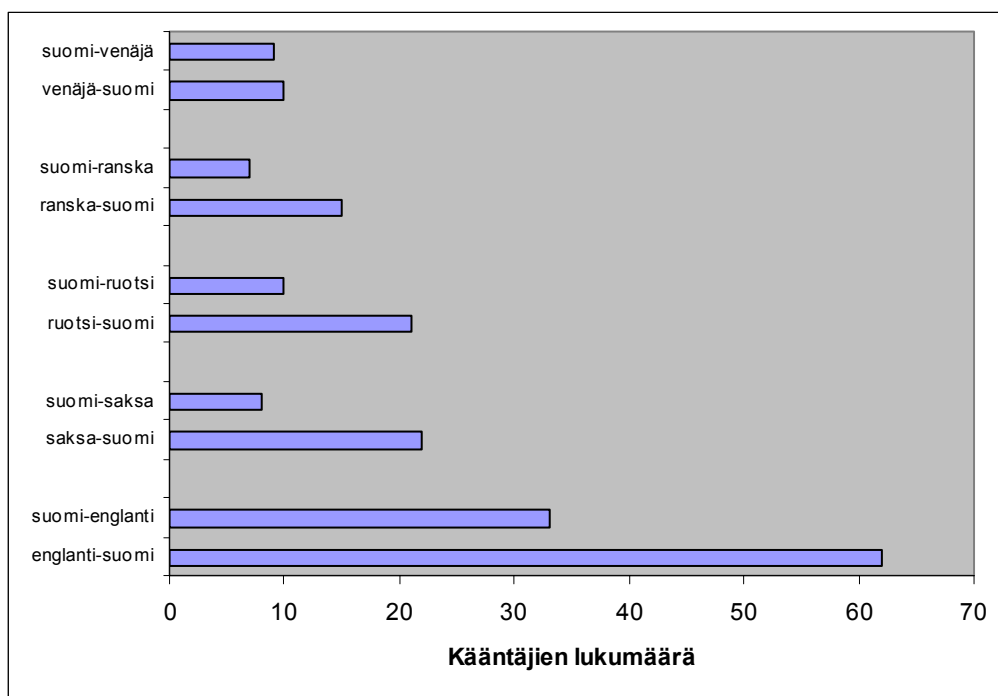
Kuvassa 5 on esitetty edellä esitetyllä tavalla laskettu käännöstyön prosentuaalinen jakauma käännettäessä äidinkielestä vieraalle kielelle. Vieraalle kielelle käännettävien kokonaismäärä oli 65 henkilöä. Tässäkin tarkastelussa on äidinkielestä A-kielelle käännettävät jätetty pois.



Kuva 5. Käännöstyön määrä äidinkielestä eri kohdekielille.

Englanti hallitsi tätäkin käännessuuntaa: äidinkielestä vieraalle kielelle tehtävästä käännöstyöstä 40 % tehtiin englanniksi. Seuraavana olivat venäjä ja saksa 13 %:n ja 12 %:n osuuksilla. Suomeen ja ruotsiin tehtiin 7 % ja ranskaan 6 % vieraalle kielelle suuntautuvasta käännöstyöstä. Muut vieraat kielet, joihin tähän tutkimukseen vastanneet käänsivät, olivat espanja, italia, portugali, islanti, hollanti, tšekki, slovakki, romania ja kwangali. Näille kielille tehtiin 15 % kaikesta vieraalle kielelle suuntautuvasta käännöstyöstä. Äidinkieleltä vieraalle kielelle tehtävää käännöstyötä koskevissa tuloksissa oli yksi mielenkiintoinen yksityiskohta: Jos kääntäjä käänsi äidinkielestään saksaksi, hän teki vieraalle kielelle suuntautuvia käännöksiään 99-prosenttisesti tälle kielelle. Suomesta saksaan kääntäviä kääntäjiä oli tässä tutkimuksessa kahdeksan, ja heistä seitsemän teki kaiken vieraalle kielelle suuntautuvan käännöstyönsä ja yksi 90 % käännöstyöstään suomesta saksaan.

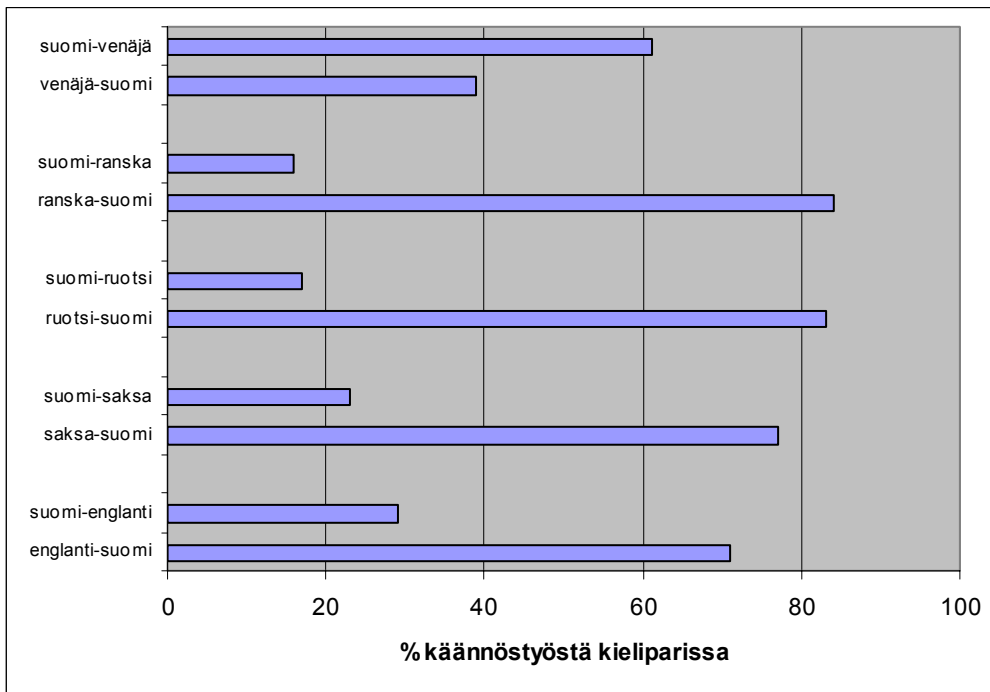
Englannin suuri osuus toisena kielenä sekä äidinkielelle että vieraalle kielelle käännettäessä viittaisi siihen, että englanti on kieliparikohtaisesti se kieli, johon eniten käännetään äidinkielestä. Tätä asiaa selvitin tarkastelemalla suomea äidinkielenään puhuvien kääntäjien vieraasta kielestä suomeksi ja suomesta vieraalle kielelle tehdyn käännöstyön määriä. Tässä tarkastelussa mukana olleiden suomenkielisten kääntäjien määrä oli 77 henkilöä. Kuvassa 6 nähdään kääntäjien jakautuminen käännessuunnittain (mukaan on otettu ne kieliparit, joissa oli 10 kääntäjää tai enemmän).



Kuva 6. Suomenkielisten kääntäjien määrä kielipareittain.

Kuvasta 6 havaitaan, että ylivoimaisesti eniten kääntäjiä (62 henkilöä) työskentelee käännössuunnassa englanti–suomi. Kuvasta havaitaan lisäksi, että yleisesti ottaen vieraasta kielestä äidinkielelle kääntää noin kaksinkertainen määrä (kieliparissa saksa-suomi-saksa jopa lähes kolminkertainen määrä) kääntäjiä verrattuna kääntäjien määrään äidinkielestä vieraalle kielelle. Poikkeuksena on kielipari venäjä–suomi–venäjä, jossa venäjistä suomeen kääntää 10 henkilöä ja suomesta venäjään 9.

Kuvassa 7 on esitetty, miten käännöstyö jakautuu suuntien vieraasta kielestä äidinkielelle ja äidinkielestä vieraalle kielelle välillä edellisessä kuvassa esitetyissä kielipareissa. Kuvasta näkyy selvästi, että tämän tutkimuksen tulosten perusteella kielipari venäjä–suomi–venäjä on selvä poikkeus: siinä käännöstyöstä tehdään enemmän äidinkielestä vieraalle kielelle (61 % käännöstyöstä) kuin vieraasta kielestä äidinkielelle. Muiden neljän kieliparin osalta käännöstyön määrä vieraasta kielestä äidinkielelle on merkittävästi suurempi kuin äidinkielestä vieraalle kielelle. Näiden neljän joukossa – ennakko-oletuksen mukaisesti – suomesta englanniksi käännettiin enemmän kuin suomesta muille kielille.

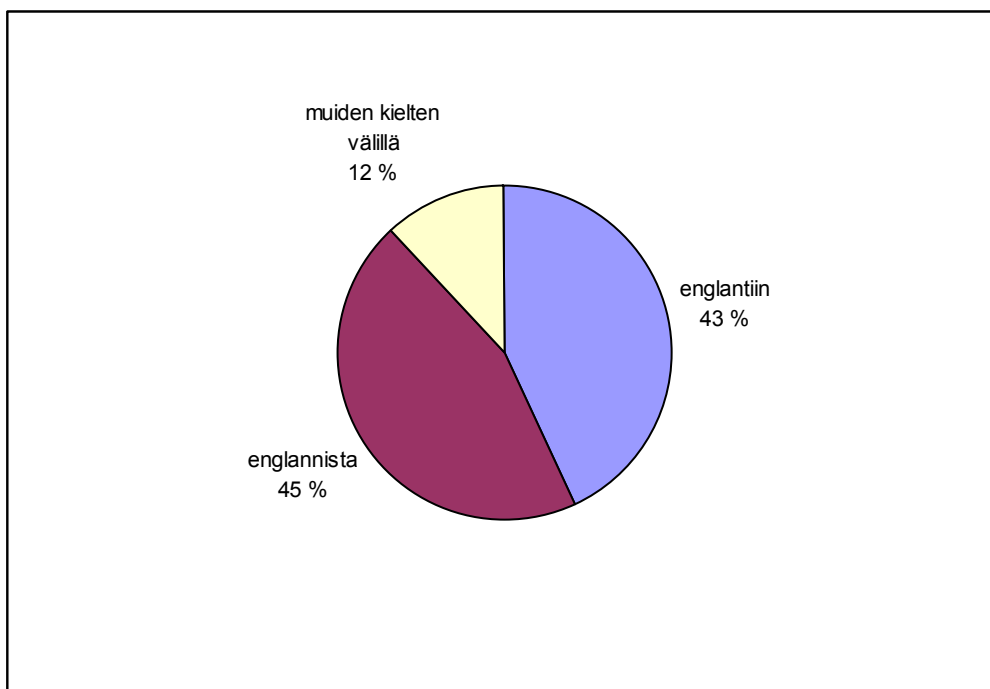


Kuva 7. Käännöstyön määrä kielipareittain.

Jos edellä esitetyn vertailun suorittaa ruotsia äidinkielenään puhuvilla kääntäjillä, tulos on kovin erilainen. Ruotsinkielisistä kääntäjistä kaikki yhdeksän käänsovivat suomesta ruotsiin, neljä heistä myös ruotsista suomeen; käännöstyöstä 91 % tehtiin käännössuunnassa suomi–ruotsi. Neljä ruotsinkielistä

käänsi englannista ruotsiin ja kaksi ruotsista englantiin. Tässäkin kieliparissa vieraasta kielestä äidinkielelle tehtävän käännöstyön määrä oli suuri, 90 %. Vain yksi ruotsinkielinen kääntäjä käytti myös muita kieliä kuin suomea ja englantia lähdekielinä.

Vieraiden kielten välistä käännöstyötä tehtiin 22 kieliparissa. Kolmessatoista kieliparissa oli toisena kielenä englanti. Kuvassa 8 nähdään käännöstyön jakauma käännössuunnissa vieraasta kielestä englantiin, englannista vieraalle kielelle ja muiden vieraiden kielten välillä. Laskenta on tehty samalla tavalla kuin kuvien 4 ja 5 kohdalla on esitetty. Vieraiden kielten välillä tehdyn käännöstyön prosenttimäärät ilmoitti 28 henkilöä.



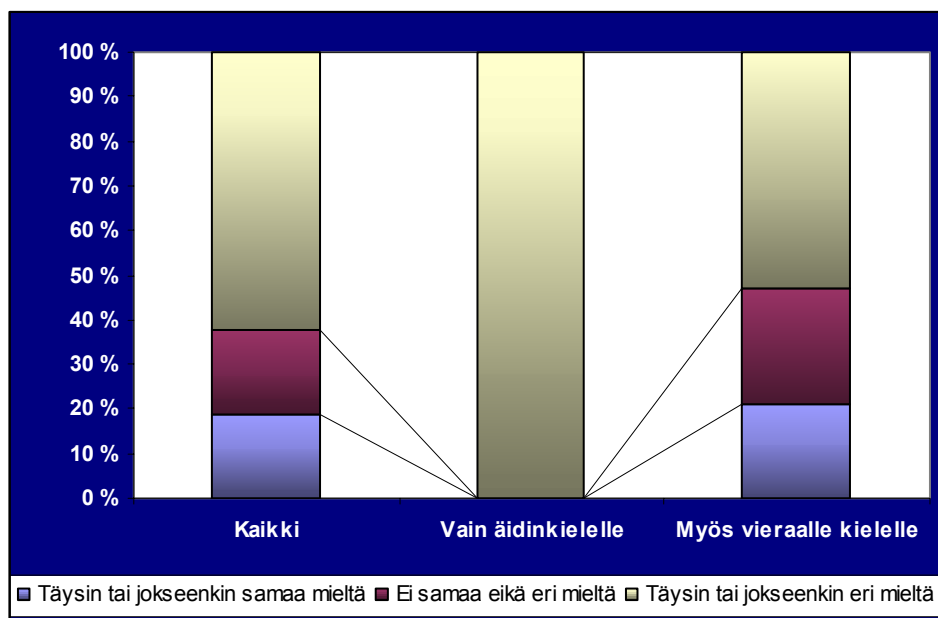
Kuva 8. Vieraiden kielten välillä tapahtuvan käännöstyön määrä englantiin, englannista ja muiden vieraiden kielten välillä.

Vieraiden kielten välillä tapahtuvassa käännöstyössä englanti oli joko lähde- tai kohdekielenä 88 %:ssa käännöstyöstä. Tässä tutkimuksessa eniten vieraiden kielten välistä käännöstyötä tehtiin kieliparissa venäjä–englanti–venäjä, 24 % kaikesta vieraiden kielten välillä tehdystä käännöstyöstä, toiseksi eniten kieliparissa ranska–englanti–ranska, 15 %, ja kolmanneksi eniten kieliparissa italia–englanti–italia, 12 %.

5.4.5 Kääntäjien mielipiteet kääntämissuuntaa koskeviin väitteisiin

Kyselylomakkeen osiossa 2 esitin kuusi väittämää koskien kääntämissuuntaa. Näillä väittämillä halusin selvittää, millaisena kääntäjät kokevat – miellyttävyydeltään, taloudellisesti, ammatin sanelema pakkona Suomessa – vieraille kielelle kääntämisen verrattuna äidinkielelle kääntämiseen. Seuraavissa kuvissa olen esittänyt kunkin väittämän vastaukset kolmena pylväänä. Vasemmalla olevassa pylväässä ovat päällekkäin kaikkien vastaajien (97 henkilöä) vastaukset prosentteina, ja ne jakautuvat pylväiden osiksi seuraavasti: alimmaisena Likertin asteikon luokat ”täysin samaa mieltä ja jokseenkin samaa mieltä”, keskellä Likertin asteikon luokka ”ei samaa eikä eri mieltä” ja ylimmäisenä Likertin asteikon luokat ”täysin eri mieltä ja jokseenkin eri mieltä”. Keskimmäisessä pylväässä ovat vastaavat tiedot vain äidinkielelle kääntäviltä vastaajilta (25 henkilöä) ja oikealla olevassa pylväässä tiedot niiltä kääntäjiltä, jotka kääntävät myös vieraille kielille (68 henkilöä). Osajoukoissa ”Vain äidinkielelle” ja ”Myös vieraille kielelle” eivät ole mukana A-kielen ja äidinkielen välillä kääntävät.

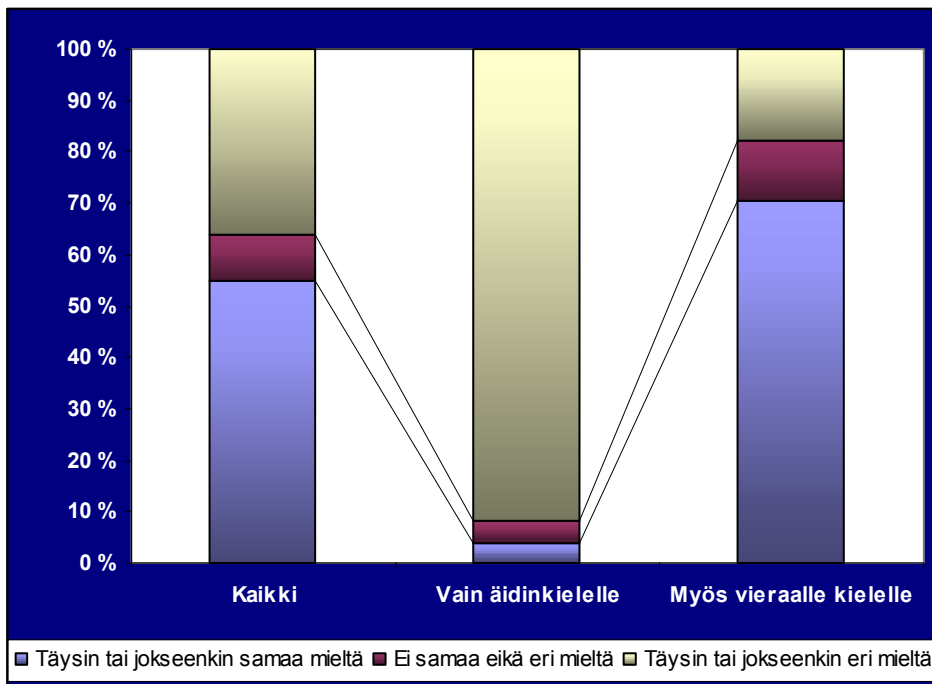
Ensimmäinen väittämani, ”Käännän mieluiten vieraille kielelle”, perustuu siihen, että proseminarityöni haastattelujen perusteella tiedän joidenkin henkilöiden kääntävän mieluiten vieraille kielelle (Korpio 2006, 13). Tällä kysymyksellä halusin selvittää, miten yleistä se on tässä kyselytutkimuksessa. Kuvassa 9 tulokset on esitetty pylväsdiagrammina.



Kuva 9. Väittämän ”Käännän mieluiten vieraille kielelle” vastaukset prosentteina.

Väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä olivat kaikki vain äidinkielelle kääntävät ja myös yli puolet (53 %) vieraalle kielille kääntävistä. Runsas neljännes (26 %) vieraalle kielille kääntävistä ei ottanut tähän väittämään kantaa puoleen eikä toiseen, täysin tai jokseenkin samaa mieltä heistä oli runsas viidesosa (21 %).

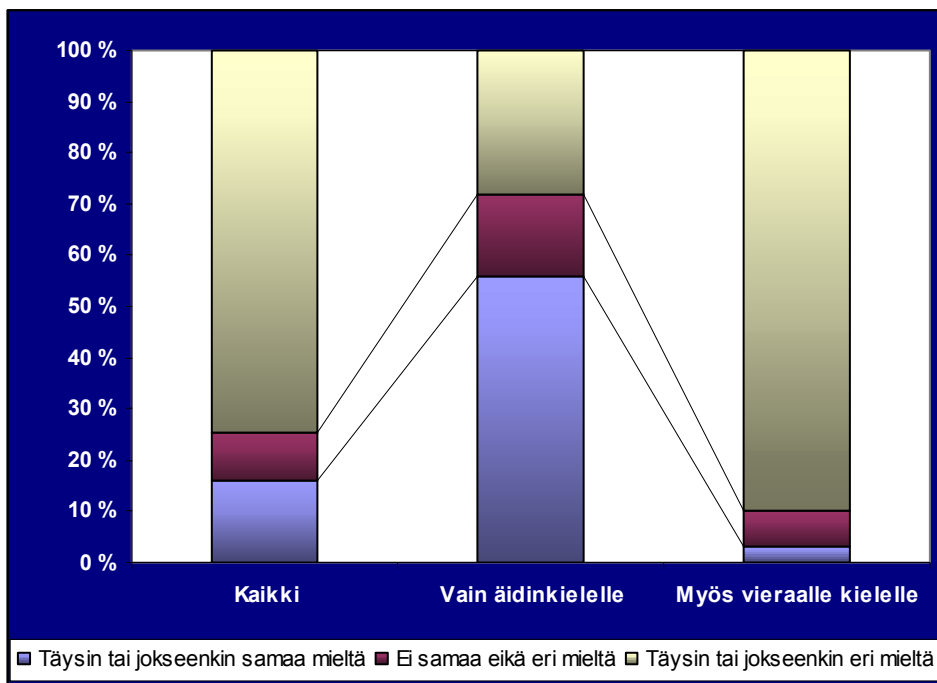
Toisella, ensimmäistä lievemällä väittämällä, ”Käänän mielelläni vieraalle kielelle”, halusin selvittää, onko tämä käännessuunta pakon sanelema vai vapaaehtoinen valinta. Kuvassa 10 näkyy tulosten prosentuaalinen jakauma.



Kuva 10. Väittämän ”Käänän mielelläni vieraalle kielelle” vastaukset prosentteina.

Kuvasta 10 havaitaan, että yli kaksi kolmasosaa (71 %) vieraalle kielelle kääntävistä oli tämän väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä ja vain 18 % täysin tai jokseenkin eri mieltä. Vain äidinkielelle kääntävissäkin oli kaksi henkilöä, jotka olivat tämän väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä.

Kolmas väittämä, ”En voisi kuvitellakaan kääntäväni vieraalle kielelle”, on esitetty hieman provosoivastikin kartoittamaan kääntäjien mielipiteitä siitä, onko vieraalle kielelle kääntäminen heidän mielestään täysin mahdoton ajatus. Kuva 11 kertoo mielipide-erot vain äidinkielelle ja myös vieraille kielille kääntävän osajoukon välillä.

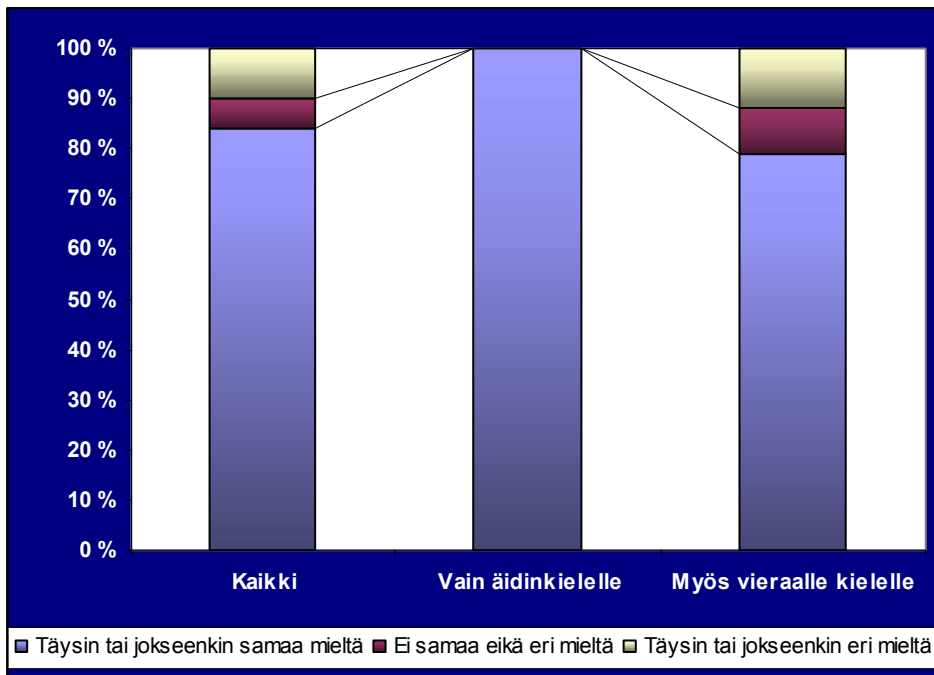


Kuva 11. Väittämän ”En voisi kuvitellakaan kääntäväni vieraalle kielelle” vastaukset prosentteina.

Yli puolet (56 %) niistä, jotka kääntävät vain äidinkielelleen ovat väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Runsas neljännes (28 %) heistä suhtautuu kuitenkin väittämään varauksella ja on täysin tai jokseenkin eri mieltä. Vieraalle kielelle kääntävistä 90 % on väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä, viisi vastaajaa ei ottanut väittämään kantaa ja kaksi oli yllättäen väittämän kanssa jokseenkin samaa mieltä. He molemmat tekivät vain marginaalisia määriä käännoistyöstään vieraalle kielelle.

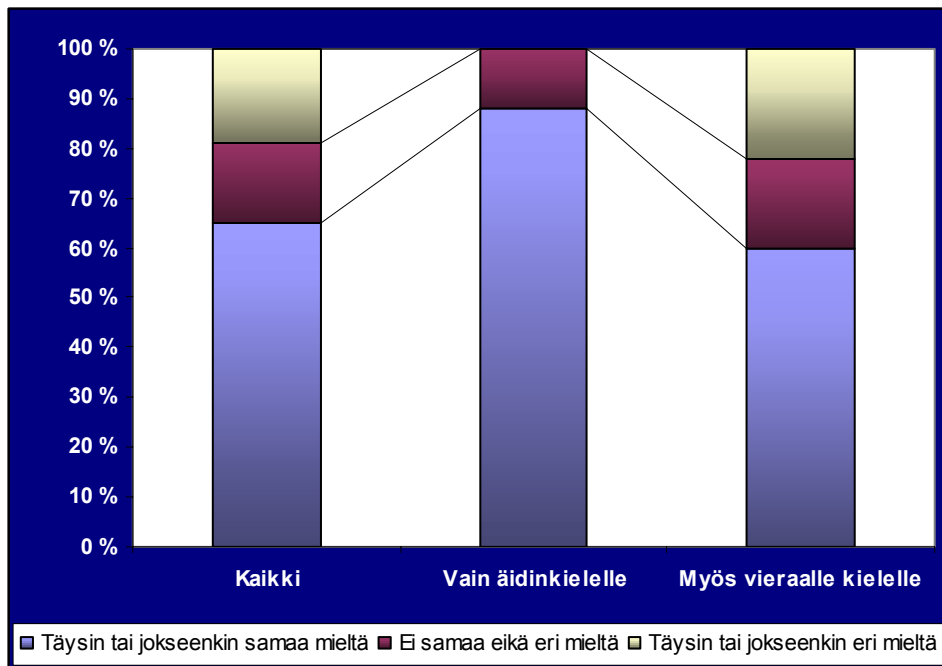
Neljäs väittäjä, ”Käänän mieluiten äidinkielelle”, lähtee siitä olettamuksesta, että suurin osa kääntäjistä haluaisi kääntää äidinkielelle, jos se vain olisi mahdollista.

Kuten kuva 12 osoittaa, vastaukset tukevat tätä olettamusta. Kaikista vastanneista täysin tai jokseenkin samaa mieltä tämän väittämän kanssa oli 84 % kääntäjistä; kaikki ne, jotka kääntävät ainoastaan äidinkielelle, olivat väittämän kanssa täysin samaa mieltä. Vieraalle kielelle kääntävistäkin vain runsas kymmenesosa (12 %) oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä. Täysin eri mieltä oli kolme vastaajaa, jotka käänsivät lähes yksinomaan vieraalle kielelle.



Kuva 12. Väittämän ”Käänän mieluiten äidinkielelle” vastaukset prosentteina.

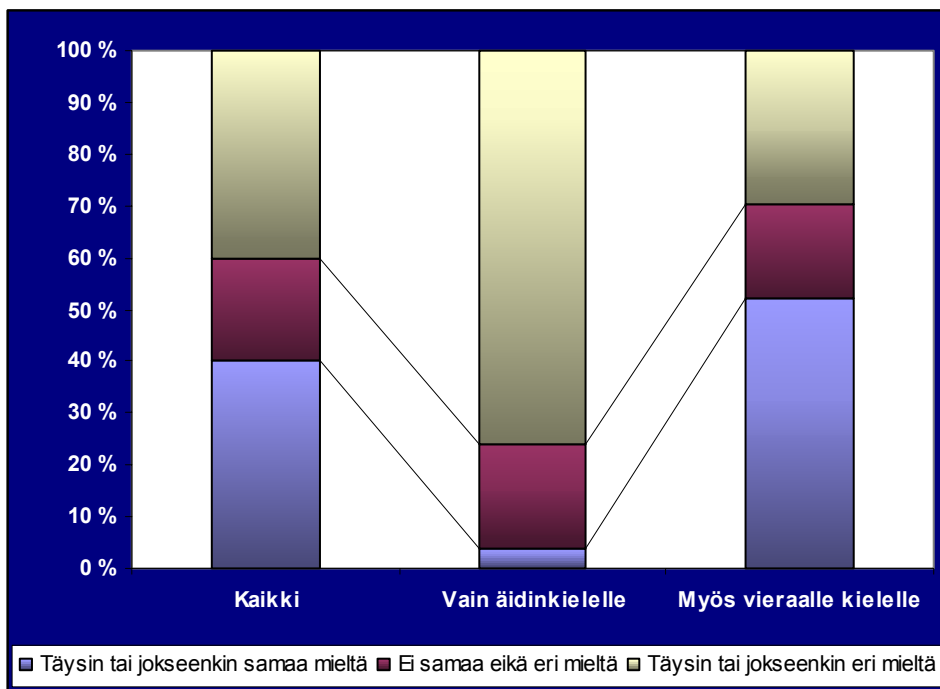
Viides väittämä, ”Äidinkielelle kääntäminen on sujuvampaa ja taloudellisesti kannattavampaa kuin vieraalle kielelle kääntäminen”, perustuu keskusteluihin muiden, erityisesti vain äidinkielelle kääntävien, kääntäjien kanssa. Kääntäjien kannanottoa tähän väittämään esittää kuva 13.



Kuva 13. Väittämän ”Äidinkielelle kääntäminen on sujuvampaa ja taloudellisesti kannattavampaa kuin vieraalle kielelle kääntäminen” vastaukset prosentteina.

Kaikista kääntäjistä oli tämän väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä noin kaksi kolmasosaa (65 %). Vain äidinkielelle kääntävistä kukaan ei ollut tämän väittämän kanssa eri mieltä. Kolme kääntäjää ei ottanut väittämään kantaa, joten hieman alle 90 % vain äidinkielelle kääntävistä oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Vieraalle kielelle kääntävistä 60 % piti äidinkielelle kääntämistä sujuvampana ja taloudellisesti kannattavampana kuin vieraalle kielelle kääntämistä, vajaa neljännes (22 %) oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä. Tästä ryhmästä 11 kääntäjää oli jokseenkin eri mieltä, ja he käänsivät 77 % käännoistyöstään vieraalle kielelle; neljä kääntäjää oli täysin eri mieltä, ja he kaikki käänsivät sekä äidinkielestä vieraalle kielelle että kahden vieraan kielen välillä yhteensä 86 % käännoistyöstään. Vajaa viidennes (18 %) vieraalle kielelle kääntävistä ei ottanut kantaa puoleen eikä toiseen.

Kuudennella väittämällä, ”Vieraalle kielelle on käännettävä leivässä pysyäkseen” halusin selvittää, onko kääntäjän Suomessa todella pakko kääntää vieraalle kielelle. Kuvasta 14 havaitaan, että mitään yksiselitteistä kantaa ei kääntäjiltä tähän väittämään löytynyt.



Kuva 14. Väittämän ”Vieraalle kielelle on käännettävä leivässä pysyäkseen” vastaukset prosentteina.

Kaikkien vastaajien kohdalla mielipiteet jakoutuivat tasan molempiin suuntiin: 40 prosenttia vastaajista oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä, samoin 40 prosenttia täysin tai jokseenkin eri mieltä. Kaikissa vastausryhmissä viidennes vastaajista ei ottanut väittämään kantaa. Ainoastaan äidinkielelle kääntävistä yksi henkilö oli käännössuunnastaan huolimatta tämän väittämän kanssa jokseenkin samaa mieltä. Vieraalle kielelle kääntävistä puolet oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä ja runsas neljännes (29 %) täysin tai jokseenkin eri mieltä.

Jos edellä esitettyjä mielipiteitä verrataan tutkimuksen osajoukkoon, joka koostuu niistä kääntäjistä, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, havaitaan, että he suhtautuvat kriittisemmin vieraalle kielelle kääntämiseen kuin kaikki tähän tutkimukseen osallistuneet kääntäjät. Väittämien ”Käännän mieluiten vieraalle kielelle” ja ”Käännän mielelläni vieraalle kielelle” kanssa heistä suurempi prosenttiosuus (80 % ja 73 %) oli eri mieltä kuin koko perusjoukosta. Heistä myös suurempi osa (27 %) oli samaa mieltä väittämän ”En voisi kuvitellakaan kääntäväni vieraalle kielelle” kanssa, ja he kaikki käänsivät mieluiten äidinkielelle, mitä käännössuuntaa he pääsääntöisesti (87 % vastaajista) pitivät sujuvampana ja taloudellisesti kannattavampana. 67 % heistä oli eri mieltä ja vain 20 % samaa mieltä väittämän ”Vieraalle kielelle on käännettävä leivässä pysyäkseen” kanssa.

5.4.6 Käännöstyön laatu vieraalle kielelle käännettäessä

Tämän osion kysymykset oli suunnattu niille kääntäjille, jotka käänsivät vieraalle kielelle. Näillä kysymyksillä halusin selvittää, miten kääntäjä itse arvioi onnistumisensa kääntäessään vieraalle kielelle, miten käännetyt tekstit tarkistetaan, millaista palautetta kääntäjä on saanut, miten koulutus tuki tätä käännössuuntaa ja miten kääntäjä ylläpitää vieraan kielen taitoaan. Viimeisenä halusin tietää, kuinka usein kääntäjälle on suoraan sanottu, että vieraalle kielelle ei pitäisi kääntää.

Kysymykseen, pystyykö kääntäjä vieraalle kielelle kääntäessään hyvään kielenkäyttöön ja alkuperäisen viestin oikeaan ja tarkkaan välittymiseen, 34 % vastasi pystyvänsä täyttämään kyseiset vaatimukset, ja 53 % vastasi pystyvänsä täyttämään kyseiset vaatimukset kääntäessään tietyn aihepiirin tekstilajeja. Vain yksi vastaaja koki, ettei aina pysty vastaamaan kyseisiin vaatimuksiin ja vain 11 % koki olevansa epävarma siitä, pystyykö täyttämään nämä vaatimukset.

Lähes puolet (44 %) vieraalle kielelle kääntävistä vastasi, että käännöksen tarkistaa aina syntyperäinen kielenpuhuja, jolla on kokemusta ammattimaisesta viestinnästä. 41 % vastaajista kertoi, että tällainen tarkistus tehdään joskus. Kun kysyttiin milloin, yleisin vastaus oli: ”Kun on kyse julkaistavasta tekstistä”. Tarkistettavia olivat myös erityisen vaativien tai vastuullisten tekstien käännökset tai sellaiset käännökset, joilta toimeksiantaja oli edellyttänyt tekstintarkistusta. Vastauksista kävi myös ilmi, että tarkistuksia pyrittiin tekemään aina, mutta aina se ei ollut käytännön syistä mahdollista. Tarkistuksia tehtiin myös silloin, kun käännöstoimisto järjesti tarkistuksen. Kriteerinä saattoi olla myös käännöstyön laatu tai sen myyntihinta käännöstoimistossa. Tarkistus voitiin tehdä myös sen vuoksi, että kääntäjä itse oli epävarma tuloksesta.

20 % kääntäjistä vastasi, että käännöksen tarkistuksen teki joskus myös ei-syntyperäinen kielenpuhuja, jolla oli kokemusta ammattimaisesta viestinnästä. Näitä tarkistajia olivat yleensä samaa kieliparia kääntävät kollegat tai erikoisalojen (esimerkiksi patentit ja paperikoneet) edustajat. Tällainen tarkistus voitiin joskus tehdä syntyperäisen suorittaman tarkistuksen ohella tai asemesta. Kääntäjistä 17 % vastasi, että ei-syntyperäinen kielenpuhuja, jolla oli alan asiantuntemus tarkistaa joskus heidän käännöksiään. Tällaisia käännöksiä olivat erityisesti patentit, ohjekirjat ja tekniset tai erikoisalojen käännökset termitarkistuksen kannalta.

Vain 11 % kääntäjistä vastasi, että yleensä heidän tekstejään ei tarkistettu, ja vain 4 % vastaajista ei tiennyt, tarkistetaanko heidän käännöksiään.

Vieraalle kielelle tehdyistä käännöksistä vastaajat olivat saaneet valtaosaltaan vain positiivista tai enemmän positiivista kuin negatiivista palautetta (84 % vastaajista). Vain kaksi vastaajaa oli saanut enemmän negatiivista kuin positiivista palautetta, eikä kukaan ollut saanut vain negatiivista palautetta. 13 % vastaajista ei ollut saanut käännöksistään minkäänlaista palautetta.

Puolet vastanneista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän ”Koulutus antoi hyvät valmiudet vieraalle kielelle kääntämiseen” kanssa, 30 prosenttia ei ollut samaa eikä eri mieltä ja 20 prosenttia oli täysin tai jokseenkin eri mieltä.

Vastaajat olivat aktiivisia kielitaitonsa ylläpidossa ja kehittämisessä: yhtä kääntäjää kohti oli käytössä keskimäärin viisi tapaa. Kolme neljäsosaa vieraalle kielelle kääntävistä kääntäjistä piti yllä ja kehitti vieraan kielen taitoaan sekä lukemalla erikoisalan kirjallisuutta että katselemalla vieraskielisiä TV-

ohjelmia. Kaunokirjallisuuden lukemista harrasti kaksi kolmasosaa vastanneista. Seuraavaksi yleisin tapa oli matkustaminen (56 % vastanneista). Runsas kolmasosa vastaajista kuunteli radiota ja keskusteli erikoisalojen asiantuntijoiden kanssa kielitaitoaan verestääkseen. 30 %:lle asuminen maassa, jossa kyseistä kieltä puhutaan, oli kielitaidon ylläpito- ja kehittämistapa. Jatkokoulutukseen kielitaitoa ylläpitääkseen oli osallistunut runsas neljännes vastanneista. Muista tavoista kertoi 31 % vastanneista. Tässä yhteydessä tuli neljä kertaa esille tulkkaus, kolme kertaa lehtien lukeminen ja kaksi kertaa vieraan kielen puhuminen kotona. Näiden lisäksi mainittiin Internet, keskustelut maahanmuuttajien kanssa, yleissivistävien tieteellisten kurssien ja luentojen seuraaminen, oma termityöskentely, erikoisalojen seminaarit asianomaisissa maissa, lukiossa olevan lapsen kielikokeiden seuraaminen, kielten oppikirjojen lukeminen kertaukseksi, kääntämisen opettaminen, musiikin kuuntelu sekä päivittäinen lukeminen ja puhuminen.

Väittämä ”Vieraalle kielelle ei pitäisi kääntää” oli sanottu usein 13 %:lle vastanneista. 29 % vastanneista taas ei ollut kuullut tätä lausumaa itseensä kohdistettuna koskaan, ja 59 % oli kuullut niin sanottavan joskus.

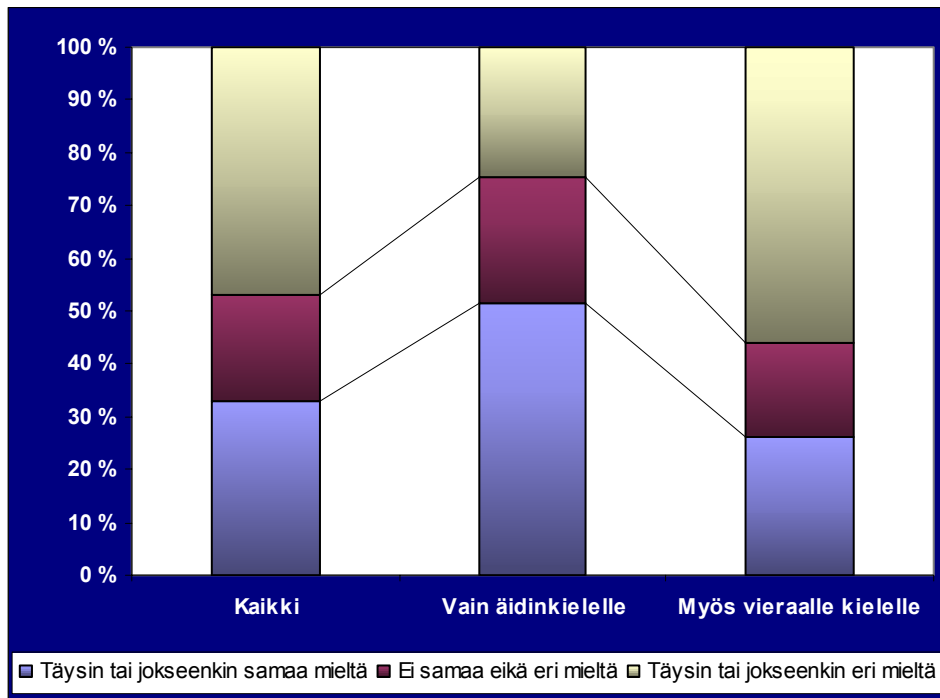
5.4.7 Vastaajien mielipiteet vieraalle kielelle kääntämiseen liittyvistä väittämistä

Kyselyssäni esitin kymmenen väittämää, jotka koskivat kääntämistä vieraalle kielelle joko käännöstieteen tai kääntäjän arkipäivän näkökulmasta. Näihin väittämiin saamani tulokset olen esittänyt graafisesti pylvädiagrammeina samalla tavalla kuin osion 2 vastaukset. Olen halunnut tuoda esiin, miten vastaukset eroavat kääntäjän käännössuunnan mukaan jakamalla vastaajat niihin, jotka kääntävät vieraalle kielelle ja niihin, jotka kääntävät yksinomaan äidinkielelle. Tässä kyselyn osiossa vastaajat saivat myös perustella kantaansa kirjoittamalla vapaata tekstiä. Näiden kommenttien määrä oli suuri, ja kommenttien keskeisen havainnot olen tiivistänyt jokaisen väittämän kohdalla erikseen.

Ensimmäinen väittämä, ”Kääntäjän tulee kääntää vain äidinkielelleen”, on peräisin Newmarkilta (1981, 180). Kuva 15 esittää mielipiteiden jakauman tämän väittämän kohdalla.

Kolmasosa kaikista vastaajista oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä tämän väittämän kanssa. Vain äidinkielelle kääntävillä tämä luku oli yli puolet (52 %), vieraalle kielelle kääntävillä taas 26 %.

Väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä oli 47 % kaikista vastanneista, 56 % vieraalle kielelle kääntävistä ja lähes neljännes äidinkielelle kääntävistä (kaikki jokseenkin eri mieltä).



Kuva 15. Väittämän ”Kääntäjän tulee kääntää vain äidinkielelleen” vastaukset prosentteina.

Perusteluja tälle väittämälle oli kirjoittanut 77 % kaikista vastaajista. Väittämää tukevissa perusteluissa käännöksen laatu nousi voimakkaasti esille. Eräs vastaajista mainitsi, että äidinkieleen käännettäessä kieli on sujuvaa ja hyvää ja asiat on ilmaistu oikein. Toinen totesi, että laatu on muutoin melko huonoa: vaikka kielioppi olisi kunnossa, kieli ei ole idiomaattista, ainakaan sellaisella kääntäjällä, joka ei ole asunut pidempään kyseisen kielen alueella. Kolmas sanoi ytimekkäästi: ”Laatu on varma.” Laatuun liittyivät myös toteamukset, joissa korostettiin äidinkielelle kääntämisen tehokkuutta ja sitä, että tulos on näin toimien (todennäköisesti) paras. Sama asia ilmaistiin myös sanomalla, että vahvinta ja varminta jälkeä syntyy äidinkielelle käännettäessä. Äidinkieltä pidettiin myös ilmaisuvoimaisimpana. Näin kuvaili eräs vastaajista: ”Vaikka oma ranskan kielen (kirjoitettu) taitoni on syntyperäisten puhujien mukaan hyvin lähellä syntyperäisen tasoa, koen aina vieraalla kielelläni kirjoittaessani olevani tietyllä tavalla rajoittunut: minulla ei ole käytettävissäni koko sitä skaalaa ja aktiivista sana- ja lauserakennearastoa, joka äidinkielellä kirjoittavalla on.” Yksi vastaajista kirjoitti, että oman äidinkielen taitaa aina parhaiten kaikkine nyansseineen. Toinen myönsi, että vaikka hän kääntää vieraalle kielelle, hän on kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että kääntäjäkoulutuksen saanut äidinkielen puhuja tekisi saman työn paremmin. Erään vastaajan kokemuksen mukaan jopa huonosti lähdekieltä

taitavan kohdekielen syntyperäisen puhujan tekemä käänös on lopputuloksena aina parempi kuin vieraalle kielelle kääntävän kääntäjän. Vastaja lisäsi, että hän auttaa mieluummin kohdekielen syntyperäistä puhujaa ymmärtämään lähdetekstiä kuin käyttää tätä vasta oikoluvussa. Toinen vastaja mainitsi, että kansainvälisillä kääntäjäfoorumeilla englantia äidinkielenään puhuvat ovat monesti tuoneet esiin ei-äidinkielisten tekemien käänösten surkukupaisuuden. Lisäksi kommentoitiin, että eihän kukaan suomalainenkaan kääntäjä nikottelematta niele ajatusta, että ei-syntyperäinen kääntäisi suomen kielelle.

Useissa väittämän perusteluissa tuli ilmi, että vaikka väittäjä periaatteessa hyväksyttäisiinkin, ihanteeseen tai tavoitteeseen ei päästä. Yksi vastaja tiivistä kannanottonsa väittämään kirjoittamalla: ”Voisihan se olla ihanne, mutta realismia se ei taida olla.” Toinen totesi saman asian sanomalla: ”Tämä on tietysti tavoite, mutta ei aina toteuttavissa.” Tämä katsottiin johtuvan siitä, että Suomi on niin pieni kielialue ja että suomea ei hallita lähdekielenä riittävästi. Vieraalle kielelle kääntämään pakottaa raadollinen kysynnän ja tarjonnan laki: syntyperäisiä vieraan kielen puhujia ei yksinkertaisesti riitä kääntäjiksi tai tarkistajiksi, ja vain harvat vieraskieliset osaavat suomea niin hyvin, että kykenisivät kääntämään suomesta omalle kielelleen. Lisäksi todettiin, että kysynnästä ja tarjonnasta johtuen hinta nousisi niin korkeaksi, että asiakkailla ei olisi varaa käänättää tekstejään, mikäli käänöstyötä tekisivät vain kohdekieltä äidinkielenään puhuvat. Käytännössä vieraalle kielelle kääntämistä tarvitaan myös tilanteissa, jolloin kohdekielisellä kääntäjällä ei ole riittävästi asiantuntemusta suomesta kääntämiseen. Tällaisia tilanteita on erityisesti erikoisalojen tekstien kääntämisessä. ”On käytännössä mahdotonta, ainakin omalla alallani, kääntää vain äidinkielelle: lääketieteen tuntevia kohdekielen puhujia, jotka osaavat riittävän hyvin suomea, ei ole tarpeeksi”, kommentoi eräs vastaajista. Toinen totesi myös patenttihakemusten olevan tällainen erikoisala.

Väittämän paikkansapitävyys riippuu vastaajien mielestä ensinnäkin kääntäjän kielellisestä ja tekstuaalisesta kompetenssista. Tätä vastaajat kuvailivat sanomalla, että kääntäjä voi kääntää niille kielille, joilla hän osaa pätevästi esittää käännettävässä tekstissä käsitellyt asiat nyansseineen – ja aina tämä kieli ei ole kääntäjän äidinkieli. Monissa vastauksissa puhuttiin kääntäjän kielen hallinnasta ja edellytettiin siltä lähes äidinkielen tasoa, jotta kääntäjä voisi kääntää myös vieraalle kielelle. Hyvän kielenhallinnan voi perustelujen mukaan saavuttaa, jos erinomaisen kielitajun omaava henkilö on vuosia tai vuosikymmeniä asunut maassa, jossa vierasta kieltä puhutaan tai jos henkilö on viettänyt nuoruutensa tai lapsuutensa vieraskielisessä ympäristössä, jolloin hän saattaa osata vierasta kieltä osittain paremmin kuin äidinkieltään. Perustelujen mukaan kohdekielen maassa asuminen ja

kohdekielen maan asioiden seuraaminen tuo riittävän kulttuurituntemuksen vieraalle kielelle kääntämiseksi. Eräs vastaajista kertoi kokemuksenaan, että kielen akateemisesti oppineilta kääntäjiltä, jotka eivät ole asuneet kohdekielen maassa, puuttuu tietty intuitiivinen tieto siitä, millainen esitystapa on hyväksyttävä ja millainen ei. ”Mielestäni tässä asiassa ei voi olla liian ehdoton: joskus ei-äidinkielen puhuja voi saada aikaiseksi paremman käännöksen kuin äidinkielen”, totesi eräs vastaaja perusteluissaan, ja toinen täydensi, että usein kääntäjän oikeakielisyys ja kielen hallinta on jopa parempi kuin monen äidinkielen; se, että on jonkin kielen syntyperäinen puhuja, ei takaa kielellistä lahjakkuutta tai ammattitaitoista viestintää. Kommenteissa edellytettiin myös, että kääntäjän täytyy osata kääntämänsä kieltä niin hyvin, että pystyy käyttämään sitä ammattimaisesti kumpaankin suuntaan. Toisaalta todettiin, että jos hallitsee äidinkielen ja vieraan kielen hyvin, on jokseenkin samantekevää mille kielelle kääntää. Vieraalle kielelle kääntämisen edellytyksenä pidettiin vieraan kielen taidon aktiivista ylläpitoa, eli kielen pitää olla jatkuvassa ja aktiivisessa käytössä, ja kielen kehitystä on seurattava, ”päivitettävä”, jatkuvasti. Valmiuksien lisäksi kääntäjältä edellytettiin taitoa arvioida realistisesti taitonsa kääntää vieraalle kielelle. Yksi vastaajista kommentoi myös, että kaikki vieraalle kielelle kääntävät eivät tällaiseen objektiiviseen arvioon pysty.

Toiseksi vastaukset toivat voimakkaasti esiin, että vieraalle kielelle kääntäminen on tai voi olla hyväksyttävissä, jos moitteettoman kohdekielen taidon lisäksi käännöksen tarkistaa syntyperäinen puhuja tai käännös tehdään yhteistyössä syntyperäisen kanssa. Eräs vastaajista näki ongelmana sen, että ne, joiden pitäisi ehdottomasti tarkistuttaa käännöksensä, eivät välttämättä sitä tee.

Kolmantena vieraalle kielelle kääntämisen onnistumiseen vaikuttavana tekijänä nousi vastauksista esiin tekstilaji ja kääntäjän asiantuntemus tekstilajin aihepiiristä sekä tekstin käyttötarkoitus. Yksi vastaajista kuvaili tilanteen näin: ”Voin hyväksyä vieraalle kielelle kääntämisen vain hyvin teknisluonteisissa teksteissä, joissa luovaa valinnanvaraa ei juuri ole.” Toinen kuvasi tekstilajin merkitystä sanomalla, että on paljon ”mekaanisia” tekstejä, esimerkiksi talousraportit ja tekninen dokumentointi, joissa hänen mielestään kääntäjän ei tarvitse olla kohdekielen syntyperäinen puhuja. Kolmas totesi, että kääntäminen riippuu tekstilajista ja omasta asiantuntemuksesta kyseisellä alalla. Kaikkia tekstilajeja hän ei kääntäisi vieraalle kielelle, mutta hänen mukaansa etenkin juridisten, teknisten, kaupallisten ja muiden erikoisalojen tekstien kääntämisessä kääntäjä voi hankkia itselleen riittävän taidon. Neljäs vahvasti asian sanomalla, että asiatekstien osalta hyvä kääntäjä pystyy tuottamaan hyvää tekstiä myös vieraalla kielellä, mutta kaunokirjallisuus on eri asia. Eräs vastaajista jopa totesi, että varsinkin erikoisaloilla äidinkielellä ei ole merkitystä, mikäli on riittävä kielitaito ja asiaosaamista. Vastauksista

kävi myös ilmi, että hyvä kääntäjä pystyy kirjoittamaan myös vieraalla kielellä, mutta paljon riippuu tietenkin tekstityypistä. Informatiivisen tekstin kääntämistä pidettiin hyväksyttävänä, mutta muiden tekstityyppien kohdalla tilanne on toinen. Vieraalle kielelle kääntämistä pidettiin myös teksti- ja kääntäjäkohtaisena ratkaisuna. Erään vastaajan mukaan äidinkielen taito ei takaa käännöksen laatua. Hänen mielestään on täysin mahdollista saavuttaa joillakin erikoisaloilla jopa parempi kohdekielinen kirjoitustaito kuin satunnaisesti valitulla äidinkielisellä. Eräs vastaajista kirjoitti, että olisi parempi kääntää vain äidinkielelle, mutta kaikissa tekstilajeissa se ei ole ollenkaan välttämätöntä. Kommenteista kävi myös ilmi, että kaikki tekstit, esimerkiksi vain tiedoksi tarkoitetut tekstit, eivät vaadi tyyllillisesti täydellistä kieliasua, jolloin vieraalle kielelle kääntäminenkin on hyväksyttävää; tekstin käyttötarkoitus ratkaisee.

Neljäntenä tekijänä vieraalle kielelle kääntämisessä vastaajat toivat esiin lähdetekstin ymmärtämisen merkityksen. ”Vieraalle kielelle käännettäessä ei tule sitä ongelmaa, ettei ymmärtäisi lähdetekstiä”, kirjoitti eräs vastaajista. Todettiin, että jotkut lähdetekstit (esimerkiksi patentit) ovat niin hankalia, että on eduksi hallita lähdekieli paremmin, jotta kykenee ymmärtämään kaikki merkitykset ja vivahteet ehdottoman tarkkaan. Korostettiin myös, että viestin välittymisen kannalta on erittäin tärkeää, että lähdeteksti on ymmärretty kokonaan kaikkia sävyjä myöten.

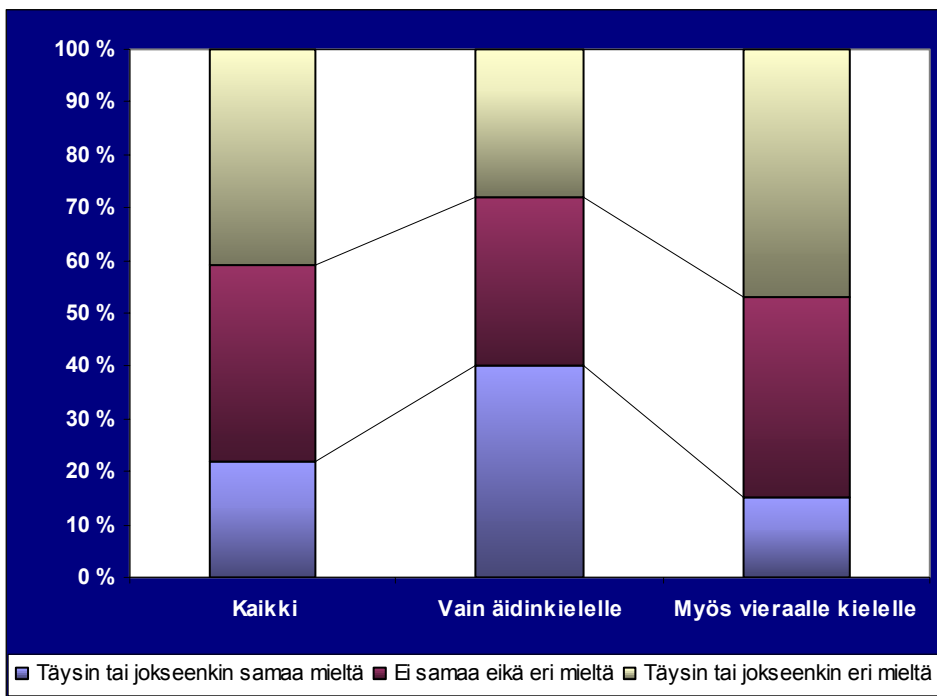
Perusteluissa tuotiin esiin myös se tosiseikka, että äidinkieli ei aina suinkaan ole kääntäjän paras kieli. Paitsi että ulkomailla asuminen on taannut erinomaisen toisen kielen taidon, se on myös saattanut heikentää äidinkielen taitoa. Eräs vastaaja toteaaakin: ”Äidinkieleni on suomi mutta englannin opin jo kouluikäisenä. Mistä löytyisi varsinkaan erikoisaloille niitä, jotka osaisivat kääntää suomesta äidinkielelleen?! Sitä paitsi nykyään on monia kaltaisiani, jotka ovat lapsena oppineet vieraan kielen täydellisesti tai lähes täydellisesti – miksei taitojamme saisi käyttää?!”

Väite sai perusteluissa myös hyvin suorasanaiseksi tyrmäyksiä osakseen. Yksi vastaajista toteaa, että väittämällä ei ole vastinetta todellisessa ammattimaailmassa. Useat pukevat saman asian sanoiksi toteamalla, että käytännössä on mahdotonta olla kääntämättä vieraalle kielelle. Erään vastaajan mielestä väite ei ole millään tavalla perusteltu. Hänen mielestään vieraalle kielelle kääntäminen on eduksi asianomaisen kielen osaamiselle, koska silloin on paneuduttava muun muassa kielioppiin ja kirjoitusasuun. Toisen mielestä vieraaseen kieleen kääntäminen lisää työn monipuolisuutta ja ansaitsemismahdollisuuksia. Kolmas perusteli, että hänen kokemuksensa mukaan vieraalle kielelle kääntäminen toimii Suomessa, koska markkinat sitä vaativat. Yksi vastaajista korosti sitä, että

kääntäjäkoulutus antaa hyvät valmiudet tekstien tuottamiseen myös vieraalla kielellä. Kohdekielen äidinkielisten puhujat saattavat osata kielen, mutta ilmaisutaito on silti puutteellinen; kääntäjäkoulutuksessa harjaantuu tekstianalyysiin ja tarkkuuteen sekä merkitysten siirtämiseen korrektisti.

Yhteenvetona perusteluista voi todeta, että äidinkielelle käännettäessä saavutetaan monien vastaajien mielestä parempi käännöksen laatu. Laadukkaaseen käännökseen voi myös päästä, jos kääntäjän kielellinen ja tekstuaalinen kompetenssi on hyvä, jos hän keskittyy kääntämään vain asiaosaamisensa tukemia tekstilajin tekstejä ja jos käännökset tarkistaa syntyperäinen kielenpuhija. Vieraalle kielelle kääntämisen etuna nähtiin se, että lähdetekstin ymmärtäminen on tällöin varmistettu. Perusteluista ilmeni myös, että osa vastaajista piti väittämän toteuttamista Suomessa käännösmarkkinoiden takia mahdottomana ja kääntäjäkoulutuksen ansiosta ja vieraan kielen osaamisen kannalta tarpeettomana.

Toinen väittäjä, ”Vieraalle kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa jo parista lauseesta”, perustuu Newmarkin (1981, 180) kommenttiin, jonka mukaan jo pari monimutkaista lausetta paljastaa väkinäisiä rakenteita ja outoja kollokaatioita, joita äidinkielen puhuja ei käyttäisi. Kuvassa 16 nähdään vastaajien mielipiteiden jakauma tämän väittämän osalta.



Kuva 16. Väittämän ”Vieraalle kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa jo parista lauseesta” vastaukset prosentteina.

Tämän väittämän kohdalla vain äidinkielelle ja myös vieraalle kielelle kääntävien mielipiteet erosivat selvästi toisistaan: vain äidinkielelle kääntävistä oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä 40 % vastaajista, mutta vain 15 % myös vieraalle kielelle kääntävistä. Noin kolmasosa vastaajista ei ottanut väittämään kantaa puoleen eikä toiseen. 72 % vastanneista kirjoitti perusteluja tähän väittämään.

Tähänkin väittämään annetuissa perusteluissa korostuivat kääntäjän taidot, kielellinen ja tekstuaalinen kompetenssi ja kielen nyanssien hallinta. Perusteluissa todettiin, että vieraalle kielelle tehdyn käännöksen huomaa, kun vierasta kieltä ei osata kunnolla, mutta hyvä ja kokenut kääntäjä luo idiomaattista tekstiä vieraallakin kielellä. Eräs vastaaja kirjoitti: ”Kieliopillisesti virheetön käännös ei ole sama asia kuin hyvä käännös! Vaikka vieraalle kielelle kääntäjä saa aikaan oikealta kuulostavan käännöksen, usein on niin, että äidinkielen puhuja ei vain yksinkertaisesti sanoisi niin vaan käyttäisi jotain muuta rakennetta saman asian ilmaisemiseen.” Yleisemminkin koettiin, että tietyn sormituntuman puuttuminen ja lähdekielen lauserakenne, josta on vaikea irtautua, ovat niitä tekijöitä, jotka aiheuttavat vieraalle kielelle tehdyn käännöksen tunnistamisen jo parista lauseesta. Perusteluissa todettiin myös, että joskus ei-syntyperäinen kääntäjä voi hankkimansa kielitaidon avulla luoda syntyperäisen tasoista kieltä ja toisaalta on syntyperäisiä, jotka kirjoittavat surkeasti. ”Väitän kääntäneeni kirjoja niin, ettei äidinkielen lukija välttämättä huomaa parista sivustakaan, että englanti ei ole kääntäjän äidinkieli. Huippukääntäjät pystyvät vieläkin parempaan”, totesi eräs vastaaja.

Useissa perusteluissa korostettiin, että kielentarkistuksen avulla väitteen toteutumisen voi välttää. ”En usko, että tunnistaa, koska käytän kohdekielen syntyperäistä puhujaa tarkistajana”, kirjoitti yksi vastaaja. Toinen taas totesi, että kaikkien vakavasti käännettyjen tekstien kieli on tarkistettu juuri tämän estämiseksi.

Myös tekstityypillä ja -lajilla katsottiin olevan suuri merkitys väittämän oikeellisuuden kanssa. ”Tekniikan kielessä ei ero syntyperäisen kielenpuhujan käännökseen ole välttämättä kovin suuri. Kaunokirjallisuudessa on asia toisin”, totesi yksi vastaajista. Käännöksen laadun nähtiin myös riippuvan siitä, kuinka tottunut kääntäjä on kääntämään kyseisen aihepiirin tekstejä. Rinnakkaistekstien lukeminen auttaa tuottamaan tasokasta vierasta kieltä. Yksi vastaaja myönsi, että periaatteessa vieraalle kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa, mutta toisaalta on paljon tekstejä, jotka pohjautuvat rakenteeltaan vanhoihin malleihin. Useiden vastauksista ilmeni, että erikoisalojen tekstejä voi kääntää vieraalle

kielelle, kunhan tuntee ja osaa käytännöt. Jos kääntäjä ei tunne erikoisalaa eikä alan kielenkäytön periaatteita ja käytäntöjä, niin vieraille kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa. Todettiin myös, että asiatekstikäännöksissä terminologia on hyvin tiukkaa ja yleensä tekstityypit ovat hyvin toistettavissa eri kielissä täysin samanlaisina. Ekspressiivisissä ja luovissa teksteissä on tietenkin vaikeampi tavoittaa taitavan syntyperäisen kielenkäyttäjän ilmaisu.

”Joskus tunnistaa, joskus ei. Tunnistaa kuka tunnistaa.” Useat vastaajat kommentoivat, että väittämän esittämällä tavalla ei voi yleistää, sillä eri kääntäjien tekemien käännösten taso vaihtelee aina, riippumatta siitä, kääntävätkö he äidinkielelleen vai vieraille kielelle: on hyviä käännöksiä, mutta myös paljon huonojakin. Lisäksi nähtiin, että kieli on niin usein makuasia: vaikka kääntäisi äidinkielelleen, joskus voi olla mahdotonta sanoa, mikä on paremmin tai oikeammin. Yksi vastaajista koki, että jos pystyy ajattelemaan sekä äidinkielellä että vieralla kielellä, ei käännöksestä huomaa eroja.

”Kyllä tekstin voi tunnistaa, mutta ei parista lauseesta, jos kääntäjän kielitaito on hyvä. Toisaalta kohdekielen äidinkielisetkin puhujat kirjoittavat joskus kamalia tekstejä – –”, perusteli yksi vastaaja. Toinen totesi, että Internetissä huomaa ainakin tietotekniikan teksteistä, että niitä on käännetty englannista. Kolmas kertoi itse joutuneensa kääntämään lähdetekstiä, joka itsessään on jo käännös kolmannesta kielestä englantiin. Hänen mukaansa vieraille kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa kummallisista lauserakenteista ja epäidiomaattisista ilmauksista. Neljäs vastaaja totesi useinkin nähnyt kiiltävälle paperille painettuja värillisiä esitteitä, joiden englannin kielen tunnistaa vieraille kielelle tökerösti käännetyksi yhdellä silmäyksellä, mutta arveli, että käännös ei varmaankaan ollut ammattilaisen tekemä.

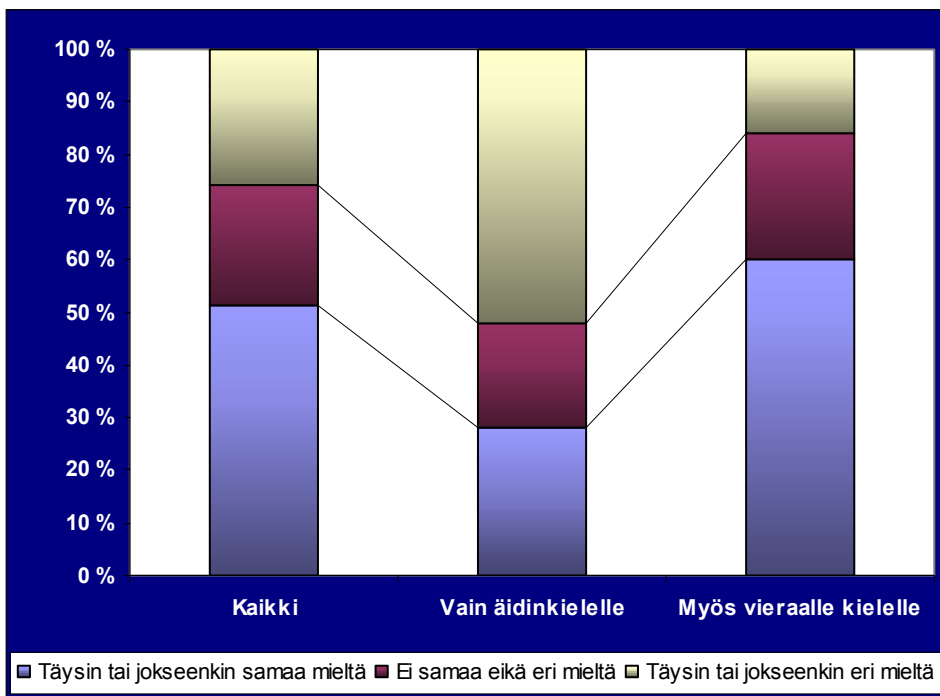
Eettinenkin näkökulma tuli esiin yhdessä vastauksessa. ”Täytyy osata tunnustaa omat heikkoutensa ja antaa äidinkielenään puhuvan tarkistaa tarvittaessa”, totesi yksi vastaaja. Eräs vastaajista kommentoi, että englantia käytetään paljon vieraana kielenä kahden ei-englanninkielisen välisessä kommunikaatiossa. Tällöin se, että käännöksen tunnistaa vieraille kielelle kääntävän tekemäksi, ei välttämättä haittaa. Yksi vastaaja totesi, että huonon käännöksen voi tunnistaakin, mutta muuten väittämä on pelkkä poleeminen ja manipuloiva heitto. Yksi vastaaja pohdiskeli, mikä oikeastaan on vieras kieli.

Yhteenvedon tähän väittämään annetuista perusteluista voi todeta, että väittämän kaltaisia yleistyksiä ei voi tehdä, sillä käännösten taso vaihtelee aina. Tunnistamisen voi perustelujen mukaan välttää

hyvällä ammattitaidolla, tuntemalla omat rajoituksensa, kääntämällä vieraalle kielelle vain sellaisia tekstejä, joiden erikoisalan ja kielenkäytön konventiot tuntee ja tarkistuttamalla käänöksensä syntyperäisellä kielen puhujalla.

Kolmannen väittämän, ”Kääntäjä voi kääntää kahden vieraan kielen välillä”, taustalla on Vehmas-Lehdon (2000, 40) toteamus kääntäjän työn nykyluonteesta: Suomessa tekstejä käännetään paljon myös vieraalle kielelle – tai viime aikoina usein jopa toisesta vieraasta kielestä toiseen. Myös Sorvalin (1996, 93) tutkimuksessa kävi ilmi, että Suomessa toimivat kääntäjät tekevät käänöksiä myös vieraiden kielten välillä. Vieraiden kielten välillä kääntäminen mukailee myös omaa arkikokemustani tekniikan alan käänöksistä: vieraiden kielten välillä joutuu kääntämään, koska lähdeteksti ei välttämättä alun perinkään ole kirjoitettu suomeksi, vaan yleisimmin englanniksi.

Kuvassa 17 on esitetty tähän väittämään annettujen vastausten prosenttijakauma. Tämänkin väittämän tulokset eroavat selvästi sen mukaan, kääntääkö vastaaja vain äidinkielelle vai myös vieraalle kielelle – osa heistä tällöin myös vieraiden kielten välillä. Yli puolet (52 %) vain äidinkielelle kääntävistä on väittämän kanssa täysin tai jokseenkin eri mieltä, kun taas selvästi yli puolet (60 %) vieraalle kielelle kääntävistä on väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Ei samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa oli noin neljännes (23 %) kaikista vastanneista.



Kuva 17. Väittämän ”Kääntäjä voi kääntää kahden vieraan kielen välillä” vastaukset prosentteina.

Tätä väittämää perusteli 62 % vastaajista. Näissä perusteluissakin näkyi mielipiteiden kahtiajako. ”Tämä mahdollisuus on mielestäni täysin ja sataprosenttisen pois suljettu”, kirjoitti eräs vastaaja. Toinen totesi: ”En itse ryhtyisi tähän. Virheiden ja väärinymmärrysten riski kasvaa liikaa. En ole vielä tavannut sellaista kääntäjää, joka oikeasti hallitsisi kaksi vierasta kieltä riittävän hyvin voidakseen kääntää niiden välillä.” Toisaalta kommentoitiin: ”Jos on hyvä kääntäjä, pystyy myös kääntämään kahden vieraan kielen välillä.” ”Voi koska sitä tehdään.” ”Se on todellisuutta.” ”Mikä ettei! Miksi ei voisi?!” Kolmas kuvailee omaa kahden vieraan kielen välistä käännoistyötään seuraavasti: ”Teen itse näin erikoisalojeni kohdalla, koska on kysyntää ja pystyn tekemään riittävän laadukkaita käännoksiä, niin että kysyntä jatkuu.” Kysynnän lisäksi on myös pakko toimia näin: ”Joskus voi olla pakko.” ”Voi, ja joskus on pakkokin.” ”Satunnaisesti tätäkin joutuu tekemään.” Yksi vastaaja piti sitä jopa äidinkielelle kääntämistä helpompana: ”Joskus on jopa helpompi kääntää englannista ranskaksi tai ranskasta englanniksi kuin suomeksi.”

Monissa kommentteissa nousi esiin se, että kielitaitovaatimus on tällaisessa työssä erittäin kova. ”Kääntäjä voi kääntää kahden vieraan kielen välillä, jos kielet ovat hänellä vahvoja. Kohdekielen on oltava lähes äidinkielen veroinen”, kommentoi yksi vastaajista. ”Edellyttää todella aktiivista suhdetta molempiin kieliin, varsinkin kohdekieleen.” ”Mikäli kyseessä on kääntäjän tuntema erikoisala ja hän ymmärtää riittävästi lähdekieltä sekä hallitsee erinomaisesti kohdekieltä, hän pystyy kääntämään myös kahden vieraan kielen välillä”, tiivistä mielipiteensä eräs vastaajista. ”Jos kääntäjä on omaksunut molemmat vieraat kielet riittävän hyvin, hän voi mielestäni aivan hyvin kääntää niiden välillä”, perusteli toinen vastaaja. Kolmas kirjoitti: ”Vaatii melko vahvaa kahden kielen tuntemusta.” Neljäs totesi, että jos molempien kielten taito on ajan tasalla, niin miksi ei. Myös kääntäjän itse tekemillä varmistuksilla ja kielentarkistuksella on perustelujen mukaan tällaisessa käännoistyössä erittäin suuri merkitys. Esiin nousivat myös parityön mahdollisuudet.

Perusteluista näkyi, että tekstilaji, aihealue, kääntäjän asiantuntemus tekstin aihepiiristä sekä kielen konventioiden tuntemus olivat niitä edellytyksiä, joilla vieraiden kielten välistä kääntämistä voitiin ajatella tehtävän. Kommentoitiin, että jos tuntee aihepiirin ja kohdekielen normit hyvin, ja osaa käyttää tekstilajiin kuuluvaa kieltä ja on ennenkin tehnyt vastaavia käännoksiä, voi kääntää vieraiden kielten välillä – luonnollisesti edellyttäen, että varmasti ymmärtää lähdetekstin. Esiin nousi myös se, että tekstin aihepiirin asiantuntijuus voi joskus olla syy kääntää kahden vieraan kielen välillä. ”Jos on riittävän hyvä asiantuntija, voi saada aikaiseksi myös täysin onnistuneen käännoksen”, kommentoi yksi

vastaajista. Epäiltiin, että yleisesti ottaen vieraiden kielten välillä kääntäminen ei varmaankaan toimi, ainakaan esimerkiksi kaunokirjallisissa teksteissä tai markkinointiteksteissä, mutta jos vain halutaan tietää, mitä tekstissä sanotaan, niinkin voi kääntää. Riippuu siis tekstin käyttötarkoituksesta. Eräs vastaajista kirjoitti, että tietyn aihepiirin tekstejä voi pystyä kääntämään huomattavasti paremminkin kuin kohdekielen äidinkielen puhuja, jolla ei ole alan osaamista. Hän lisäsi vielä, että usein unohdetaan, että äidinkielenkin voi kääntää huonosti.

Kahden vieraan kielen välillä kääntämisen eettistä näkökulmaa pohdittiin myös monissa perusteluissa ja todettiin, että se ei ole ihannetila, mutta ei mahdotontakaan esimerkiksi tekniikan alalla, siihenkin voi rutinoitua. Kommentoitiin myös, että vaikka kahden vieraan kielen välillä kääntäminen ei ole kovin suositeltavaa, sen järkevyyden riippuu viestintätilanteesta. Pidettiin tärkeänä, että pitää ainakin olla realistinen käsitys omista kyvyistä. Kahden vieraan kielen välillä kääntämistä pidettiin hyvin hankalana, haastavana ja vaativana. Eräs vastaaja kommentoi: ”Olen tehnyt sitä itse. Se on työlästä, mutta ihan mahdollista.” Etiikkaan liittyen vastauksissa pohdiskeltiin myös käännökseen laatua. ”Onhan niitä superlahjakkuuksia. Jos aihealue on tuttu ja kielet erittäin hyvin hallinnassa sekä ammattitaitoinen tarkistaja taustatukena, niin joku voi saada laatukäännöksen aikaan näinkin”, totesi yksi. Toinen taas epäroi kykyään täyttää vaatimuksia: ”Voi kyllä, mutta omalla kohdallani olen sitä mieltä, että laatu kärsii: riskitekijöitä on liikaa.” Kolmannen mielestä voi kääntää, mutta hän epäili, onko jälki kyllin tasokasta. ”Jotkut pystyvät tähänkin esimerkiksi erikoisalalla jonka tuntevat hyvin. Usein kuitenkin ei ehkä ole mahdollista hallita kahta vierasta kieltä niin täydellisesti kuin tällainen kääntäminen vaatisi”, totesi yksi vastaaja. Erään vastaajan mielestä ainoa onnistumisen mahdollisuus on, että toinen vieraista kielistä on lähes äidinkielen veroinen.

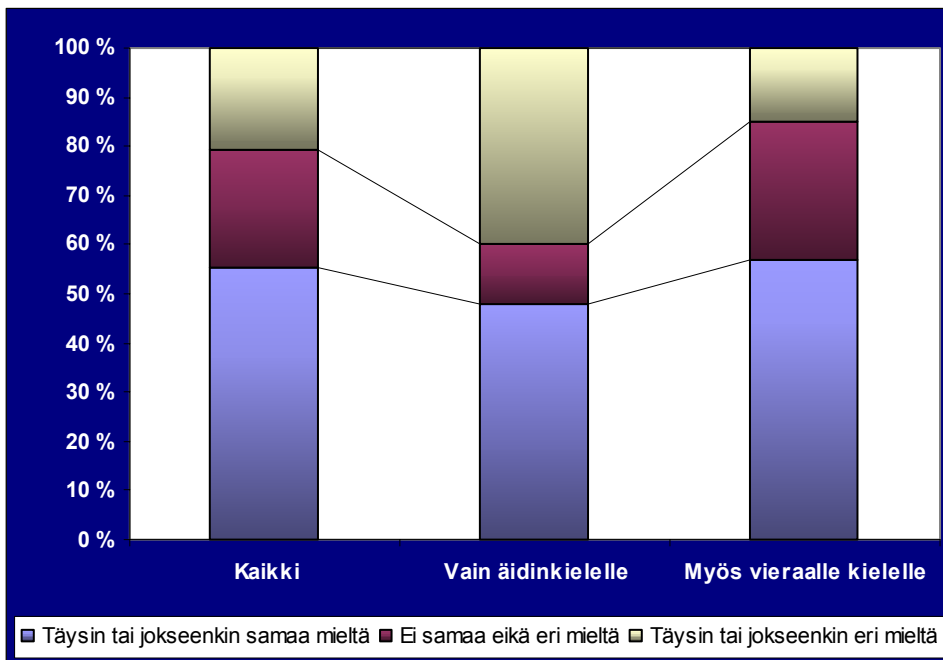
Moni kommentoi myös, että ei omaa kokemusta vieraiden kielten välillä kääntämisestä, mutta se lienee vaikeaa joskaan ei mahdotonta. Esiin tuli myös, että kahden vieraan kielen välillä kääntäminen on ajankäytöllisesti epätehokasta: hidasta ja taloudellisesti tuskin kannattavaa.

Vieraiden kielten välillä kääntäminen nähtiin myös ikään kuin kaksinkertaisena kääntämisenä. ”Jos pystyn kääntämään tekstin ruotsista suomeen ja suomesta englantiin, pystyn myös kääntämään sen suoraan ruotsista englantiin”, totesi yksi vastaajista. Toinen totesi: ”Jos voi kääntää vieraasta kielestä äidinkieleen ja äidinkielestä toiseen kieleen, niin miksi ei suoraan? Loppujen lopuksi kyse on kohdekielen osaamisesta.” Erään perustelun mukaan vieraiden kielten välillä kääntämisessä lähdekieli ei ole ongelma, mutta kohdekieli on.

Yhteenvetona tähän väittämään kirjoitetuista kommentteista voi todeta, että ihannetilana kahden vieraan kielen välillä kääntämistä ei pidetty. Toisten mielestä se oli täysin mahdoton ajatus, toiset pitivät sitä kaksinkertaisena kääntämisenä ja osana kääntäjän työtä, jota joskus joutuu tekemään. Suurimpana ongelmana nähtiin laaturiski, mutta myönnettiin myös, että suurta asiantuntijuutta vaativissa tekstilajeissa kahden vieraan kielen välillä kääntäminen voi olla joskus perusteltuakin.

Neljäs väittäjä, ”On olemassa tekstilajeja, joissa lähdetekstin syvälinen ymmärtäminen on jopa tärkeämpää kuin kohdetekstin sujuva tuottaminen”, on esitetty sekä Mackenzien ja Viennen (2000, 125–126) ja että Mackenzien (2004, 164) artikkeleissa. Tällaisia tekstilajeja heidän mielestään ovat muun muassa tekniset dokumentit ja lakitekstit.

Kuva 18 esittää vastaajien mielipiteiden prosentuaalista jakaumaa. Yli puolet (56 % kaikista vastanneista) oli tämän väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Vain äidinkielelle kääntävistä 48 % oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä, mutta lähes yhtä suuri osuus (40 %) oli täysin vastakkaista mieltä. Vastaaajaryhmien välillä on yllättävänkin suuri ero niiden määrässä, jotka eivät ottaneet kantaa puoleen eikä toiseen: vain äidinkielelle kääntävistä 12 % ja myös vieraalle kielelle kääntävistä 28 %.



Kuva 18. Väittämän ”On olemassa tekstilajeja, joissa lähdetekstin syvälinen ymmärtäminen on jopa tärkeämpää kuin kohdetekstin sujuva tuottaminen” vastaukset prosentteina.

Tälle väittämälle kirjoitti perusteluja 56 % vastaajista. Muutamit perustelut olivat väittämän kanssa täysin eri mieltä. ”En oikein pysty kuvittelemaan, että sujuvan tekstin tuottaminen missään vaiheessa voisi olla toissijaista”, kirjoitti yksi vastaajista. Perustelujen mukaan käänösviestintä ja alkuperäisen viestin välittäminen ei toteudu, ellei kohdeteksti ole sujuvaa. Lähdetekstin syvälinen ymmärtäminen tehtävä on helpottaa sujuvan kohdetekstin tuottamista. Pelkkä ymmärtäminen ei riitä kääntämiseen, täytyy myös osata tuottaa sujuvaa kohdetekstiä. Väittämän paikkansapitävyyden katsottiin myös riippuvan vastaanottajan toiveista tai ”sietämismarginaalista” ja tekstin käyttötarkoituksesta. Yksi vastaaja kommentoi, että moista tapausta ei ole hänen eteensä vielä tullut, sujuva kohdekieli on aina ollut asiakkaideni ykköstoivomus. ”Jos tuotos ei ole sujuva, lukija epäilee sen sisältävän myös asiavirheitä”, totesi eräs vastaajista. Toinen totesi, että mitä tekee tekstillä, jota on huono lukea. Moni vastaaja kommentoi, ettei lähdetekstin ymmärtämistä ja kohdetekstin tuottamista voi laittaa tärkeysjärjestykseen, nämä ovat asian kaksi puolta: ei ole toista ilman toista. Yksi vastaaja perusteli myös, että kaikkia tekstilajeja käännettäessä on tärkeää sekä ymmärtää lähdetekstin sanoma täysin että tuottaa sujuvaa kohdetekstiä. Eräs vastaajista mainitsi myös, että joskus väittäjä pitää paikkansa, ja silloin hyvän käänöksen tekemiseksi tarvitaan kaksi kääntäjää, yksi kummankin kielen äidinkielistä.

Muutama vastaaja totesi, ettei pysty löytämään esimerkkiä sellaisesta tekstilajista, jossa lähdetekstin ymmärtäminen olisi tärkeämpää kuin kohdetekstin sujuva tuottaminen. Kommentoitiin myös, että ammattitasolla on aina tuotettava laadukasta kohdetekstiä: jos hyväksyy yllä esitetyn väittämän, kohdetekstin sujuvuus on sitten taattava kielentarkistajan avulla.

Väittämän kanssa samaa mieltä olevia kokemuksia, perusteluja ja tekstilajiesimerkkejä vastaajat löysivät runsaasti. Eräs vastaajista perusteli mielipiteensä sillä, että kohdetekstin voi tarkistuttaa, mutta jos lähdetekstin ymmärtää väärin, voi tehdä korvaamatonta vahinkoa. Toinen lisäsi, että eihän käänöksestä ole hyötyä, jollei ole ymmärtänyt lähdetekstiä syvälinen. Vastaajat totesivat, että tekstejä, joissa lähdetekstin asiasisältö on kohdekielen sujuvuutta tärkeämpää, ovat usein erikoisalojen tekstit, joilta ei vaadita kaunokirjallista sujuvuutta, vaan sisällön ehdotonta oikeellisuutta. Eräs vastaajista kommentoi sellaisia tekstejä olevan hyvin tarkkaan säännelty, mahdollisesti muistilla käännettävät esimerkiksi tekniset tekstit, joissa kääntäjällä ei ole valinnanvaraa termien tai lauserakenteiden suhteen. Moni tekniikan tekstejä kääntävä kommentoi, että niissä sisältö on usein tärkeämpi kuin ”pilkunviilaaminen” ja täsmälleen kieliopin mukaiset lauserakenteet; tekniikan alalla väittämän paikkansapitävyys on ihan jokapäiväinen asia. Patenttitekstit, joissa on sekä tekninen että

juridinen puoli, nähtiin myös tällaisina teksteinä kuten, myös sopimustekstit. Lähdetekstin ymmärtämistä pidettiin erittäin tärkeänä esimerkiksi lakitekstejä tai tutkimusraportteja käännettäessä. Todettiin myös, että kohdetekstin sujuvuudella on joskus esimerkiksi lääketieteen alalla toissijainen merkitys. Eräs vastaajista totesi, että sujuvuus on merkittävä tekijä silloin, kun teksti on suorasanaista proosaa eikä esimerkiksi taulukkojen muodossa esitettyä, hyvin teknistä tekstiä, joka on ymmärrettävä sanatarkasti. Hän lisäsi, että tyylin sujuvuus ei ole tällöin lähdetekstissäkään kaikkein tärkein asia. Tekstejä, joissa lähdetekstin ymmärtäminen on kohdetekstin sujuvaa tuottamista tärkeämpi asia, olivat vastaajien mielestä myös kulttuurisidonnaiset tekstit ja kulttuurisidonnainen kaunokirjallisuus sekä tekstit, joiden kieli on vanhahtavaa. Tätä kommentoi eräs vastaajista seuraavasti: ”Usein näkee äidinkielen puhujan tekemiä käännöksiä hyvin kansallisesta, esimerkiksi historiaa, maantietoa ja kansatiedettä, käsittelevästä aiheesta, josta jotain on jäänyt ymmärtämättä.” Toinen totesi lakonisesti: ”Asiateksteissä on parempi, että tieto on oikein ja töksähtelevä kuin väärin ja sujuva.” Yksi vastaaja totesi, että tekstin syvällinen ymmärtäminen on joka tapauksessa tärkeää – silloinkin kun kääntää äidinkielelleen. Perusteluissa todettiin myös, että kielen syvät kulttuurikytkökset voivat olla ratkaisevan tärkeitä kääntämisen kannalta – vieraan kielen syntyperäinen tarkastaja voi lopuksi hioa kohdekielisen tekstin.

Väitteen paikkansapitävyys riippui vastaajien mielestä myös kohdetekstin kohderyhmästä ja käyttötarkoituksesta. Suppeilla erikoisaloilla asiantuntijoille suunnatuissa teksteissä sisällön oikeellisuus on usein tärkeämpää kuin kielellinen sujuvuus. ”Asiantuntijalta asiantuntijalle kirjoittaessa sisältö menee kirjallisen ilmaisun edelle”, kiteytti yksi vastaaja kohderyhmän merkityksen. Katsottiin, että on sellaisia tilanteita, joissa keskeisen asiasisällön välittäminen riittää, vaikka kohdetekstissä olisikin joitakin tyyllillisiä tai kielellisiä puutteita.

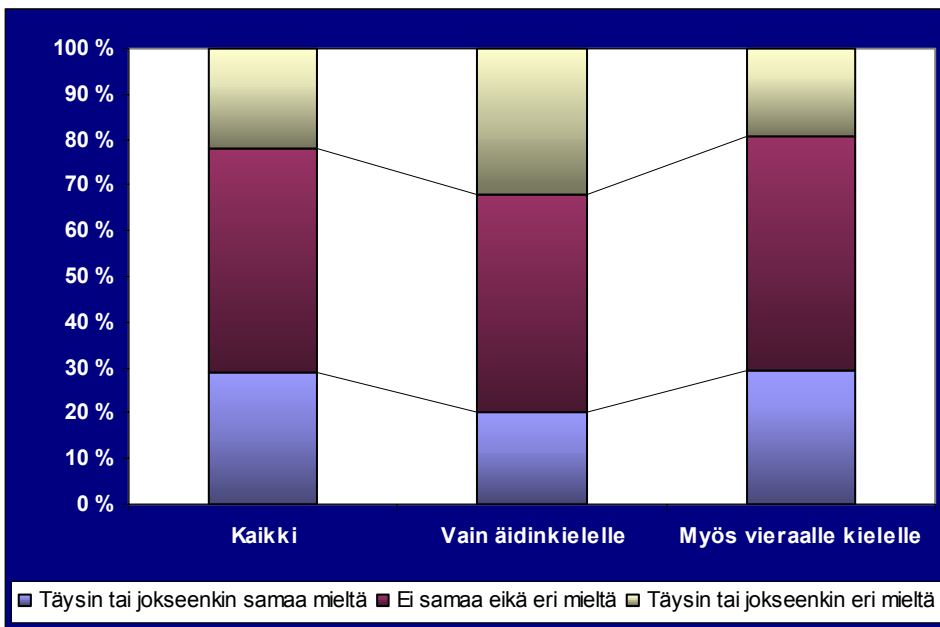
Muutama vastaaja kommentoi myös, että jotkut lähdetekstit voivat olla niin vaikeita tai huonosti kirjoitettuja, että auttaa paljon, jos lähdekieli onkin äidinkieli. Lähdetekstejä pidettiin joskus jopa äidinkielisellekin lähes ylivoimaisina ymmärtää. Tällöin on hyvä, että pystyy edes pelkistäen kääntämään tekstin. Huomautettiin myös, että erikoisalan teksteissä saatetaan joskus käyttää sellaista jargonia, että asiantuntevuus on tärkeämpää kuin kaunokirjallinen osaaminen.

Yhteenvetona tähän väittämään kirjoitetuista perusteluista voi todeta, että monet pitivät kohdetekstin sujuvuutta ehdottomana vaatimuksena. Toiset taas olivat sitä mieltä, että kohdetekstin sujuvuuden voi varmistaa äidinkielen kielentarkistajan avulla, mutta jos lähdetekstin ymmärtää väärin, voi tehdä

korvaamatonta vahinkoa. Väittämän tarkoittamina tekstilajeina pidettiin esimerkiksi teknisiä tekstejä, patenttitekstejä sekä lakiin ja lääketieteeseen liittyviä tekstejä, jotka mahdollisesti on laadittu asiantuntijoiden käyttöön.

Viides väittäjä, ”Lähdekielen taitoa on aliarvostettu käännöstieteessä”, on kirjoittajan tekemä kärjistys, joka perustuu esimerkiksi englanninkielisten maiden käännöksen sujuvuutta painottavaan käännöstraditioon (Venuti 1995, 1–42) ja siihen tosiasiaan, että länsimaissa monia käännöksiä on kehitetty, vaikka niiden kääntäjät eivät ole lainkaan osanneet lähdekieltä (Pokorn 2005, 33). Myös Grosman (2000, 23) nostaa esiin lähdekielen ja -kulttuurin vähättelyn äidinkielelle kääntämistä arvostavassa käännöstraditiossa.

Tämä väittäjä aiheutti hämmennystä vastaajien keskuudessa. Kuten kuvasta 19 nähdään, noin puolet kaikista vastaajista (49 %) ei ottanut kantaa puoleen eikä toiseen. Väittämän kanssa oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä 29 % ja täysin tai jokseenkin eri mieltä 20 % kaikista vastaajista.



Kuva 19. Väittämän ”Lähdekielen taitoa on aliarvostettu käännöstieteessä” vastaukset prosentteina.

Hämmennys näkyy myös niistä perusteluista, joita vastaajat ovat kirjoittaneet. Perusteluja on kirjoittanut 39 % vastanneista. Yleisimmin vastaajat totesivat, etteivät tunne käännöstiedettä riittävästi ottaakseen kantaa väittämään. Joku lisäsi tähän, että lähdekielen taitoa on ehkä tutkittu vähemmän, mutta se ei kerro mitään arvostuksesta.

Väitettä tukevia kommentteja oli niukasti. Yksi vastaajista kirjoitti kommenttinaan, että käännöstieteen paradigma on äidinkieleen päin kääntäminen. Toinen totesi, että joskus lähdekielen aliarvostusta esiintyy – sekä kaunokirjallisuutta että muuta kääntämistä tarkasteltaessa.

Väitteen kanssa oltiin myös täysin eri mieltä. Yksi kommentoijista totesi, että ainakin yliopistossa painotettiin lähdekielen kirjallista taitoa, toinen lisäsi, ettei ole Suomessa havainnut sen paremmin lähde- kuin kohdekielenkään aliarvostusta, mutta on toinen asia, onko koulutus pystynyt antamaan riittävän taidon kummassakin. Yksi vastaaja totesi yksikantaan, että hänen mielestään lähdekielen taitoa arvostetaan tarpeeksi, ja toinen mainitsi, ettei ole koskaan kuullut väitettävän muuta kuin että lähdekielen taito on tärkeää. Erään vastaajan mielestä lähdekielen taitoa on jopa yliarvostettu. Kaksi vastaajaa totesi, että pikemminkin kohdekielen taitoa on aliarvostettu: ajatellaan esimerkiksi, että jos osaa englantia, pystyy kääntämään siitä suomeksi.

Yhden vastaajan mielestä hyvin kohdekieltä osaava, taitava ja kokenut kääntäjä pystyy kyllä tekemään hyvän käännöksen sellaisestakin lähdekielestä, jota ei täysin hallitse, jos hänellä on käytettävissään riittävät apuvälineet ja avustavat henkilöt. Hänen mielestään tärkeämpää on kohdekielen osaaminen ja käännösprosessin sisäistäminen. Toinen vastaaja taas ihmetteli joidenkin kääntäjien lähdekielten määrä ja epäili, osaavatko he niitä kaikkia todellakin tarpeeksi hyvin. Eräs vastaaja sanoi joutuneensa korjaamaan paljon päin honkia ymmärrettyjä suomesta käännettyjä tekstejä. Hän lisäsi, että kääntämisessä on kyse kahdesta kielestä. Kuin lisäyksenä edelliseen toinen piti hurjana sitä, että suomesta vieraaseen kieleen kääntävät eivät osaa suomea eli eivät pysty kommunikoimaan suomeksi.

Kaksi vastaajaa korosti, että hyvä käännös edellyttää maksimaalista tulkintataittoa, mikä tarkoittaa sitä, että ymmärtää lähdetekstin viimeiseen pisteeseen saakka. Kolmas lisäsi, että lähdekielessäkin on niin monia variaatioita ja vaikeusasteita, intertekstuaalisuutta, konventioita ja kulttuurisidonnaisuuksia. Neljäs korosti, että on kyse kulttuurin tulkinnasta.

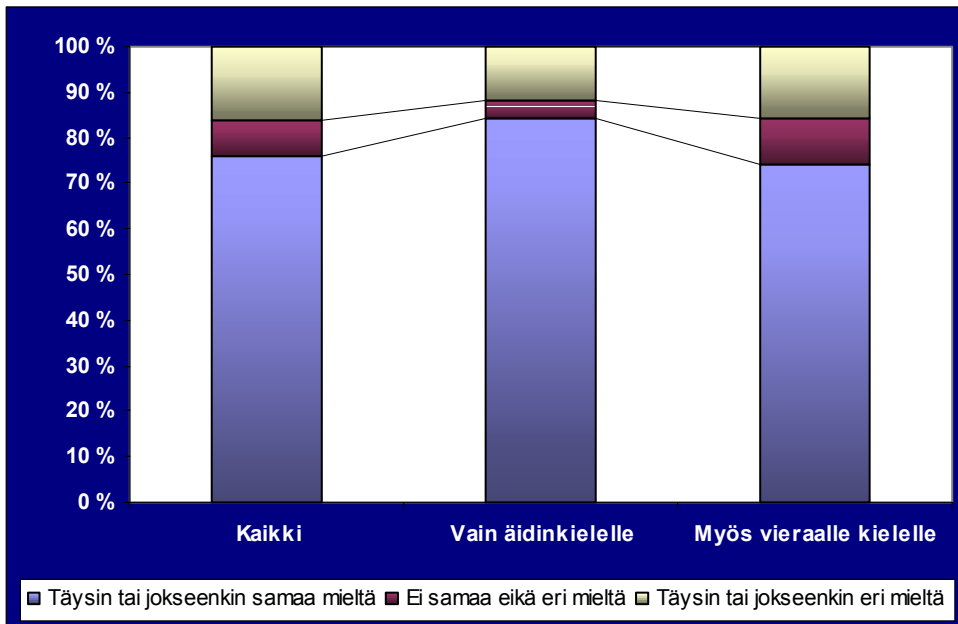
Toisaalta nähtiin vaarana äidinkielen aliarvostus, toisaalta todettiin, että hyvää suomen kielen taitoa on painotettu. Eräs vastaaja totesi iskevästi, että vanhanajan kieli-instituutissa ei aliarvostettu mitään.

Yhteenvedonä tästä väittämästä voi todeta, että se aiheutti vastaajissa paljon hämmennystä, ja monet totesivat, etteivät tiedä, mitä käännöstieteessä on tästä asiasta sanottu. Perustelujaan kirjoittaneiden

enemmistö kallistui siihen suuntaan, että käännöstieteessä on pikemminkin aliarvostettu kohdekielen taitoa. Toisaalta kääntäjät olivat työssään tavanneet väärin ymmärrettyjä lähdetekstejä ja ihmetelleet joidenkin kääntäjien lähdekielten suurta lukumäärää tai niiden puutteellista taitoa.

Kuudes väittämä, ”Syntyperäisen viestintätaitoisen henkilön on aina tarkistettava vieraalle kielelle tehty käännös”, perustuu standardiin SFS-EN 15038 (Käännöspalvelut. Palveluvaatimukset) sekä Mackenzien (2004) artikkeliin ”Functional translation theory and quality in translation: An interface between theory and practice”. Standardi SFS-EN 15038 edellyttää kielentarkastajalta, että hänellä tulee olla asianmukainen lähde- ja kohdekielen pätevyys. Standardi ei siis ota kantaa äidinkielisyyteen, vaan kielellisellä pätevyydellä tässä standardissa tarkoitetaan kykyä ymmärtää lähdekieltä sekä kohdekielen erinomaista hallintaa. Mackenzie (2004, 164) taas katsoo, että vieraalle kielelle tehdyn käännöksen laatu taataan, kun sen muokkaa julkaistavaksi kohdekielen äidinkielen puhuja.

Kuvasta 20 havaitaan, että kolme neljäsosaa kaikista vastanneista on täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän kanssa. Vain äidinkielelle kääntävistä 10 prosenttiyksikköä suurempi osuus (84 %) oli tätä mieltä kuin vieraalle kielelle kääntävistä, eikä heistä kukaan ollut väittämän kanssa täysin eri mieltä.



Kuva 20. Väittämän ”Syntyperäisen viestintätaitoisen henkilön on aina tarkistettava vieraalle kielelle tehty käännös” vastaukset prosentteina.

Perusteluja kirjoitti 59 % vastaajista. Kaksi vastaajaa totesi yksiselitteisesti, että käännös on aina tarkistettava, oli sen kääntänyt kuka tahansa mille kielelle tahansa, koska aina sattuu virheitä. Monissa perusteluissa todettiin, että teoriassa näin ehdottomasti on ja että olisi optimitilanne, jos näin tapahtuisi. Mutta toisaalta tunnustettiin, että elävässä elämässä näin ei aina tapahdu. Syntyperäisen viestintätaitoisen henkilön suorittamaa tarkistusta pidettiin myös laadunvarmistuskeinona ja sen vuoksi erittäin tärkeänä asiana: siten voidaan poistaa asiavirheet ja varmistaa kieliasun laatu. Kohdekielen syntyperäinen puhuja tunnistaa heti kielelle vieraat rakenteet ja osaa korvata ne oikeilla, jolloin tekstistä saadaan sujuva ja kohdekieliseltä tekstiltä vaikuttava. Vain äidinkielen puhuja voi tunnistaa sävy- ja tyylihorjahdukset, vaikka kääntäjän kielitaito olisi kuinka hyvä. Toisaalta todettiin, että se on hyvä ohje, mutta aina sitä ei voi toteuttaa käytännössä aikapulan, hinnan ja käytettävissä olevien tarkistajaresurssien vähäisyyden takia. Yksi vastaaja kommentoi: ”Tämä on ideaalitalanne: käännöksen kohdekielinen ymmärrettävyys, sujuvuus ja oikeellisuus tulisivat varmistettua – ja parhaassa tapauksessa ei-äidinkielen kääntäjä saisi tietoonsa oikolukukommentit ja pääsisi näin kehittämään omaan vieraan kielen taitoaan.” Yksi vastaaja totesi, että hän ei kuvittele voivansa kääntää vieraalle kielelle ja suhtautuu siksi kriittisesti muidenkin osaamiseen.

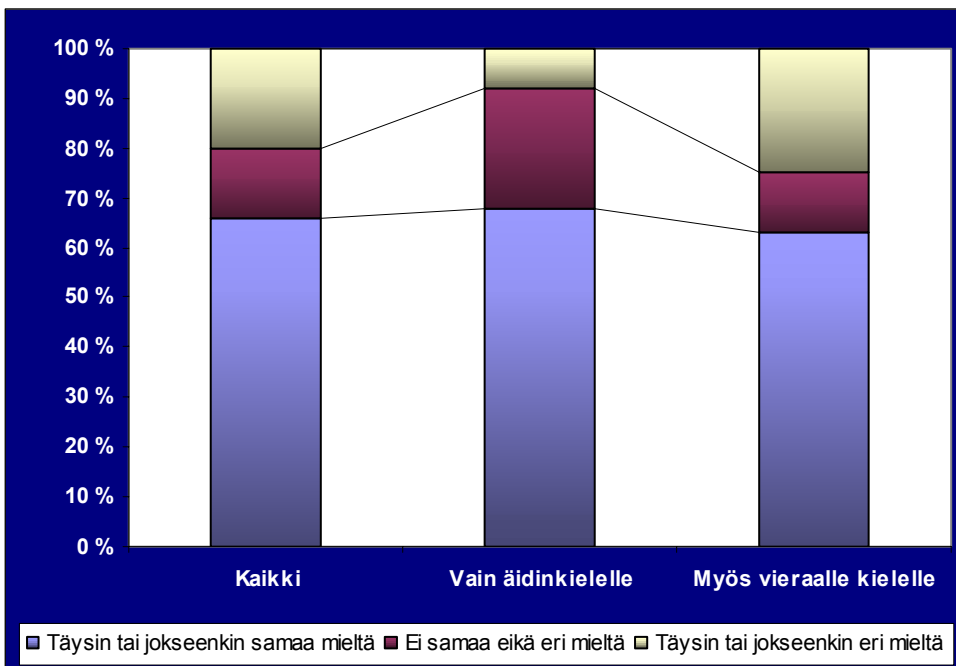
Toisaalta perusteluissa todettiin, että käännöksen tarkistamisen tarpeellisuus riippuu tekstilajista, tekstin vaikeusasteesta, tekstin käyttötarkoituksesta, viestintätilanteen vaativuudesta ja siitä, kuinka viimeisteltyä kohdetekstin tulee olla. Perustelujen mukaan julkaistaviksi tarkoitettut tekstit on aina tarkistutettava äidinkielisellä viestintätaitoisella henkilöllä jo senkin takia, ettei kääntäjältä mene maine. Kaksi vastaajaa taas toi esiin patenttitekstit ja totesi, että niiden tarkistamisen asiamiehet hallitsevat parhaiten. Eräs vastaajista kommentoi, että vain hyvin yksinkertaiset tekstit, joiden kääntämiseen kääntäjä on harjaantunut, eivät välttämättä edellytä syntyperäistä tarkistajaa, mutta ne ovat poikkeuksia. Todettiin myös, että aina tarkistukseen ei ole aikaa ja että käännösten hinta nousee oleellisesti, jos syntyperäisiä tarkistajia on pakko käyttää. Eräs vastaaja piti väitettä turhan vahvana. Hänen mukaansa useimmiten tarkistuksesta on hyötyä, mutta aina ei ole tarkoituksenmukaista käyttää resursseja siihen (”ylilaaatu”). Yksi vastaaja kommentoi myös, että syntyperäisyys ei sinänsä ole mikään itseisarvo eikä laadun tae, eikä viestintätaitoisuus myöskään kerro sinänsä mitään; sitä voi olla monenlaista.

Kolmanneksi nousi esiin kääntäjän kielitaito ja sekä kääntäjän että tarkistajan ammattialan tuntemus. Todettiin, että mikäli kääntäjä ei hallitse vierasta kieltä lähes äidinkielen tasoisesti, käännös pitää luetuttaa kieltä äidinkielenään puhuvalla, muussa tapauksessa kääntäjän oma työpanos riittää. Eräs vastaajista kommentoi, että äidinkielen tekemä tarkistus ei ole välttämätön, mikäli kääntäjä tuntee

kyseisen erikoisalan kielen ja muut viestintään vaikuttavat käytännöt, mutta olisi suotavaa, että käännöksen lukisi kääntäjän lisäksi myös joku toinen. Yhdessä perustelussa pidettiin myös tärkeänä, että tarkistaja tuntee kyseisen erikoisalan ammattikielen. Toinen totesi, että joissakin tapauksissa alan asiantuntemus on tärkeämpää kuin kielen sujuvuus. Yhdessä kommentissa todettiin lisäksi, että hätätapauksessa on parempi, että ei-syntyperäinen mutta viestintätaitoinen henkilö tarkistaa tekstin kuin että tekstiä ei tarkisteta lainkaan.

Yhteenvedonä tästä väittämästä voi todeta, että syntyperäisen suorittamaa tarkistusta pidettiin tärkeänä ja käännöksen laatua varmistavana tekijänä, mutta tarkistusta ei aina käytännössä ole mahdollista suorittaa tai tarkistuksen suorittaa joku muu kuin syntyperäinen puhuja. Perustelujen mukaan myös käännöksen käyttötarkoitus ratkaisee tarkistuksen välttämättömyyden.

Seitsemäs väittäjä, ”Kielentarkistajan on osattava lähdekieltä”, perustuu standardin SFS-EN 15038 (Käännöspalvelut. Palveluvaatimukset) vaatimukseen. Standardin mukaan kielentarkistajalla on oltava asianmukainen lähde- ja kohdekielen pätevyys, ja hänen tulee tarkistaa käännöksen soveltuvuus sen käyttötarkoitukseen (SFS-EN 15038, 20).



Kuva 21. Väittämän ”Kielentarkistajan on osattava lähdekieltä” vastaukset prosentteina.

Kuvasta 21 havaitaan, että kaikista vastanneista 66 % oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä. Niistä vastaajista, jotka käänsivät vain äidinkielelle, ainoastaan kaksi oli tämän väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä.

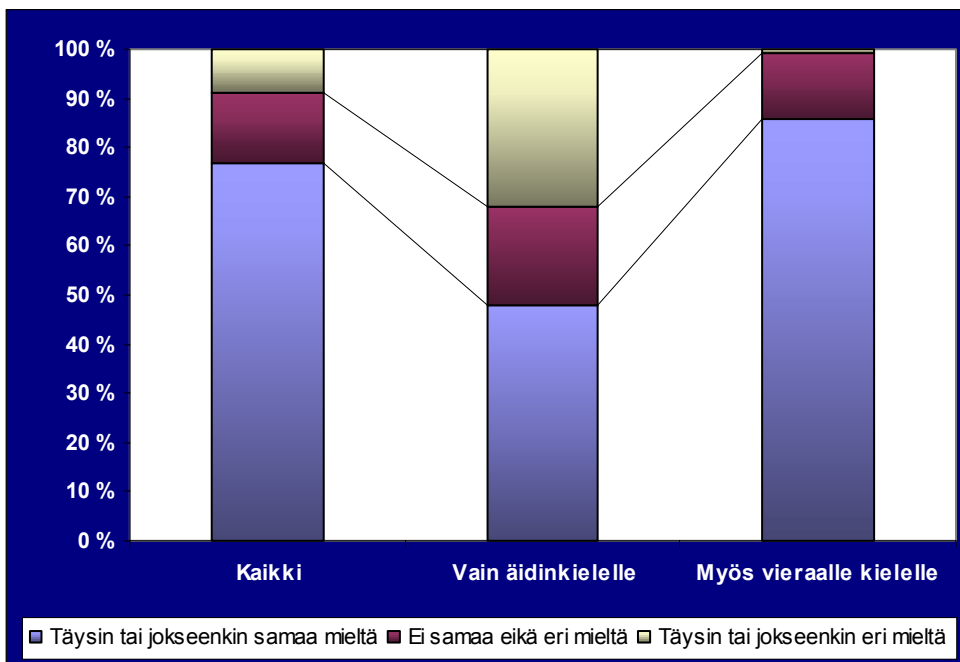
Kielentarkistajan lähdekielen osaamista kommentoi 65 % vastanneista. Standardin hengen mukaisesti lähdekielen ainakin jonkinasteista osaamista piti välttämättömänä, suotavana tai tarkistusta auttavana tekijänä valtaosa perusteluja kirjoittaneista. ”Ei kai hän muuten pysty tekemään kielentarkistusta”, kommentoi eräs vastaajista. Todettiin myös, että kielentarkistajan pitää verrata käännöstä lähdetekstiin, sillä muuten ei synny luotettavaa jälkeä, koska kielentarkistajan on pystyttävä arvioimaan kääntäjän tekemiä valintoja. Yksi vastaajista piti älyttömänä ajatusta, että lähdekieltä osaamattomat oikolukevat, koska silloin kaikki varsinaiset käännösvirheet ja tahattomat poisjätöt jäävät huomaamatta. Toinen totesi, että pelkkä tyyllinen ja rakenteellinen tarkistaminen ei toimi ainakaan tekniikan alalla, koska asiasisältö on olennainen tekijä. Moni vastaaja oli sitä mieltä, että lähdekieltä pitäisi osata ainakin auttavasti, koska korjaukset pitäisi tehdä rakennetasolla eikä vain korjata kielioppivirheitä; kielentarkistajan pitäisi myös osata auttaa käännösratkaisuissa. Kaksi vastaajaa näki selvänä ongelmana sen, että jos kielentarkistaja ei osaa lähdekieltä, hän voi tehdä sellaisia korjauksia, jotka muuttavat alkuperäisen viestin keskeistä sisältöä ja merkityksiä. Todettiin myös, että ideaalilanteessa kielentarkistajan pitäisi osata lähdekieltä, mutta varsinkaan suppeilla erikoisaloilla se ei aina ole mahdollista käytännössä. Yleisestikin todettiin, että lähdekieltä taitavia kielentarkistajia on Suomessa vähän. Käytännön sanelemana pakkona kielentarkistus onnistuu myös lähdekieltä osaamatta – sekin on parempi kuin ei kielentarkistusta ollenkaan. Eräs vastaajista piti lähdekielen taitoa tärkeänä varsinkin silloin, kun käännös on huono. Tällöin ei riitä vain kohdekielen pikkuvirheiden korjaaminen, vaan korjaaminen on aloitettava jo lähdekielen tasolta.

Useat vastaajat erottivat myös, toisin kuin standardissa, kielentarkistuksen ja asiatarvikkeen toisistaan. ”Kielentarkistajan ei tarvitse tarkastaa käännösratkaisujen oikeellisuutta vaan käännöksen kielen oikeellisuus”, kommentoi eräs vastaajista. Tarkistajan lähdekielen osaamattomuuden voi kompensoida kääntäjän ja tarkistajan yhteistyöllä, jossa ongelmakohdat ratkotaan. Katsottiin myös, että lähdekielen osaamattomuus voi olla hyödyksi, koska tällöin huomaa helpommin kohdekielelle epätyypilliset ratkaisut. Yksi vastaaja totesi, että hänen kielentarkistajansa ei osaa suomea, mutta yhteistyö sujuu hyvin. Toinen mainitsi tuntevansa hyviä kielentarkistajia, jotka eivät välttämättä tunne lähdekieltä. Yhden vastaajan mielestä kääntäjä vastaa käännöksen sisällöstä, kielentarkistaja ilmaisusta kohdekielellä. Yksi vastaaja sanoi uskovansa, että ongelmat ovat enemmän kieliäsuissa kuin väärissä

käännösvastineissa; epäselvissä tapauksissa kielentarkistajalle voi selittää merkitystä. Perusteluissa todettiin myös, että lähdekielen osaamisen vaatimus riippuu siitä, pitääkö kielentarkistajan keskittyä käännöksen uskollisuuteen vai sujuvuuteen.

Yhteenvedona voi todeta, että kielentarkistajan siis pitäisi enemmistön mielestä osata lähdekieltä, koska hän ei muuten pysty tarkistusta suorittamaan ja voi jopa tehdä sellaisia korjauksia, jotka muuttavat alkuperäisen tekstin sanomaa. Osa kommentoijista erotti kielentarkistuksen asiatarviksesta, jolloin kielentarkistajan ei tarvitse osata lähdekieltä.

Kahdeksas väittämä, ”Käännöksen laatu, sujuvuus ja hyväksyttävyyys kohdekielisessä ympäristössä eivät riipu kääntäjän äidinkielestä, vaan kääntäjän kyvyistä, käännösstrategiasta ja kulttuurituntemuksesta”, on Pokornin (2005 120–121) Ivan Cankarin novellien englanninnoksista tekemän tutkimuksen johtopäätös. Kuvasta 22 nähdään, että osajoukkojen antamat vastaukset eroavat toisistaan selvästi.



Kuva 22. Väittämän ”Käännöksen laatu, sujuvuus ja hyväksyttävyyys kohdekielisessä ympäristössä eivät riipu kääntäjän äidinkielestä, vaan kääntäjän kyvyistä, käännösstrategiasta ja kulttuurituntemuksesta” vastaukset prosentteina.

Tämän väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä on 85 % vieraalle kielelle kääntävistä, mutta selvästi vähemmän (48 %) vain äidinkielelle kääntävistä. Ainoastaan yksi vieraalle kielelle

kääntävistä oli väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä, mutta vain äidinkielelle kääntävistä täysin tai jokseenkin eri mieltä oli 32 % vastaajista.

Väittämästä antamaansa vastausta perusteli 39 % vastaajista. Perustelujen keskeisen sanoman kiteytti yksi vastaaja seuraavasti: ”Ammattitaitoinen kääntäjä saa todennäköisemmin aikaan hyväksyttävän käännöksen kääntäessään vieraaseen kieleen päin kuin ammattitaidoton kääntäjä, joka kääntää omaan äidinkieleensä päin. Kokemus kääntämisestä, kielitaito, kulttuurintuntemus, viestintätaidot ja kääntäjänkoulutus ovat tärkeämpiä kuin se, että kohdekieli on kääntäjän äidinkieli.” ”Käännöksen laatu, sujuvuus ja hyväksyttävyyys kohdekielisessä ympäristössä riippuvat siis kääntäjän ammattitaidosta”, totesi toinen, ja kolmas lisäsi: ” – ja ammattitaitoisen syntyperäisen kielentarkistajan avusta.” Äidinkieltä kohdekielenä pidettiin lisäarvona, joka sinällään ei takaa laatua ja käännöksen oikeellisuutta. Yksi vastaaja totesi, että kielissä on hyvin vähän sellaisia vivahteita, joita muiden kuin syntyperäisten on täysin mahdoton hallita mutta laadun varmistamiseksi olisi ihanteellista toimia yhteistyössä syntyperäisen kielenpuhujan kanssa. Asiaa tarkasteltiin myös toiselta puolelta ja todettiin, että eivät kaikki syntyperäiset kielenpuhujat pysty tuottamaan kaikkien vaadittavien konventioiden mukaista tekstiä ja kääntäjän koulutus ja kokemus lyövät yleensä laudalta kenen tahansa kieltä äidinkielenään käyttävän rivipuhujan taidot. Lopputuloksen katsottiin myös riippuvan tekstilajista ja käännöksen aihepiiristä: etenkin luovissa teksteissä äidinkielenä saa todennäköisemmin parhaan tuloksen, mutta muissa tekstilajeissa vieraalle kielelle kääntävä saattaa tuottaa kaikin puolin toimivamman tekstin. Oman erikoisalan tuntemus ja sen ammattikielen hallinta kohdekielellä ovat keskeisessä asemassa. Eräs vastaajista kirjoitti: ”On viestinnän lajeja, jotka ovat niin kansainvälisiä ja kulttuurin nyansseista riippumattomia, että on mahdollista kääntää vieraallekin kielelle. Tällainen on esimerkiksi tieteen kieli.”

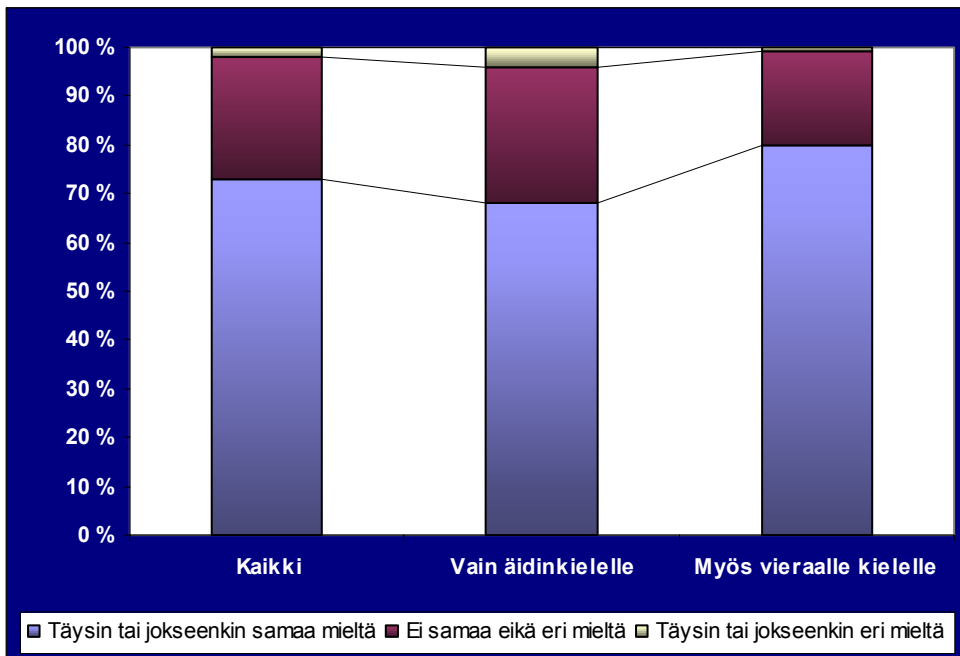
Väittämän kanssa eri mieltä olevissa perusteluissa korostui, että äidinkielellä on myös vaikutusta käännöksen laatuun, sujuvuuteen ja hyväksyttävyyteen. Sujuva ja vivahteikas äidinkieli on kaiken ymmärtämisen a ja o ja nimenomaan osa kääntäjän kykyjä ja kulttuurintuntemusta, kaiken kääntämisen perusta. Kielen kautta hahmotetaan maailmaa. Eräs vastaajista totesi, että äidinkieli on tärkeimmässä asemassa, mutta vieraankin kieli- ja kulttuuriympäristön voi oppia. Toisen mielestä äidinkielellä on merkitystä, mutta väittämässä mainitut muutkin asiat ovat tärkeitä. Yksi vastaaja mainitsi, että on olemassa kääntäjiä, jotka toteuttavat väittämän, mutta hän ei näihin kuulu. Toisen mielestä kääntäjän täytyy olla aivan poikkeuksellinen pystyäkseen tähän. Kolmas totesi, että tietenkin näin on, mikäli

kääntäjä taitaa todella hyvin molemmat kielet; usein kuitenkin se, että on käännetty muulle kuin omalle äidinkielelle, paistaa käännöksestä läpi.

Perusteluissa nousi myös esiin se, että asiat ovat varsin tilannesidonnaisia ja tapauskohtaisia, joten noin absoluuttinen väittämä ei liene perusteltu. Toisaalta todettiin, että äidinkieli ei aina ole yksiselitteisesti määriteltävissä eikä kielitaito sinänsä välttämättä takaa hyvää käännöstä. Eräs vastaaja kirjoitti: ”Jos kääntäjän äidinkieli on esimerkiksi suomi, mutta hän on asunut lähtökielen maassa vuosikymmeniä, hänen lähtökielensä taso saattaa joissakin tapauksissa kyllä ohittaa äidinkielen tason.”

Yhteenvetona edellisistä perusteluista voi todeta, että valtaosa piti kääntäjän koulutuksen kautta saamaa ammattitaitoa keskeisimpänä onnistumisen edellytyksenä vieraalle kielelle käännettäessä, mutta myös tekstilajilla ja erikoisalan tuntemuksella katsottiin olevan suuri merkitys. Osa vastaajista korosti äidinkielen keskeistä asemaa kääntämisessä ja piti jopa poikkeuksellisena ja lopputuloksen kannalta epävarmana tilannetta, jossa käännetään muulle kuin äidinkielelle.

Yhdeksäs väittämä, ”Suomessa ei ole riittävästi syntyperäisiä vieraiden kielten taitajia tekemään kaikki käännöstyö suomesta muihin kieliin”, on esitetty useissa yhteyksissä pienten kielten kohdalla vieraalle kielelle kääntämisen välttämättömyydestä puhuttaessa (ks. esimerkiksi McAlester 1992, 292).



Kuva 23. Väittämän ”Suomessa ei ole riittävästi syntyperäisiä vieraiden kielten taitajia tekemään kaikki käännöstyö suomesta muihin kieliin” vastaukset prosentteina.

Kuvassa 23 nähdään vastausten jakauma tämän väittämän suhteen. Vain kaksi vastaajaa (yksi kummassakin osajoukossa) olivat tämän väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä. Noin neljäsosa kaikista vastaajista (23 %) ei ottanut väittämään kantaa puoleen eikä toiseen. Täysin tai jokseenkin samaa mieltä olevien määrä oli vieraalle kielelle kääntävien joukossa 11 prosenttiyksikköä suurempi (79 %) kuin ainoastaan äidinkielelle kääntävien joukossa (68 %).

Tähän väittämään kirjoitti perusteluja 44 % vastaajista. Kantaa ottamattomien suuri joukko selittyy sillä, että moni vastaaja on perusteluissaan sanonut, ettei tiedä, mikä tosiasiallinen tilanne on ja kuinka paljon Suomessa on kääntäjiä muihin kieliin päin. Toisaalta todettiin, että väitteen paikkansapitävyys on tilastollisesti katsottuna selvä: se pieni määrä Suomessa asuvia vierasta syntyperää olevia ihmisiä ei voi tuottaa joukostaan kovinkaan monta kääntäjää. Todettiin myös, että ei voi edellyttää kaikkien Suomeen muuttaneiden ulkomaalaisten kouluttautuvan ja ryhtyvän kääntäjiksi, monilla ei ole siihen edes kapasiteettia.

Toiset taas toteavat huomanneensa kyseisen väitteen paikkansapitävyyden omassa työssään ja erityisesti harvinaisempien kielten kohdalla. ”Työt jäisivät tekemättä, jos suomenkieliset kääntäjät eivät niistä huolehtisi”, totesi yksi vastaaja ykskantaan. ”Näin olen huomannut omassa kieliparissani suomi–ranska”, kommentoi yksi kääntäjä ja toinen vahvisti: ”Näinhän ikävä kyllä asia on. Vaikka vastustankin vieraalle kielelle kääntämistä (enkä itse tekisi sitä koskaan), kylmä tosiasia on, että sitä on pakko joidenkin tehdä. Näissä tapauksissa tulisi käännoistyö tarkistuttaa ehdottomasti syntyperäisellä kielenpuhujalla.” Kolmas totesi saman tosiasian, mutta pitää mahdollisena, että aina ei osata hyödyntää riittävästi Suomessa asuvien vieraskielisten tietoja ja taitoja. Neljäs mainitsi, että suomi ei todellakaan ole kaikkein opiskelluimpia kieliä maailmalla. Suomi–islanti-kääntäjä kertoi: ”Oma kokemukseni on osoittanut sen, ettei esimerkiksi islannin taitajia (käännösteknisesti ajatellen) ole tarpeeksi”. Yksi vastaaja lienee viitannut joidenkin käännosten huonoon laatuun todetessaan, että väittämän paikkansapitävyys näkyy yritysesitteitä lukiessa.

Vastauksissa korostui, että kohdekielen taito ei ole sama asia kuin käännoštaito. Ei riitä, että on syntyperäinen, pitää osata myös suomea ja pitää osata tuottaa hyvää kieltä omalla äidinkielellä. Lisäksi on tunnettava tekstin aihealue molemmilla kielillä. Kääntämisessä on tarpeen kääntämistaito ja kääntämistekniikka, siis kääntäjän samaa koulutus. ”Kyllä ammattitaito on mielestäni syntyperäisyyttä tärkeämpää”, painotti eräs vastaajista. ”Kielten osaajia on mutta ei välttämättä kielten taitajia, siis heitä,

joilla on riittävä kyky hyvien käännösten ja tekstien tuottamiseen. Äidinkielisellä puhujalla ei aina ole riittävää oman kielen rakenteellista tuntemusta” arvioi toinen vastaaja. ”Olen joka tapauksessa sitä mieltä, että vieraalle kielelle kääntävä ammattilainen tuottaa paremman käännöksen kuin kohdekieltä äidinkielenään puhuva ei-kääntäjä”, totesi kolmas. Käännöstaidon ja viestinnällisen pätevyyden merkitys tuotiin esiin myös esittämällä edellä sanottu toisin päin: ”Tärkeä pointti on myös se, että eihän kuka tahansa korkeasti koulutettukaan ihminen osaa kääntää omalle kielelleen. Olen sen käytännössä huomannut.”

Vastaajat toivat syntyperäisten käännöstaiteijien puutteen erityisesti erikoisalojen kohdalla. ”Ainakaan tekniikan alalla ei ole montaakaan vieraskielistä ihmistä, jolla on riittävä suomen kielen taito, kääntäjäkoulutus ja erikoisalojen tuntemus”, totesi eräs kääntäjä. Toinen kertoi kokemuksestaan: ”Ainakaan erikoisaloille ei riitä syntyperäisiä vieraan kielen taitajia, jotka osaisivat hyvin suomea ja osaisivat kääntää – jos olisi, niin huomattava osa freelancerina suorittamistani toimeksiannoista olisi jäänyt saamatta!” Kolmas piti tietyillä erikoisaloilla (tekniikka, laki) parempana, että lähdekieltä ymmärtää täydellisesti, kohdekielen voi sitten stilisoida.

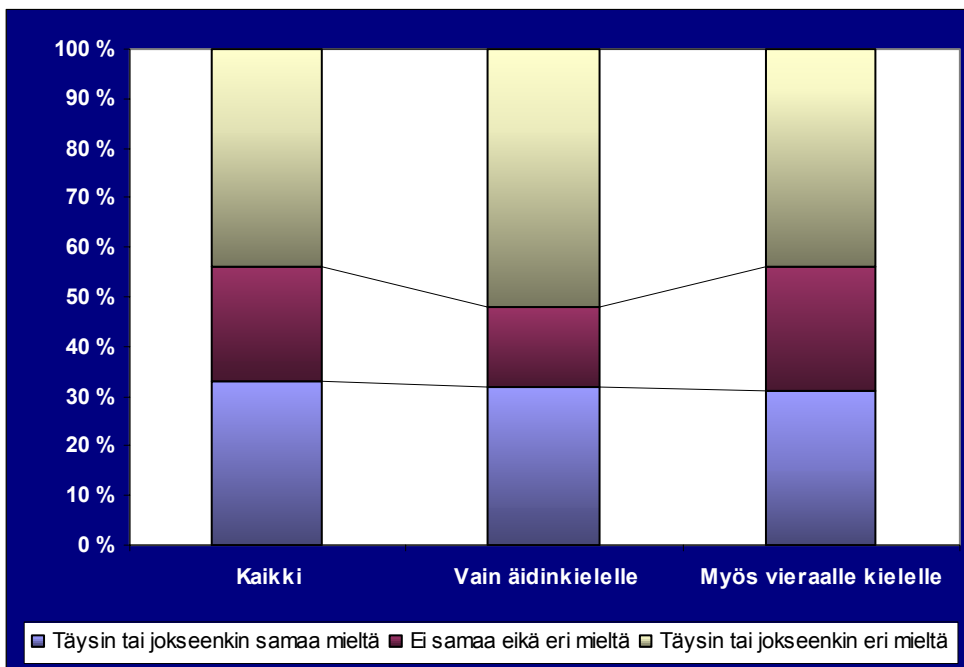
Kolmessa kommentissa tuli esiin, että tilanne lienee parantumassa kansainvälistymisen ansiosta. Yksi vastaajista kysyi, miksi kaikki pitäisi tehdä Suomessa, jossa varmastikaan ei ole tarpeeksi päteviä tekijöitä vieraisiin kieliin päin. Yksi vastaaja piti väittämää absurdina ja ihmetteli, mitä sillä haetaan tutkimustuloksiin.

Toinen niistä vastaajista, jotka olivat väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä, mainitsi tuntevansa hyvin muutaman suomea osaavan ranskalaisen kääntäjän, jotka ehtisivät kääntää enemmänkin, mutta ongelmana on käännöstyön hinta. Toinen totesi, että Suomessa asuu kyllä ulkomaalaisia käännösalan taitajia, joiden puoleen on helppo kääntyä nykyisten viestimien ansiosta.

Yhteenvedona voi todeta, että useimmissa perusteluissa myönnettiin väitteen pitävän paikkansa jos yksinomaan sen takia, että Suomessa on niin vähän ulkomaalaisia, vaikka tilanne onkin koko ajan muuttumassa. Toisaalta todettiin, että käännöstaito ei ole sama kuin vieraan kielen taito ja käännöstaitoisista erikoisalojen taitajista on erikoisesti pula. Toisaalta poikkeuksena nousi myös esiin, että vieraskieliset kääntäjät pystyisivät tekemään nykyistä enemmänkin käännöstyötä.

Kyselyni viimeinen, kymmenes väittämä, ”Suomi on niin vaikea kieli, että siitä kääntäminen on ei-äidinkieliselle vaikeaa”, on peräisin Vartian (2005, 8, 15) artikkelista Väärään suuntaan kääntämisestä, jossa kuvattiin pyöreän pöydän keskustelua otsikolla Translating the wrong way FIT:n XVII maailmankongressissa Tampereella elokuussa 2005.

Kuvassa 24 nähdään vastaajien mielipidejakauma tämän väittämän suhteen. Kuva osoittaa, että vastaukset eivät juurikaan eronneet eri osajoukkojen välillä. Tämän väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä oli noin kolmannes ja vajaa puolet oli täysin tai jokseenkin eri mieltä.



Kuva 24. Väittämän ”Suomi on niin vaikea kieli, että siitä kääntäminen on ei-äidinkieliselle vaikeaa” vastaukset prosentteina.

Tätä väittämää perusteli 52 % vastanneista. Näissä perusteluissa kääntäjät valtaosaltaan tyrmäsivät väittämän suomen kielen vaikeudesta. Monet vastaajat totesivat, että suomi on kieli muiden joukossa ja kaikissa kielissä ovat omat vaikeutensa. Suomi ei ole mitenkään poikkeuksellisen tai mahdottoman vaikea kieli, ja sitä oppii halutessaan siinä kuin muitakin kieliä. Halukkaita opiskelijoita ei taida olla tarpeeksi, mutta onneksi tilanne paranee koko ajan. Mainittiin myös, että viime aikoina on tuotu julki mielipiteitä, joiden mukaan suomi on itse asiassa helppo kieli. Kommenteista kävi ilmi, että on erinomaisia esimerkkejä henkilöistä, joiden suomen kielen taito on yksinkertaisesti niin ihailtavaa, että äidinkielen puhuja tuntee itsensä mitättömäksi, ja nämä henkilöt myös osaavat kääntää suomesta äidinkielle. Kommenteissa todettiin myös, että kun kielen on opetellut kunnolla, ei siitä

kääntäminen ole sen vaikeampaa kuin muistakaan kielistä, hyviä osaajia vain ei ole vielä tarpeeksi. Yksi kommentoijista totesi, että hän tietää kokemuksesta, että suomesta kääntäminen onnistuu, on vain löydettävä kohdekielelle sopivia ratkaisuja. Yhdessä perustelussa painotettiin, että väite ei koske kaksikielisiä (suomenruotsalaisia), ja toisessa, että monet ulkomaalaiset ovat asiasta eri mieltä.

Osassa perusteluista todettiin, että kaipa suomi on ihan objektiivisesti arvioituna vieraskielisille vaikeampi kieli kuin monet vieraat kielet suomalaisille; se on erilainen kieli, se poikkeaa eurooppalaisista valtakielistä rakenteellisesti, sen oppiminen vaatii paljon, mutta vaikeus on aina suhteellista. Todettiin myös, että vaatii aikaa ja vaivaa oppia suomi tarpeeksi hyvin, jotta voisi kääntää siitä, mutta mahdotonta oppiminen ei kuitenkaan ole. Eräs englantia äidinkielenään puhuva kommentoi, että suomi on vaikea kieli siinä olevien salattujen merkitysten takia: pitää ymmärtää sellaista, mitä ei lausuta julki.

Pari vastaajaa kommentoi myös, että kääntäminen on aina vaikeaa, ei suomi niin vaikeaa ole. Toinen kirjoitti, että suomi on vaikea kieli, ja sen lisäksi suomea taitavan toiskielisen tulisi hallita kääntämisen tekniikka. Kolmannen mielestä tämä on kokonaan yksilöllisiin taitoihin liittyvä asia. Ratkaisevia ovat tekstilaji, kääntäjän kielitaito ja kulttuurituntemus sekä suomea äidinkielenään puhuvan apu.

Yksi kääntäjä toi kokemuksenaan esiin, että väärin ymmärrettyjä tekstejä esiintyy paljon. Toinen taas oli täysin vastakkaista mieltä ja totesi, ettei suomen ymmärtäminen ole kovin vaikeaa.

Yhteenvetona viimeiseen väittämään voi todeta, että perustelujen mukaan suomi on opittavissa siinä kuin muutkin kielet, vaikka sen oppiminen saattaa vaatia suuria ponnisteluja. Suomesta kääntäminen sen sijaan on vaikeaa.

Jos verrataan muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien vastauksia kaikkien vastauksiin, voi näiden väittämien kohdalla nähdä hieman kriittisemmän suhtautumisen vieraalle kielelle kääntämiseen. Tämä näkyy erityisesti väittämän ”Kääntäjän tulee kääntää vain äidinkielelleen” kohdalla: 53 % muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvista oli väittämän kanssa täysin tai jokseenkin samaa mieltä, mutta vain 33 % kaikista vastaajista. Muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvat pitivät suomea vaikeampana kielenä kuin kaikki vastaajat, sillä 53 % heistä oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä väittämän ”Suomi on niin vaikea kieli, että siitä kääntäminen on ei-äidinkieliselle vaikeaa”, kun vastaava luku koko perusjoukossa oli 33 %.

5.4.8 Vastaaajien kommentit vieraalle kielelle kääntämisestä yleisesti

Vieraalle kielelle kääntäminen oli selvästi aihe, joka kiinnosti kääntäjäkuntaa. Kyselylomakkeeseen vastaamisen ja vastausten perustelemisen lisäksi runsas neljäsosa vastaajista kommentoi vielä aihetta Vapaassa sanassa lomakkeen lopussa – monet todella monitahoisesti argumentoiden.

Näistä kommentteista nousi esiin muutamia pääteemoja, joista keskeisimpiä olivat, onko kääntäjän Suomessa pakko kääntää vieraalle kielelle, mitä voi kääntää vieraalle kielelle, millä edellytyksin voi kääntää vieraalle kielelle ja mikä oikeastaan on vieras kieli.

Kommentit osoittivat, että kääntäjämarkkinoita ei voi kahlita stereotypioihin sen suhteen, onko Suomessa pakko kääntää vieraalle kielelle. Osa vastaajista piti omaan kokemukseensa nojautuen täysin selvänä, että elantonsa voi ansaita kääntämällä äidinkielelleen, toisten kokemus taas oli täysin päinvastainen.

”Minulle oli aivan uusi tuo esittelyssä oleva väite siitä, että markkinoiden pienuuden vuoksi olisi pakko kääntää vieraalle kielelle. Itse käänsin ehkä parina ensimmäisenä työvuoteni muillekin kielille, mutta silloinkin vain poikkeustapauksissa. Riittävän monta kieltä ja ennen kaikkea valmius perehtyä muutamaankin erikoisalaan hyvin takaa minusta kyllä työllisyyden, mutta voihan olla, että olenkin vain ollut onnekas. Tilastoja en tunne”, kirjoitti eräs vastaajista. Yksi vastaajista otti kokemuksensa perusteella selkeästi kantaa vieraalle kielelle tehtyjen käännösten laatuun: ”Se joka tietää hallitsevansa vieraan kielen riittävän hyvin, tehköön näitä käännöksiä. Itsekritiikki vain näyttää pettävän liian usein tai sitten toimeksiantaja ei vaivaudu asettamaan rimaa kovin korkealle.” Yksi vastaaja totesi yksiselitteisesti: ”Turhan paljon johdettiin kysyjää siihen suuntaan, että vieraaseen kieleen päin on kuitenkin pakko kääntää. Tämä ei pidä paikkaansa, itsensä elättää mainiosti suomeen päin kääntämällä.” ”Minun mielestäni pitäisi aina turvautua äidinkielelleen kääntävään kääntäjään. Edellä mainitusta syystä en koskaan käännä suomeksi. Vaikka katson hallitsevani suomen kielen, en kuitenkaan hallitse riittävän hyvin kielen kaikkia nyansseja”, totesi yksi ruotsia äidinkielenään puhuvista vastaajista

Täysin vastakkaisia mielipiteitä oli joukossa monia: ”Jos haluaa toimia Suomen kääntäjä- ja tulkkimarkkinoilla, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin tehdä töitä molempiin suuntiin. Opetuksessa vallitsee idealisoitu kuva käytännöstä”, kommentoi yksi vastaaja. Toinen vastaaja kirjoitti omasta kokemuksestaan seuraavasti: ”Jos olisin kääntänyt vain äidinkielelle kun ryhdyin freelanceriksi, en olisi pystynyt elättämään itseäni. Olen sitä mieltä, että vieraan kielen taito ei pysy yhtä hyvänä eikä kehity, jos kääntää vain äidinkielelle. Tuntuu siltä, että vain äidinkielelle kääntämistä koskevan säännön ovat keksineet kääntäjät, joiden vieraan kielen taito ei riitä laadukkaiden käännösten tekemiseen.” Kolmas pohdiskeli kääntämissuuntaa seuraavasti: ”Useat ei-ammattilaiset ajattelevat varmaan, että kyllähän se kääntäminen sujuu kumpaan suuntaan tahansa. Monilta varmasti onnistuukin, mutta toiset puolestaan joutuvat väkisin kääntämään vieraille kielelle, koska muuten työt voisivat loppua.” Eräs kääntäjä kertoi kokemuksistaan seuraavasti: ”Kokemukseni EU-kääntämisestä, jossa sääntönä oli kääntäminen pelkästään äidinkielelle, olivat hieman ristiriitaiset. Totesin kuitenkin, että suomen kielestä kääntäviä vierasmaalaisia ei koskaan ollut riittävästi ja itse taas turhauduin siihen, ettei missään vaiheessa voinut käyttää omia kykyjään ja taitojaan vieraskielisen tekstin tuottamisessa. Suomessa ei ole koskaan ollut mahdollista hankkia elatustaan pelkästään äidinkielelle kääntämällä, kun muutenkin on vielä vaikea päästä normaalille tulotasolle useankin kieliparin yhdistelmillä. En millään tavoin halua rajoittaa kääntäjiä tässä suhteessa, vaan toivoisin tukea, jatkokoulutusta ja uusien tekniikoiden opettamista kaikille, jotka vuodesta toiseen tekevät tätä arvokasta viestintätyötä.” Ei ainoastaan suomea äidinkielenään puhuva käännä Suomessa suomesta vieraille kielelle, vaan sitä tekee myös englantia äidinkielenään puhuva. Näin kommentoi englantia äidinkielenään puhuva kääntäjä: ”Minun on käännettävä suomesta hollanniksi, vaikka en ole hollantia koskaan opiskellutkaan, vaan olen vain omaksunut kielen. Tähän on syynä se, että suomessa on pula suomi–hollanti-kääntäjistä. Käännökseni tarkistaa aina Hollannissa oleva käännöstoimisto tai hollantilainen kollega.”

”Vieraille kielelle kääntämisessä olennaisinta on tekstilaji”, toteaa eräs vastaajista ja jatkaa: ”On tekstejä, joita on helppo kääntää vieraille kielelle ja tekstejä, joita en edes haluaisi yrittää kääntää vieraille kielelle. Mutta on myös tekstejä, joita en haluaisi yrittää suomentaakaan! Ehkä tässä vaikuttaa taustani henkilönä, joka myös tulkaa paljon: tulkatessahan (olen konsekutiivitulkki) joutuu käyttämään molempia kieliä ja vaihtelevaan kaiken aikaa kielestä toiseen.” Toinen vastaaja kommentoi tekstityyppejä seuraavasti: ”Mielestäni vieraille kielelle kääntäminen toimii parhaiten silloin, kun tekstin tehtävä on ennen kaikkea välittää informaatiota. Jos tavoitteena on myös esteettinen funktio, on parasta kääntää omalle äidinkielelleen.” Kolmas totesi: ”On kuitenkin hyvä pitää mielessä, että kaikessa kääntämisessä, esimerkiksi teknisten tekstien, ei ole suinkaan kysymys

kaunokirjallisuuden kääntäjältä verrattavasta tyyllitaituruudesta, paljon vähemmälläkin pääsee. On toisaalta myös selvää, ettei esimerkiksi mainostekstejä kannata ryhtyä kääntämään, ellei ole tottunut sellaiseen ja ellei ole hyvin varma osaamisestaan.” Tekstilaji ja oma kiinnostus vaikuttavat käännösuuntaan: ”Joitakin asiatekstejä voi hyvinkin kääntää äidinkielestä vieraaseen kieleen. Itse olen kyllä suomentaja, johtuen siitä, että en ole koskaan edes haaveillut kääntäväni vieraaseen kieleen, enkä ole opiskellut kieliä tarvittavassa mittakaavassa. Käännettävä teksti vaikuttaa mielestäni asiaan joskus enemmän kuin kielitaito. Rehellisyyden nimessä olen omilla erityisosaamisen alueillani hyvä tulkki, joka laajentaa käännöstoimintaansa pikkuhiljaa.”

Yksi kommentoija toi selvästi esiin lähdekielen syvällisen ymmärtämisen merkitykset tietyissä erikoisalan teksteissä: ”Kaikkein toimivin on yhdistelmä, jossa lähdekieli ymmärretään täysin. Kohdekielen voi tarvittaessa stilisoida äidinkielenään sitä puhuva. Voi vaihtaa mielipiteitä kyseisten henkilöiden kanssa parhaista vaihtoehdoista. Kaiken pohjana on kuitenkin oikein ymmärretty lähdeteksti. Tämä on ehdoton edellytys muun muassa lakikielessä ja tekniikassa.”

Käännöstieteellisen osaamisen merkitys korostui seuraavissa kannanotoissa: ”Ennen usein törmäsi siihen käsitykseen, että esimerkiksi venäjää äidinkielenään puhuva henkilö ilman muuta kääntää paremmin venäjäksi kuin suomalainen venäjää opiskellut kääntäjä. Onneksi nykyään jo ymmärretään, ettei näin ole. Toki venäläinen asianomaisen koulutuksen saanut ja suomea hyvin osaava henkilö varmasti kääntää venäjäksi paremmin kuin suomalainen. Heitä vain on Suomessa aika vähän”, kertoi omasta kokemuksestaan yksi kääntäjä. Toinen täydensi 30-vuotisen kääntäjäkokemuksensa perusteella seuraavasti: ”Mielestäni syntyperäistä kielikompetenssia arvostetaan aivan perusteettoman paljon. Taito puhua äidinkieltään arkielämässä on aivan eri asia kuin taito siirtää tiiviitä ja informatiivisia viestejä toiselle kielelle jonkin kielenkäyttökontekstin konventioiden mukaisesti.”

Myös lähdetekstien laatuun kiinnitettiin kommentteissa huomiota: ”Vähän ihmettelen sitä, että ketään ei tunnu kiinnostavan, millaisia lähdetekstit ovat! Joskus ne ovat täysin älyttömiä ja niiden kääntämisessä ei juurikaan ole mitään mieltä tai sitten tekstiä pitäisi toimittaa rajusti, mutta siihen kääntäjä ei aina saa valtuuksia”, totesi yksi vastaajista. Toinen mietti lähdetekstin laadun ohella toimeksiantajan vastuuta käännöksen laadusta seuraavasti: ”Kerran minut, opiskelija, pestattiin kääntämään kahden vieraan kielen välillä. Erikoisalakini oli minulle uppo-oulo. Se, että opiskelija otettiin tekemään tällaista melko suurta ja vaativaa projektia, osoitti toisaalta, että kyseisessä yrityksessä haluttiin säästää rahaa hintaan mihin hyvänsä ja toisaalta, ettei siellä ymmärretty lainkaan viestinnän, varsinkin asiakkaille suunnatun

viestinnän (niin kuin tässä tapauksessa) merkitystä. Tosin sen osoitti jo lähtötekstienkin huono laatu: nekin oli suomalainen (ei kielen ammattilainen) kirjoittanut englanniksi. Väittäisin, että käännöksistäni tuli ainakin lähtötekstejä parempia!”

Vieraalle kielelle kääntämisen edellytykset kiteytti eräs vastaajista seuraavasti: ”Kääntäminen vieraalle kielelle voi toimia, jos kääntäjällä on erittäin hyvä asianomaisen kielen taito ja hän joka kerta tarkistuttaa tekstinsä syntyperäisellä puhujalla, joka osaa lähdekieltä ja jolla on riittävä käännöstekninen tuntemus.” Yksi vastaaja pohti omaa suhdettaan vieraalle kielelle kääntämiseen seuraavasti: ”Käännän tällä hetkellä vain äidinkieleeni suomeen päin, sillä en vielä koe hallitsevani englantia riittävän hyvin, että voisin kääntää siihen. Jossain vaiheessa kääntäjän uraani ajattelin kuitenkin kokeilla sitäkin, joten vaikka tällä hetkellä vieraaseen kieleen päin kääntäminen ei ole minulle ajankohtaista, se on sitä varmasti tulevaisuudessa. Mielestäni vieraaseen kieleen päin kääntäminen edellyttää usean vuoden oleskelua kyseisellä kielialueella, jotta kielen pystyy omaksumaan lähes äidinkielen tasoisesti.” Toinen taas kuvaili luopumistaan vieraalle kielelle kääntämisestä seuraavasti: ”Olen aiemmin kääntänyt suomesta englantiin, mutta silloin olin perheetön (toisin sanoen aikaa kääntämiseen oli enemmän) ja asuin ympäristössä, jossa tapasin englantia puhuvia (monet syntyperäisiä) viikoittain. Kun sitten muutin toiseen kaupunkiin, kontaktini englantia puhuviin harvenivat. Muutenkaan ei ole aikaa ylläpitää aktiivista englannin taitoa niin paljon kuin ennen. Totesin ettei ole järkevää yrittää enää kääntää englantiin päin.” Kolmas kertoi omasta kokemuksestaan seuraavasti: ”Itselläni on tunne, että pystyn kääntämään vieraalle kielelle, koska olen asunut ja opiskellut maassa, jossa vierasta kieltä puhutaan, kymmenen vuotta. Koen myös tuntevani hyvin maan kulttuurin. Koen, että kääntäminen muuhun kuin äidinkieleen vaatii pitkäaikaista asumista tai oleskelua kohdekielisessä maassa, jotta oppisi kielen vivahteet ja käsitteiden vastineet vieraassa kulttuurissa.” Neljäs vahvistaa edellä sanotun: ”Jatkuva ja vuosia kestävä intensiivinen eläminen vieraan kielen kanssa (elinympäristö, päivittäiset kontaktit) vahvistaa kielitaitoa ja kielen käytön taitamista. Kulttuurin ymmärtäminen ja ilmaiseminen kielen kautta on tärkeää, kun halutaan luoda autenttisia kohdekielen tekstejä. Lisäksi tärkeää on erikoisalojen terminologian ja tyylin hallitseminen.” Viides vastaaja piti laadun varmistamista erittäin keskeisenä: ”Vaikka hallitsen oman erikoisalani kielen melko hyvin myös englanniksi, käännökseni tarkistavat aina Englannissa asuva saman alan kääntäjä ja hänen syntyperäinen tarkistajansa.” Kuudes totesi: ”Kerron aina asiakkailleni, että käännöksen tekee ei-äidinkielen mutta tarkistaa äidinkielen. Negatiivista palautetta on tullut ainoastaan kielialueeseen liittyen; esimerkiksi jos tekstin tarkistaa eteläamerikkalainen mutta käännös tulisi käyttöön Keski-Amerikassa.” Seitsemäs otti esiin eettisen näkökulman todetessaan: ”Mielestäni tulojen saamiseksi ei

koskaan saisi kääntää vieraalle kielelle.” Yhden vastaajan mielestä kääntäjät eivät itse arvosta riittävästi kykyään kääntää vieraalle kielelle: ”Erikoisalojen erikieliset sanastot ovat yhä enemmän alkaneet muistuttaa tosiaan ylikansallisten instanssien yhdentymisen myötä (esimerkiksi Euroopan unioni). Ylipäänsä vieraalle kielelle kääntämisestä voisi sanoa, että erikielisten teknisten sanastojen lähestyminen vaikuttanee niin, että vieraalle kielelle kääntämisen vaikeus ei enää välttämättä johdu huonosta kielitaidosta vaan kääntäjän liian heikosta itsetunnosta. Tietenkin on tosi vaikeita tekstejä, jotka on käännettävä kieliasiantuntijan ja erikoisalan asiantuntijan kanssa yhteistyössä. Vaativiin suorituksiin tarvittava niin sanottu täydellinen kielitaito on kuitenkin jokaisen saavutettavissa jatkuvalla työllä ja tinkimättömällä harjoituksella.”

Käännöstieteessä tuttu äidinkielen ja vieraan kielen määrittelemisen vaikeus tuli esiin tässäkin tutkimuksessa. Ruotsia äidinkielenään puhuva vastaaja totesi, että tutkimus ei oikeastaan lainkaan sovi häneen, sillä hänelle suomi on vieras kieli vain teoreettisesti. Toinen kääntäjä, jonka A-kieli on englanti, kertoi kokemuksistaan: ”Kyselylomakkeessa on se ongelma, että siinä ei ole otettu huomioon sitä, että joku voi osata vierasta kieltä paremmin kuin äidinkieltään. Vai pitäisikö siinä tapauksessa vierasta kieltä kutsua äidinkieleksi? Olen joutunut tekemään näin usein rekisteröityessäni käännöstoimistojen kanssa, sillä monet eivät hyväksy sitä, että joku kääntäisi kielelle, joka ei ole hänen äidinkieltensä. (Kylläkin toiset ovat jo huomanneet tämän epäkohdan, ja antavat mahdollisuuden valita eri työkielen kuin äidinkielen.) Asiakkailta pitäisi olla sen verran luottamusta ammattikäntäjään, että tämä osaa itse päättää mille kielille pystyy kääntämään. (Itse en juurikaan tee suomennoksia, koska en ole saanut suomen kielen koulutusta.) Tai sitten siitä täytyy pyytää todisteita esimerkiksi käännösnäytteen muodossa. Eli tämä vieraan kielen ja äidinkielen vastakkainasettelu täytyisi lopettaa tai määritellä paremmin, tässäkin kyselyssä.”

6. Pohdintaa ja päätelmiä

6.1 Tulosten edustavuus ja yleistettävyyys perusjoukkoon

Tämän tutkimuksen perusjoukko oli Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton asiatekstijaoston jäsenet, 1361 henkilöä. Koska suoritin kyselytutkimukseni sähköpostitse, se rajautui niihin 974 kääntäjään, jotka olivat ilmoittaneet sähköpostiosoitteensa liiton toimistoon. Tästä perusjoukon osajoukosta arvoitin yksinkertaisella satunnaisotannalla 250 kääntäjää, joille lähetin kyselyni. Otantasuhde oli tällöin 18 % perusjoukosta ja 26 % valitusta osajoukosta. Olen valinnut yksinkertaistetun satunnaisotannan otantamenetelmäksi, koska silloin jokaisella tilastoyksiköllä oli yhtä suuri todennäköisyys tulla valituksi otokseen, ja otoksen edustavuus oli tätä kautta paras saavutettavissa oleva. Otoksen edustavuutta esimerkiksi sukupuolijakauman avulla ei ollut mahdollista varmistaa, koska sähköpostiosoitteista ei aina ollut mahdollista päätellä, oliko kyseessä mies vai nainen. Yksinkertaistettu satunnaisotanta voitiin tehdä, koska kaikki valitun osajoukon tilastoyksiköt olivat tiedossa. (Ks. myös Nummenmaa 2004, 22.) Otokseen arvioinnissa käytin hyväksi Nummenmaan (2004, 26) sanallisesti esittämiä suuntaviivoja sekä Nummenmaan (2004, 163) sekä Alkulan, Pöntisen ja Ylöstalon (2002, 108–109) esittämiä tietoja havaintomäärien riittävydestä. Otokskokoa määrittellessäni arvioin kadon suuremmaksi kuin 50 %, koska arvelin useimpien vastaajien toimivan freelancereina tai yrittäjinä, ja tällöin kyselyyn käytetty vastaamisaika oli suoraan pois ansioista. Toisaalta pidin sähköpostikyselyä kirjekyselyyn verrattuna otoskatoa pienentävänä tekijänä, koska sähköpostikyselyn täyttäminen työn lomassa oli mielestäni huomattavasti sujuvampaa kuin postikyselyn täyttäminen kynällä ja postittaminen erikseen.

Lähetetyistä kyselyistä vain yksi ei saavuttanut vastaanottajaansa virheellisen sähköpostiosoitteen vuoksi. Kahdella kyselykerralla sain vastauksia 97 kappaletta, joten kato oli 61 %. Kadon vaikutusta tulosten edustavuuteen voi arvioida asiatekstijaoston jäsenkunnan rakenteen avulla. SKTL:lta saamani tiedon (sähköpostiviesti Sari Lahti) mukaan SKTL:n asiatekstijaoston jäsenistä 20 % on miehiä ja 7 % sellaisia, joiden äidinkieli ei ole suomi. Kyselyyn vastanneista 16 % oli miehiä ja 15 % muuta kieltä kuin suomea äidinkielenään puhuvia. Miehet olivat siis vastaajissa lievästi aliedustettuina ja muuta kieltä kuin suomea äidinkielenään puhuvat selvästi yliedustettuina. Tulosten edustavuuteen miesten aliedustuksella tuskin on merkitystä, mutta muuta kieltä kuin suomea äidinkielenään puhuvien yliedustus saattaa vääristää tuloksia, mikäli hypoteesini siitä, että muuta kieltä kuin suomea

äidinkielenään puhuva kääntää vähemmän vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuva, pitää paikkansa. Eräs vastaajista kommentoi, että hän ei vastannut kyselyyn ensimmäisellä kyselykerralla, koska kääntäminen on hänelle satunnaista sivutyötä. Hän oletti, että näin on monen muunkin asiatekstijaoston kääntäjän kohdalla ja epäili, että tämä saattaa vähentää tutkimukseen vastaajien määrää. Vastaajien määrä osoittautui joissakin ristiintaulukoinneissa ja hypoteesien testauksessa niukahkoksi, mutta on huomioitu tulosten analysoinnissa.

Kaikki saamani vastaukset olivat asiallisia ja niin täydellisiä, että ne saattoi vaivatta koodata käsiteltäviksi. Kyselylomakkeen vapaassa sanassa kritisoitiin muutamaa kyselylomakkeeseen liittyvää seikkaa. Näistä ensimmäinen oli se, että kyselylomakkeessa ei otettu huomioon, että joku voi osata vierasta kieltä paremmin kuin äidinkieltään. Niin tämän kommentin kirjoittaja kuin kolme muutakin oli ilmoittanut, että äidinkieli ei ole heidän A-kielensä. Tämä ilmoitettu A-kieli on sitten tässä tutkimuksessa rinnastettu äidinkieleen. Kaksi vastaajaa toi esiin, että kyselylomakkeen väittämiä on vaikea sijoittaa stereotyyppiöiksi, sillä vastaajat ovat hyvin erilaisia sekä taustoiltaan että työtehtäviltään. Yksi ilmaisi tämän saman vaikeuden sanomalla, että joihinkin kohtiin hän olisi mielellään vastannut sekä täysin samaa mieltä että täysin eri mieltä. Kokonaisuutena olen kuitenkin sitä mieltä, että tämä lomakkeen ominaisuus ei vaikuttanut vastauksista saatavaan kokonaiskuvaan. Yksi vastaaja kritisoi sitä, että jako freelancereihin ja yrittäjiin sekä ammatinharjoittajiin oli turha. Käytännössä näin voi olla, mutta juridisesti ei. Lomakkeesta oli jäänyt huomiotta se kahden vastaajan esiin nostama tosiseikka, että kääntäjä voi tehdä töitä sekä freelancerina että vakituksessa työsuhteessa. Tulosten tulkintaan tämä ei kuitenkaan aiheuttane suuria ongelmia. Objektiivisuuden saavuttaminen tutkijalle mielenkiintoisessa tutkimusaiheessa on äärimmäisen vaikeaa. Sen vuoksi olin iloisesti yllättyneet, että vain yksi vastaaja oli sitä mieltä, että liian paljon johdettiin siihen suuntaan, että vieraalle kielelle on kuitenkin pakko kääntää. Yksi vastaaja kommentoi, että lomakkeessa oli joissakin kohdin tilaa liian vähän.

Yksitoista vastaajaa kommentoi kyselylomaketta toimivaksi, järkeväksi, helpoksi täyttää sellaisellekin joka inhoaa kyselyjä, hyväksi, mukavaksi, selkeäksi, hyvin toteutetuksi ja metodisesti toimivaksi. Uskon, että lomakkeen toimivuus vaikutti myös positiivisesti vastausten luotettavuuteen.

Viisi vastaajaa kommentoi pro gradu -työn aihetta. Aihepiiriä pidettiin kääntäjän arkityötä koskettavana ja haluttiin kuulla myös tuloksia. Aihetta pidettiin yleisesti hyvänä sekä varsin relevanttina lopputyön aiheena. Todettiin myös, että on hyvä, että tämä tabunakin koettu aihe on otettu tutkittavaksi.

Tässä tutkimuksessa 77 % kääntäjistä toimi freelancereina tai ammatinharjoittajina ja vain 9 % vakinaisessa työsuhteessa kääntäjinä. Tämän tutkimuksen tulokset voitaneen edellä esitettyjen seikkojen valossa yleistää SKTL:n asiatekstijaoston kääntäjiin, mutta ei esimerkiksi kaikkiin suomessa toimiviin asiatekstikääntäjiin. On nimittäin oletettavaa (ks. myös Mauranen & Jääskeläinen 2001, 364), että työ- ja virkasuhteissa yksityisellä ja julkisella sektorilla toimivien kääntäjien parissa tehtävällä tutkimuksella saataisiin erilaisia tuloksia vieraalle kielelle kääntämisen yleisyydestä.

6.2 Hypoteesien testaus

Ensimmäinen lähtöhypoteesini oli, että yli puolet Suomessa toimivista asiatekstikääntäjistä kääntää ainakin joskus vieraalle kielelle tai kahden vieraan kielen välillä. Kaikista vastaajista (yhteensä 97 henkilöä) 39 kääntäjää käänsi äidinkielestään vieraalle kielelle, 28 kääntäjää sekä äidinkielestä vieraalle kielelle että vieraasta kielestä vieraalle kielelle ja yksi kääntäjä vieraasta kielestä vieraalle kielelle. Vieraalle kielelle tai vieraiden kielten välillä ainakin joskus kääntävien vastaajien osuus oli siis tässä tutkimuksessa 70 %. Ensimmäinen lähtöhypoteesi on siis tosi.

Toisen hypoteesini mukaan käännöstieteellinen koulutus antaa perustyökalut tähän käännössuuntaan. Käännöstieteelliseksi koulutukseksi olen tässä tarkastelussa määritellyt käännöstieteestä valmistuneen filosofian kandidaatin tai maisterin ja diplomikielenkääntäjän. Tulosten perusteella näyttää siltä, että käännöstieteellisen koulutuksen saanut kääntäjä käänsi vieraalle kielelle saman verran kuin muun koulutuksen saanut kääntäjä. Käännöstieteellisen koulutuksen saaneet tekivät nimittäin käännöstyöstään 28 % vieraalle kielelle, kun taas muuta koulutusta edustavat kääntäjät 33 %. Tulokset eivät eroa tilastollisesti toisistaan (t-testi $p=0,429$). Käännöstieteellisen koulutuksen saaneiden ryhmän sisällä sen sijaan ero käännöstieteestä valmistuneiden filosofian kandidaattien ja maistereiden ja kieli-instituuteista valmistuneiden diplomikielenkääntäjien välillä oli suuri: filosofian kandidaatit ja maisterit käänsivät 18 % käännöstyöstään vieraalle kielelle, kun taas diplomikielenkääntäjät 52 %. T-testin mukaisesti ero on erittäin merkitsevä (t-testi $p=0,004$). Tulosta voi kuitenkin pitää vain suuntaa antavana, sillä diplomikielenkääntäjien ryhmä oli vain 11 henkilön suuruinen ja tämän vuoksi t-testiin liian pieni (Nummenmaa 2004, 163). Tässä tutkimuksessa saatu tulos siis tukee sitä käsitystä, että kieli-instituuteissa opetuksen painopiste oli vieraalle kielelle kääntämisessä, kun taas yliopistollisessa kääntäjäkoulutuksessa korostetaan kääntämistä äidinkielelle. Mielenkiintoista oli myös havaita, että kääntäjinä toimivat filologit käänsivät enemmän vieraalle kielelle (41 % käännöstyöstä) kuin

käännöstieteestä valmistuneet filosofian maisterit kai kandidaatit. T-testin mukaisesti tulos oli merkitsevä (t-testi $p=0,033$).

Käännöstieteellisen koulutuksen saaneista 73 % oli täysin tai jokseenkin samaa mieltä siitä, että koulutus antoi hyvät valmiudet vieraalle kielelle kääntämiseksi. Täysin tai jokseenkin eri mieltä heistä oli 19 %. Muun koulutuksen saaneista taas 43 % ei ottanut kantaa puoleen eikä toiseen ja 20 % oli jokseenkin tai täysin eri mieltä. χ^2 -testillä arvioituna käännöstieteellinen koulutus antoi paremmat valmiudet vieraalle kielelle kääntämiseksi kuin muu koulutus. Tulos oli erittäin merkitsevä (χ^2 -testi $p=0,004$).

Saatujen tulosten mukaan hypoteesini, että käännöstieteellinen koulutus antoi hyvät perustyökalut vieraalle kielelle kääntämiseksi, pitää paikkansa, mutta paradoksaalista kyllä, käännöstieteestä valmistuneet filosofian maisterit ja kandidaatit kääntävät vähemmän vieraalle kielelle kuin diplomikielenkääntäjät ja filologiaa opiskelleet yliopistotutkinnon suorittaneet kääntäjät sekä vähemmän kuin kaikki tähän tutkimukseen vastanneet (t-testi $p=0,038$).

Kolmantena hypoteesinani esitin, että kääntäjän arkipäivässä on yleisempää, että vieraalle kielelle tehtyjä käännöksiä ei tarkista syntyperäinen kielenpuhija kuin se, että tämä tarkistus tehdään, mutta siitä huolimatta työn pragmaattinen laatu on riittävä. Tämä hypoteesini osoittautui saatujen tulosten valossa vääräksi tarkistuksen osalta. 86 % kääntäjistä ilmoitti, että hänen tekstinsä tarkistaa aina tai joskus kohdekielen syntyperäinen puhuja. Vain 11 % vastaajista kertoi, että hänen tekstejään ei yleensä tarkisteta. Kääntäjän arkipäivässä oli siis paljon yleisempää, että vieraalle kielelle tehdyt käännökset tarkistaa syntyperäinen kielenpuhija kuin että tätä tarkistusta ei tehdä.

Pragmaattisen laadun osalta hypoteesin toteutumista voi ensiksikin arvioida tarkastelemalla, kuinka kääntäjä itse arvioi pystyvänsä käännöksissään toteuttamaan hyvää kielenkäyttöä ja alkuperäisen viestin oikeaa ja tarkkaa välittymistä. Tähän kysymykseen 87 % vieraalle kielelle kääntävistä kääntäjistä vastasi pystyvänsä aina tai pystyvänsä kääntäessään tietyn aihepiirin tekstilajeja. Lienee oikeutettua olettaa, että nämä tietyn aihepiirin tekstilajit ovat juuri kyseisen kääntäjän erikoisalojen tekstejä, joita hän pääsääntöisesti kääntää. Tällöin voi todeta, että kääntäjän omasta näkökulmasta tarkasteltuna työn pragmaattinen laatu oli riittävä.

Toiseksi tätä hypoteesia voi tarkastella kääntäjän saaman palautteen pohjalta. Vastaajista 31 % oli saanut vastauksistaan vain positiivista palautetta ja 53 % enemmän positiivista kuin negatiivista palautetta, eikä kukaan ollut saanut vain negatiivista palautetta. Näiden tulosten valossa voi tehdä sen päätelmän, että työn pragmaattinen laatu toimeksiantajan antaman palautteenkin perusteella oli riittävä.

Kääntäjälle lausuttua kommentointia vieraalle kielelle kääntämisestä voi pitää myös heijastumana siitä, että lausuma ”vieraalle kielelle ei pitäisi kääntää” itse asiassa tarkoittaa: ”Et pysty kuitenkaan tekemään työtä riittävän hyvin, älä siis ryhdy siihen.” Tämänkin ajattelumallin valossa työn pragmaattisen laadun voi katsoa olevan riittävä, koska näin oli sanottu usein vain 13 %:lle vastaajista ja 29 %:lle vastaajista ei koskaan.

Kolmannesta hypoteesista voi yhteenvedona todeta, että tämän tutkimuksen valossa käännöksen pragmaattinen laatu vieraalle kielelle käännettäessä oli riittävä. Tämä riittävyys pohjautui sekä kääntäjän (koulutuksen kautta hankittuun) ammattitaitoon että syntyperäisen suorittamaan kielentarkistukseen.

Neljäntenä hypoteesinani väitin, että jos kääntäjän äidinkieli tutkimukseni perusjoukossa on jokin muu kuin suomi, hän kääntää vähemmän vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuva. Tämän olettamukseni perustin siihen, että yleisesti sanotaan (ks. McAlester 1992, 292 ja Vartia 2005, 15), että Suomessa ei ole tarpeeksi vieraskielisiä suorittamaan kaikki tarvittava käännoistyö suomesta vieraalle kielelle. Edellä esitetty tarkoittaa mielestäni kääntäen, että jos kääntäjän äidinkieli on jokin muu kuin suomi, hänelle tarjoutuu runsaasti tilaisuuksia kääntää vain äidinkielelle ja äidinkielelleen hän myös kääntää.

Kyselyyni vastasi 15 kääntäjää, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi. Heistä seitsemän (47 %) käänsi vain äidinkielelleen. Muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvien tekemästä käännoistyöstä keskimäärin 87 % oli äidinkielelle (minimi 50 %, maksimi 100 %). Suomea äidinkielenään puhuvista 22 % käänsi vain äidinkielelleen ja heidän tekemästään käännoistyöstä 67 % oli tehty äidinkielelle (minimi 1 %, maksimi 100 %). Yatesin korjauksella tehdyn χ^2 -testin mukaan 90 %:n todennäköisyydellä muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvista kääntäjistä pienempi lukumäärä käänsi vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuvista. Muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvat tekivät käännoistyöstään pienemmän määrän vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuvat. T-testin mukaan ero on erittäin merkitsevä (t-testi $p=0,002$).

Edellä esitetyssä tarkastelussa t-testiin tuo epävarmuutta se, että vieraalle kielelle vastanneiden ryhmässä havaintoja oli niukahkosti, 15 kappaletta (Nummenmaa 2004, 163). T-testin käyttämisessä ongelmana oli myös se, että ryhmät eivät ole normaalijakautuneita, vaan vasemmalle vinoja (keskiarvo on pienempi kuin mediaani). Katson kuitenkin, että t-testiä voi tässä yhteydessä hyvin soveltaa. Perusteluni on, että samaan suuntaan vinojen jakaumien estimointi normaalijakaumalla ei aiheuta tyyppin 1 virhettä (vaihtoehtoinen hypoteesi jää voimaan, vaikka se olisi pitänyt hylätä). Se ei myöskään aiheuta tyyppin 2 virhettä (nollahypoteesi jää voimaan, vaikka se olisi pitänyt hylätä). Edellä kuvatut tilanteet syntyvät, jos toinen jakaumista on vino vasemmalle ja toinen oikealle (ks. myös Nummenmaa 2004, 249).

Neljäs hypoteesini on tämän tutkimuksen mukaan tosi: jos kääntäjän äidinkieli on jokin muu kuin suomi, hän kääntää vähemmän vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuva kääntäjä.

6.3 Johtopäätökset

Tämän vieraalle kielelle kääntämistä käsittelevän pro gradu -tutkielmani otsikko ”Kaikki sitä tekevät” juontuu Tiina Kinnusen loppusanoista otsikolla ”Translating the wrong way” käydyssä pyöreän pöydän keskustelussa FIT:n XVII maailmankongressissa Tampereella elokuussa 2005. Tuolloin hän totesi: ”Kaikki sitä tekevät, jotkut eivät kehtaa tunnustaa, toiset tykkäävät kovasti, mutta nyt olisi aika kaikkien tulla kaapista ulos ja ryhtyä keskustelemaan aiheesta julkisesti, jotta voisimme miettiä yhteisten käytäntöjen luomista.” (Vartia 2005, 15.) Tämän tutkimuksen mukaan kaikki SKTL:n asiatekstikääntäjät eivät käänne vieraalle kielelle, mutta suurin osa heistä (70 %) kuitenkin. Tämä tulos on lähes sama, jonka Sorvali (1996, 93) raportoi kymmenen vuotta sitten julkaistussa tutkimuksessaan. Tuloksia vertailtaessa on kuitenkin huomioitava, että Sorvalin tutkimuksessa 40 %:lla kääntäjistä oli jokin muu äidinkieli kuin suomi, tässä tutkimuksessa 15 %:lla kääntäjistä, ja muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvat kääntävät harvemmin vieraalle kielelle kuin suomea äidinkielenään puhuvat. Tämän tutkimuksen mukaan kaikesta käännoistyöstä tehtiin äidinkielestä vieraalle kielelle tai vieraasta kielestä vieraalle kielelle kuitenkin vain 27 %. Tämä tutkimustulos poikkeaa selvästi siitä, mitä Jääskeläisen ja Mauranen (2001, 364) raportoivat havaintoinaan kahdesta suuresta metsäalan vientiyrityksestä, joissa käännoistyöstä yllättävän suuri osa, 76 %, tehtiin vieraalle kielelle. Suuri ero selittyy sillä, että tähän tutkimukseen vastanneista kääntäjistä vain 11 % oli vakituksessa tai

määräaikaisessa työsuhteessa kääntäjänä ja 77 % toimi freelancerina tai ammatinharjoittajana. Jos kääntäjä on työsuhteessa yksityisissä yrityksissä tai julkishallinnossa, hän joutuu vientiteollisuudesta elävässä, kaksikielisessä maassa omankin kokemukseni mukaan kääntämään vieraille kielelle enemmän kuin freelancerina tai ammatinharjoittajana. Jos tämä kyselyni olisi suunnattu näitä työ- ja virkasuhteisia kääntäjiä edustavan Kääntäjien ammattijärjestön jäsenille, jonka jäsenmäärä tammikuussa 2006 oli 1924 (Kääntäjien ammattijärjestö, www-dokumentti), olisi tutkimustulokseni ainakin vieraille kielelle tehtävän käännöstyön määrän osalta ollut merkittävästi suurempi. Tätä väittämää en tämän tutkimuksen tulosten perusteella pysty tilastollisesti osoittamaan oikeaksi, mutta niistä yhdestätoista kääntäjästä, jotka olivat vakituksessa tai määräaikaisessa työsuhteessa, neljä (36 %) tekee käännöstyöstään enemmän kuin 80 % vieraille kielelle tai vieraiden kielten välillä; vastaava luku koko vastaajajoukosta on 16 %.

Usein vieraille kielelle kääntämistä pienillä kielialueilla perustellaan sillä, että vieraille kielelle on pakko kääntää, koska käännöstoimeksiantoja on paljon ja tekijöitä vähän. Tämän tutkimuksen mukaan tilanne Suomessa ei ole läheskään näin yksiselitteinen. Kun tätä kyselyssä kysyttiin muodossa ”Vieraille kielelle on käännettävä leivässä pysyäkseen”, 20 % vastaajista ei ollut samaa eikä eri mieltä ja 80 % jakautui puoliksi samaa mieltä ja eri mieltä olevien kesken. Tämä mielipiteiden jakautuminen näkyi myös vastaajien kirjoittamissa kommenteissa. Eräs vastaaja totesi: ”Minulle oli aivan uusi tuo esittelyssä oleva väite siitä, että markkinoiden pienuuden vuoksi olisi pakko kääntää vieraille kielelle. Riittävän monta kieltä ja ennen kaikkea valmius perehtyä muutamaan erikoisalaan takaa minusta kyllä hyvin työllisyyden.” Toinen taas kertoi täysin vastakkaisesta kokemuksestaan: ”Jos haluaa toimia Suomen kääntäjä- ja tulkkimarkkinoilla, ei ole muuta vaihtoehtoa kuin tehdä töitä molempiin suuntiin. Opetuksessa vallitsee idealisoitu kuva käytännöstä.” Mielipiteiden jakautuminen sen mukaan, mihin suuntaan itse kukin kääntää näkyi myös edellä mainitun väittämän vastauksissa, kun niitä tarkasteli sen mukaan käännettiinkö vain äidinkielelle vai myös vieraille kielelle: ainoastaan kaksi vain äidinkielelle kääntävää oli sitä mieltä, että vieraille kielelle on Suomessa käännettävä, mutta vieraille kielelle kääntävistä 50 % oli tätä mieltä. Eräs vastaaja kommentoikin: ”Vaikka vastustankin vieraille kielelle kääntämistä (enkä itse tekisi sitä koskaan), kylmä tosiasia on, että sitä on pakko joidenkin tehdä.”

Tämän tutkimuksen perusteella näyttää kuitenkin siltä, että suomalaisilla kääntäjämarkkinoilla suurin osa kääntäjistä on käännössuunnilla mitattuna löytänyt sellaista työtä, jota hän haluaa tehdä. Vieraille kielelle kääntävistä nimittäin 71 % käänsi mielellään tähän suuntaan ja mieluiten jopa 21 %; vain 18 % vastasi olevansa täysin tai jokseenkin eri mieltä väittämän ”Käännän mielelläni vieraille kielelle”

kanssa. Vieraalle kielelle kääntämistä ei mielestäni tämän tutkimuksen perusteella pidetä minään välttämättömänä pahana, sillä provosoivaan väittämään ”En voisi kuvitellakaan kääntäväni vieraalle kielelle” jopa 28 % ainoastaan äidinkielelle kääntävistä oli eri mieltä; he siis pitivät vieraalle kielelle kääntämistä omalla kohdallaankin mahdollisena, vaikkeivät sitä teekään. Kuten luonnollista on, valtaosa vastanneista (84 %) käänsi mieluiten äidinkielelleen, vain 12 % vieraalle kielelle kääntävistä oli väittämän kanssa eri mieltä. Tätä käännessuuntaa piti sujuvampana ja taloudellisesti kannattavampana 65 % kaikista vastaajista, mutta 22 % myös vieraalle kielelle kääntävistä oli väittämän kanssa eri mieltä.

Käännöstieteen piirissä vieraalle kielelle kääntämistä vastustettaneen ensi sijassa sen takia, että vieraalle kielelle tehdyn käännöksen laadun ei katsota yltävän äidinkielelle tehdyn käännöksen tasolle eikä siis vastaavan käännökselle asetettuja odotuksia. Tämän tutkimuksen perusteella tilanne kuitenkin näyttää varsin lohdulliselta. 44 % kääntäjistä ilmoitti, että heidän vieraalle kielelle tehdyt käännöksensä tarkistaa aina syntyperäinen kielenpuhujaja, jolla on kokemusta ammattimaisesta viestinnästä. 41 % kääntäjistä taas vastasi, että syntyperäinen viestinnän ammattilainen tarkistaa joskus käännöksiä; erityisesti silloin, jos on kyse julkaistavasta tekstistä. Kääntäjien oma arvio vieraalle kielelle tehtyjen käännösten laadusta oli hyvin positiivinen: vieraalle kielelle kääntävistä 34 % vastasi pystyvänsä hyvään kielenkäyttöön ja alkuperäisen viestin oikeaan välittymiseen ja 53 % vastasi pystyvänsä tähän kääntäessään tietyn aihepiirin tekstilajeja. Myös kääntäjien saama palaute tuki käsitystä, että työn laatu on pragmaattisesti riittävä, sillä 84 % saadusta palautteesta oli yksinomaan positiivista tai enemmän positiivista kuin negatiivista. Laatuja tukevana seikkana voitaneen pitää myös sitä, että suuremman käännöskokemuksen omaavat, yli 10 vuotta kääntäjänä toimineet, tekevät enemmän käännoistyöstään vieraalle kielelle kuin alle 10 vuotta kääntäjinä toimineet (t-testi $p=0,036$).

Kyselyn viimeisessä osassa esitetyt väittämät vieraalle kielelle kääntämisestä kirvoittivat vastaajissa runsaasti perusteluja. Yleisesti saattoi nähdä, että kääntäjän vastaus moneen väittämään riippui siitä, käänsikö hän vieraalle kielelle vai ainoastaan äidinkielelle.

Tähän tutkimukseen osallistuneet kääntäjät eivät suhtautuneet ”puristisesti” väittämään ”Kääntäjän tulee kääntää vain äidinkielelleen”, sillä vain 33 % kaikista vastanneista oli tätä mieltä ja vain äidinkielelle kääntävistä ja niistä, joiden äidinkieli on jokin muu kuin suomi, vain niukasti yli puolet (52 % ja 53 %). Suomen käännoismarkkinoiden vaatimukset tiedostavina kääntäjät pohtivat perusteluissaan tiukan kielteisen suhtautumisen sijaan, millä reunaehdoilla riittävän laadukas käänno

vieraalle kielelle saadaan aikaan. Näitä reunaehtoja olivat kääntäjän hyvä kielellinen ja tekstuaalinen kompetenssi, erikoisalan asiaosaaminen ja syntyperäisen kielenpuhujan suorittama tarkistus. Väittämän ”Vieraalle kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa jo parista lauseesta” kaltaisia yleistyksiä ei vastaajien mielestä voinut tehdä, sillä perustelujen mukaan käännösten taso vaihtelee aina. Yli kolmannes vastaajista (37 %) ei ottanut kantaa puoleen eikä toiseen, ja vajaa kolmannes (28 %) vain äidinkielelle kääntävistäkin oli väittämän kanssa eri mieltä. Tuntemalla omat rajoituksensa ja huomioimalla ensimmäisen väittämän reunaehdot tunnistaminen voidaan perustelujen mukaan välttää. Väittäjä ”Kääntäjä voi kääntää kahden vieraan kielen välillä” jakoi vastaajien mielipiteet voimakkaasti: vain äidinkielelle kääntävät (52 % eri mieltä) pitivät sitä suurena laaturiskinä, jopa täysin mahdottomana ajatuksena, kun taas vieraalle kielelle kääntävät (60 % samaa mieltä) katsoivat kahden vieraan kielen välillä kääntämisen olevan kaksinkertaista kääntämistä, jota varsinkin suurta asiantuntemusta vaativien tekstien tapauksessa voi tehdä ja joutuu tekemään.

Väittämissä ”On olemassa tekstilajeja, joissa lähdetekstin syvällinen ymmärtäminen on jopa tärkeämpää kuin lähdetekstin sujuva tuottaminen” ero vain äidinkielelle kääntävien ja vieraalle kielelle kääntävien välillä näkyi siinä, että vain äidinkielelle kääntävät ottivat selkeämmin kantaa ja 40 % heistä oli väittämän kanssa eri mieltä, kun vastaava luku vieraalle kielelle kääntävillä oli 15 %. Perusteluissa nousivat väittämää toteuttavina tekstilajiesimerkkeinä esiin samat, jotka käännöstieteellisessä kirjallisuudessa on tässä yhteydessä mainittu, nimittäin lakitekstit, patenttitekstit (Mckenzie 2004, 164), tekniset tekstit ja lääketieteelliset tekstit. Mielenkiintoinen näkökulma oli se, että väittäjä voi toteuttaa asiantuntijalta asiantuntijalle kirjoitettaessa. Kohdekielinen sujuvuus oli monen mielestä kuitenkin käännökseltä ehdottomasti vaadittava ominaisuus, mutta nähtiin, että sen voi taata myös kielentarkistajan avulla. Väittämän ”Lähdekielen taitoa on aliarvostettu käännöstieteessä” vastaajat kokivat outona, ja noin puolet vastaajista ei ottanut siihen kantaa. Tulkitsen palautteen niin, että, muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kääntäjät eivät olleet kokeneet väittämän sisältämää viestiä ongelmana arkityössään. Tutkimus osoitti, että kääntäjät toimivat varsin norminmukaisesti (SFS-EN 15038) ja laatua arvossa pitäen, sillä ”Syntyperäisen viestintätaitoisen henkilön on aina tarkistettava vieraalle kielelle tehty käännös” -väittämän kanssa oli samaa mieltä kolme neljäsosaa kaikista vastanneista, mikä vastaa hyvin kääntäjien arkipäivän toimintaa. 85 % kääntäjistähän ilmoitti, että vieraalle kielelle tehdyn käännöksen tarkistaa aina tai joskus syntyperäinen henkilö, jolla on kokemusta viestinnästä. Lisäksi 37 % kertoi, että joskus tarkistuksen tekee kieltä osaava viestinnän ammattilainen tai erikoisalan asiantuntija. Perusteluista tuli esiin, että aina tarkistuksen suorittaminen ei ole tarpeellista tai mahdollista. Kääntäjäkentässä näyttää vastausten mukaan olevan kaksi tulkintaa siitä,

mitä kielentarkistuksella itse asiassa tarkoitetaan. Kaksi kolmasosaa vastaajista oli samaa mieltä väittämän ”Kielentarkistajan on osattava lähdekieltä” kanssa. Tässä eri osajoukot eivät juurikaan eronneet toisistaan. Eri mieltä väittämän kanssa oli 25 % vieraalle kielelle kääntävistä ja kaksi vain äidinkielelle kääntävää vastaajaa. Eri mieltä väittämän kanssa olevat erottivat kielentarkistuksen ja asiatarvikkeen toisistaan.

Kääntäjän oma ammattikuva näkyi selvästi suhtautumisessa väittämään ”Käännöksen laatu, sujuvuus ja hyväksyttävyyden kohdekielisessä ympäristössä eivät riipu kääntäjän äidinkielestä, vaan kääntäjän kyvyistä, käännösstrategista ja kulttuurituntemuksesta”. Vain äidinkielelle kääntävistä puolet oli väittämän kanssa samaa mieltä ja kolmasosa eri mieltä, kun taas vieraalle kielelle kääntävistä 85 % piti väittämää paikkansa pitävänä ja vain yksi oli eri mieltä. Molemmat pitivät perusteluissaan tärkeänä kääntäjäkoulutusta, mutta vain äidinkielelle kääntävät korostivat äidinkielen keskeistä merkitystä kääntäjän työssä, ja vieraalle kielelle kääntävät pitivät tärkeänä käännettävän erikoisalan tuntemusta. Kysymykseen, miksi Suomessa käännetään vieraalle kielelle, vastaus näyttää olevan väittämä ”Suomessa ei ole riittävästi vieraiden kielten taitajia tekemään kaikki tarvittava käännoistyö muihin kieliin”. Tätä mieltä oli lähes kolme neljäsosaa kaikista vastanneista, eivätkä erot äidinkielelle ja vieraalle kielelle kääntävien välillä olleet suuria. Vain kaksi vastaajaa oli väittämän kanssa jokseenkin eri mieltä. Tutkimuksen mukaan vastaajien mielestä juuri ulkomaalaisten pieni määrä oli heidän käännospanostaan rajoittava tekijä, ei niinkään se, että ”Suomi on niin vaikea kieli, että siitä kääntäminen on ei-äidinkieliselle vaikeaa”. Tämän väittämän kanssa samaa mieltä oli nimittäin vain kolmannes kaikista vastaajista, muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvista tosin 53 %.

SKTL:n asiatekstijaoston kääntäjät kattavat koko kirjon vannoutuneista ”vain äidinkielelle” -kääntäjistä aina kääntäjiin, jotka tekevät työstään yli 90 % vieraalle kielelle tai vieraiden kielten välillä. Näitä kääntäjiä oli tässä tutkimuksessa kahdeksan ja yksi heistä käänsi 60 % työstään vieraiden kielten välillä. Kirjo näkyy myös siinä, että oman toimintatapansa tuntee hyväksi ja oikeaksi. Vain äidinkielelle kääntävä seitsemää lähdekieltä käyttävä kääntäjä totesi: ”Se joka tietää hallitsevansa vieraan kielen riittävän hyvin, tehköön näitä käännoksiä. Itsekritiikki vain näyttää pettävän liian usein.” Toinen yli 90 % työstään vieraalle kielelle kääntävä taas ihmetteli: ”Välillä ihmetyttää joidenkin kääntäjien kohdalla lähdekielten määrä. Osaavatko he oikeasti tarpeeksi hyvin kaikkia?” Suomen kääntäjämarkkinoilla tarvitaan kaikkia käännoosuuntia. On hyvä, jos jokainen kääntäjä kykenee tekemään sellaista työtä, josta hän pitää ja jonka hän kokee hallitsevansa. ”Vieraalle kielelle kääntäminen on vaikeaa, mutta se tuo sopivasti lisähaasteita ja -mielenkiintoa rutiinitöihin”, kirjoitti

yksi vastaajista mielipiteenään. Toinen totesi ykskantaan: ”Riittävän monta kieltä ja ennen kaikkea valmius perehtyä muutamaaan erikoisalaan hyvin takaa minusta kyllä työllisyyden äidinkielelle kääntämisessä, mutta voihan olla, että olenkin vain ollut onnekas.”

Tämän tutkimuksen mukaan yliopistollisen kääntäjäkoulutuksen saaneet kääntäjät pääsivät arkityössään lähemmäksi käännöstieteellistä ideaalia ”vain äidinkielelle” kuin muun koulutuksen saaneet kääntäjät. Tämä tutkimustulos johtaa myös ajattelemaan kyynisesti, että vieraalle kielelle kääntävät ne, jotka eivät ole saaneet siihen koulutusta. Tämä ei kuitenkaan liene ollut yliopistollisen käännöstieteellisen koulutuksen tarkoitus. Vai saattaisiko tämä tutkimustulos johtua siitä, että aiempi diplomikielenkääntäjän koulutus tai filologinen koulutus antavat paremman vieraan kielen taidon ja näin ollen paremman perustan vieraalle kielelle kääntämiseksi?

Tämä tutkimus lisäsi tietoa vieraalle kielelle kääntämisestä SKTL:n asiatekstijaoston jäsenten keskuudessa. Tuloksia ei kuitenkaan voi yleistää kaikkeen asiatekstikäntämiseen Suomessa. Tutkimusta olisi mielenkiintoista jatkaa kartoittamalla työ- ja virkasuhteisten kääntäjien tilannetta samoilla kriteereillä kuin tässä työssä on tehty. Vieraalle kielelle tehtyjen käännösten käytettävyyttä olisi myös tärkeää ja mielenkiintoista selvittää reseptiotutkimuksella, jossa käännösten käyttäjät pääsisivät arvioimaan käännösten toimivuutta niiden todellisessa käyttöympäristössä – tällöin pystyttäisiin saamaan käyttäjäkunnan arvioita siitä, ovatko vieraalle kielelle tehdyt käännökset aina huonompia kuin äidinkielelle tehdyt käännökset.

Lähteet

- Adjakey, Komi 1989. *Second Language Speakers as Translators: Implications for Linguistic Theory and Second Language Acquisition*. University of Delaware, doctoral dissertation. UMI, Ann Arbor.
- Alkula, Tapani, Pöntinen, Seppo & Ylöstalo, Pekka 2002. *Sosiaalitutkimuksen kvantitatiiviset menetelmät*. WSOY, Helsinki.
- Beeby Lonsdale, Allison 1998. Direction of translation (directionality). Baker, Mona (toim.), *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge, London. 63–67.
- Betke, Paul 1987. *Yritysten käännöstarpeista. Auktorisoitu translaattori, kansainvälisen viestinnän asiantuntija*. Turku.
- Betke, Paul 1989. *Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton jäsenkunta lähikuvassa*. Turku.
- Bretthauer, Peter 2000. Das Anforderungsprofil für Fachübersetzer/-dolmetscher und Voraussetzungen für ihren bidirektionalen Einsatz. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačić, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 147–152.
- Campbell, Stuart 1998. *Translation into the Second Language*. Longman, London.
- CD-Perussanakirja* 1997. Edita, Helsinki.
- Chesterman, Andrew 1994. Quantitative Aspects of Translation Quality. *Lebende Sprachen* 4. 153–156.
- Chesterman, Andrew 2000. *Memes of Translation. The spread of ideas in translation theory*. John Benjamins, Amsterdam.

- Crystal, David 1987. *The Cambridge Encyclopedia of Language*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Dollerup, Cay 2000. English: Axes for target language. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačič, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 61–70.
- Euroopan unioni 2001. Kääntäjät ja tulkit kielillä, kieliltä, kielille. Saatavilla pdf-muodossa: <http://ec.europa.eu/dgs/translation/bookshelf/traduc_int_fi.pdf>. Luettu 5.10.2006.
- Geiser, Rolf 2000. Von der Sprachübung zum Übersetzungsunterricht: Textsortenkonventionen als Orientierungshilfe beim Übersetze in die Fremdsprache (Französisch–Deutsch). Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačič, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 153–164.
- Grindrod, Margaret 1986. Portrait of a Profession. The Language Monthly Survey of Translators. *Language Monthly*. 29.
- Grosman, Meta 2000. Non-mother tongue translation – An open challenge. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačič, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 21–33.
- Groß, Richard 2000. Übersetzen in die Fremdsprache? Leicht gesagt! – Wie man's aber vielleicht trotzdem noch unterrichten kann. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačič, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 175–183.
- Halme, Helkky 2006. Tutkimus vieraalle kielelle kääntämisestä. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti]. Vastaanottaja: Marja Korpio. Lähetetty 30.6.2006. Luettu 30.6.2006.
- Hassinen, Sirje 2002. *Simultaaninen kaksikielisyys. Läheiset sukukielet viro ja suomi rinnakkain*. Oulun yliopisto, suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen väitöskirja. Saatavilla pdf-muodossa: <<http://herkules oulu.fi/isbn951426648X/isbn951426648X.pdf>>. Luettu 3.10.2005.

- Hietanen, Kaarina 2002. Tulkkausviestintä ammattina. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampereen Yliopistopaino, Tampere. 277–293.
- Hietanen, Kaarina & Schopp, Jürgen 1999. Übersetzen – Fremdsparachentraining oder Berufsausbildung? Plädoyer für eine Autonomie Übersetzer- und Dolmetscherausbildung. *Erikoiskielet ja Käännösteoria*. VAKKI:n julkaisut, 24. 120–131.
- Hiidenmaa, Pirjo 2003. *Suomen kieli – who cares?* Otava, Keuruu.
- Hirsjärvi, Sirkka, Remes, Pirjo & Sajavaara, Paula 2004. *Tutki ja kirjoita*. Tammi, Helsinki.
- Humanistinen tiedekunta Opinto-opas 2005–2007*. Tampereen yliopisto.
- Joensuu, Elina 1992. Kansainvälistyminen kiristää kilpailua. *Kääntäjä* 7. 4.
- Jänis, Marja 2002. Kääntämisen laatu. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampereen Yliopistopaino, Tampere. 73–81.
- Jääskeläinen, Riitta & Mauranen, Anna 2001. Kääntäjät ja kieliteknologia – kokemuksia työelämästä. Charles, Mirjaliisa & Hiidenmaa, Pirjo (toim.), *Tietotyön yhteiskunta – kielen valtakunta*. AFinLAN vuosikirja n:o 59. Yliopistopaino, Jyväskylä. 358–370.
- Karlsson, Fred 2003. *Yleinen kielitiede*. Yliopistopaino, Helsinki.
- Kelly, L. G. 1979. *The True Interpreter. A History of Translation Theory and Practice in the West*. The Camelot Press, Southampton.
- Kivilehto, Marja 2006. Förenkling som översättningsstrategi. Muittari, Veikko & Rahkonen, Matti (toim.), *Svenskan i Finland 9*. Yliopistopaino, Jyväskylä. 78–87.
- Korpio, Marja 2006. *Att översätta till ett främmande språk – två synvinklar*. Tampereen yliopisto, käänöstieteen (ruotsi) proseminarityö.

Kvantitatiiviset tutkimusmenetelmät. Kyselylomake 2006. [WWW-dokumentti].

<<http://myy.helia.fi/~taaak/t/>>. Luettu 20.9.2006.

Kääntäjien ammattijärjestö. Perustietoa KAJ:sta. [WWW-dokumentti]. <<http://www.kajry.net/>>. Luettu 7.12.2006.

Ladmiral, Jean-René 1994. *Traduire: théorèmes pour la traduction*. Gallimard, Paris.

Lahti, Sari 2006. Tutkimus vieraalle kielelle kääntämisestä. [Henkilökohtainen sähköpostiviesti].

Vastaanottaja: Marja Korpio. Lähetetty 30.10.2006. Luettu 30.10.2006.

Lahti-Sallinen, Mirka 2000. Kääntäjä valokeilassa. *Kääntäjä* 2. 5.

Lahti-Sallinen, Mirka 2000. Kääntäjä valokeilassa. *Kääntäjä* 4. 6.

Mackenzie, Rosemary 1997. Translation into Non-mother Tongues Ljubljana May 29–30, 1997.

Kääntäjä 8. 8–9.

Mackenzie, Rosemary 2004. Functional translation theory and quality in translation: An interface between theory and practice. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation*. Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 157–168.

Mackenzie, Rosemary & Vienne, Jean 2000. Resource research strategies: A key factor in teaching translation into the non-mother tongue. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačič, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 125–131.

McAlester, Gerald 1992. Teaching translation into a foreign language – status, scope and aims.

Dollerup, Cay & Loddegaard, Anne (toim.), *Teaching Translation and Interpreting Training, Talent and Experience*. John Benjamins, Amsterdam. 291–297.

- McAlester, Gerald 2000. The time factor: A practical evaluation criterion. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačić, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 133–139.
- Mussalo, Seppo 1998. *Kääntäjä* 2. 3.
- Mäkisalo, Jukka 2003. *Kielentutkijan kvantitatiivisia menetelmiä*. Kujamäki, Pekka & Mäkisalo, Jukka (toim.), Kansainvälisen viestinnän opetusmonisteita, 1. Joensuun yliopisto, Savonlinna.
- Möttölä, Leena & Wihervaara, Aino 1998. Tekeekö koulutus kääntäjän? *Kääntäjä* 2. 1, 4.
- Newmark, Peter 1981. *Approaches to Translation*. Pergamon Press, Oxford.
- Newmark, Peter 1988. *A Textbook of Translation*. Prentice Hall, New York.
- Nida, Eugene A. 1964. *Toward a science of translation with special reference to principals and procedures involved in Bible translating*. E.J. Brill, Leiden.
- Nummenmaa, Lassi 2004. *Käyttäytymistieteiden tilastolliset menetelmät*. Tammi, Helsinki.
- Osers, Ewald 1989. International organisations. Picken, Catriona (toim.), *The Translator's Handbook*, toinen painos. Aslib, London. 231–246.
- Pekkanen, Hilikka 2006. Kaunokirjallinen käänös – kirjailijan ja kääntäjän duetto. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli ja kulttuuri kääntäjän työvälineenä*. Painosalama, Turku. 83–93.
- Penttilä, Ari 2004. Kääntäjä vuoden yrittäjäksi Elimäellä. *Kääntäjä* 10. 11.
- Pokorn, Nike Kocijančić 2000a. The pros and cons of translating into non-mother tongue: Theoretical bias and practical results. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačić, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 71–79.

- Pokorn, Nike Kocijančič 2000b. Translation into a non-mother tongue in traditional theory: Deconstruction of the traditional. Chesterman, Andrew, Gallardo San Salvador, Natividad & Gambier, Yves (toim.), *Translation in Context. Selected Contributions from the EST Congress, Granada, 1998*. John Benjamins, Amsterdam. 61–72.
- Pokorn, Nike Kocijančič 2004. Challenging the myth of native speaker competence in translation theory. Hansen, Gyde, Malmkjær, Kirsten & Gile, Daniel (toim.), *Claims, Changes and Challenges in Translation Studies. Selected Contributions from the EST Congress, Copenhagen 2001*. John Benjamins, Amsterdam. 113–124.
- Pokorn, Nike Kocijančič 2005. *Challenging the Traditional Axioms. Translation into a non-mother tongue*. John Benjamins, Amsterdam.
- Prunč, Erich 2000. Translation in die Nicht-Muttersprache und Translationskultur. Grosman, Meta, Kadric, Mira, Kovačič, Irena & Snell-Hornby, Mary (toim.), *Translation into Non-Mother Tongues. In Professional Practice and Training*. Stauffenburg, Tübingen. 5–18.
- Reiss, Katharina 1976. *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Scriptor, Kronberg.
- Ruokonen, Minna 2004. Schleiermacher, Berman ja Venuti: kolme käännösteoreettista näkökulmaa vieraannuttamiseen. Tommola, Jorma (toim.), *Kieli, teksti ja kääntäminen. Language, text and translation*. Turun yliopisto, englannin kielen kääntäminen ja tulkkaus. 63–71.
- Samuelsson-Brown, Geoffrey 1998. *A Practical Guide for Translators*, 3. painos. Multilingual Matters, Clevedon.
- Schmitt, Peter A. 1990. Was übersetzen die Übersetzer? – Eine Umfrage. *Lebende Sprachen* 3. 97–105.
- Schmitt, Peter A. 1998. Marktsituation der Übersetzer. Snell-Hornby, Mary, Hönig, Hans G., Kußmaul, Paul & Schmitt, Peter A. (toim.), *Handbuch Translation*, toinen painos. Stauffenburg, Tübingen. 5–13.

- SFS-EN 15038. *Käännöspalvelut. Palveluvaatimukset. Translation services. Service requirements.*
Vahvistettu 26.6.2006.
- Silvén, Maarit & Sharifan Holma, Päivi 1998. Miten lapsi oppii kaksi kieltä? *Kasvatus* 3. 319–328.
- Skutnabb-Kangas, Tove 1988. *Vähemmistö, kieli ja rasismi.* Gaudeamus, Helsinki.
- Snell, Barbara & Crampton, Patricia 1989. Types of Translation. Picken, Catriona (toim.), *The Translator's Handbook*, toinen painos. Aslib, London. 71–86.
- Sorvali, Irma 1996. *Unohdettu kääntäjä.* Gummerus, Saarijärvi.
- Steiner, George 1975. *After Babel: Aspects of Language & Translation.* Oxford University Press, Oxford.
- Stoll, Karl-Heinz 2005. Translation als Kreolisierung. *Lebende Sprachen* 4. 146–155.
- Stolze, Radegundis 1994. *Übersetzungstheorien Eine Einführung.* Narr, Tübingen.
- Suhonen, Sirpa 2005. Kääntäjät koolta Tampereella. *Terminfo* 3. 10–11.
- Suni, Minna 2005. Sujuvaa suomea kolmessa vuodessa. *Campus CIMOn verkkolehti* 4. [WWW-dokumentti]. <<http://home.cimo.fi/campus/suni.html>>. Luettu 4.12.2005.
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2006. Kääntäjän ja tulkin työ. Asiatekstikääntäjät. [WWW-dokumentti]. <http://www.sktl.net/fi_tyo_asiatekstin.html>. Luettu 19.9.2006.
- Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto 2006. Jäsenluettelo ja -haku. [WWW-dokumentti]. <<http://www.sktl.net/sktl/jaostot.htm>>. Luettu 6.12.2005.
- Tapper-Packalén, Aisla 2000. Kääntäjä valokeilassa. *Kääntäjä* 7. 13.
- Tapper-Packalén, Aisla & Lahti-Sallinen, Mirka 2000. Kääntäjä valokeilassa. *Kääntäjä* 5. 9.

Tiittula, Liisa 1992. *Puhuva. Kieli. Suullisen viestinnän erityispiirteitä*. Loimaan kirjapaino, Loimaa.

Vartia, Terhi 2005. Väärään suuntaan kääntämisestä. *Kääntäjä* 8. 15.

Vehmas-Lehto, Inkeri 2002. Kääntäjän työ. Oittinen, Riitta & Mäkinen, Pirjo (toim.), *Alussa oli käänös*. Tampereen yliopistopaino, Tampere. 35–49.

Venuti, Lawrence 1995. *The Translator's Invisibility*. Routledge, London.

Venuti, Lawrence 1998. *The Scandals of Translation*. Routledge, London.

Wilss, Wolfram 1996. *Übersetzungsunterricht – Eine Einführung*. Narr, Tübingen.

Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Menetelmäopetuksen tietovaranto. Kyselylomakkeen laatiminen.

[WWW-dokumentti]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/kyselylomake/laatiminen.html>>.

Luettu 20.9.2006.

Liitteet

Liite 1

Tämä on Tampereen yliopiston käännöstiede (saksan) pro gradu -tutkielmaan liittyvä kysely, jossa kartoitetaan vieraalle kielelle kääntämistä SKTL:n asiatekstijaostoon kuuluvien kääntäjien työssä. Lihavoidut kohdat ovat pakollisia. Vastaa valitsemalla sinua koskevat vaihtoehdot ja kirjoittamalla vastauksesi sille varattuun tekstikenttään. Joissakin kysymyksissä voit valita vain yhden vaihtoehdon, toisissa valittavanasi on useita vaihtoehtoja.

OSIO 1 Taustatiedot.

1. Sukupuolesi

- nainen
- mies

2. Ikäsi

- 20–24
- 25–29
- 30–34
- 35–39
- 40–44
- 45–49
- 50–54
- 55–59
- 60 tai yli

3. Mikä on äidinkielesi?

4. Onko äidinkielesi myös A-työkielesi? (A-työkielellä tarkoitetaan kieltä, jota kääntäjä parhaiten taitaa, yleensä kääntäjän äidinkieltä.)

- kyllä
- ei, mikä on A-työkielesi?

5. Mikä on/mitkä ovat B-työkielesi? (B-työkieli on vieras kieli, jota kääntäjä pystyy käyttämään sekä lähde- että kohdekielenä.)

6. Mikä on/mitkä ovat C-työkielesi? (C-kieli on vieras kieli, jota kääntäjä käyttää lähdekielenä.)

7. Oletko asunut maissa, joissa B- ja C-työkieliäsi puhutaan? Jos olet, kuinka kauan?

8. Koulutuksesi (voit valita yhden tai useita)

- käännöstieteestä valmistunut filosofian kandidaatti tai maisteri
- diplomikielenkääntäjä
- muu yliopisto- tai korkeakoulututkinto, mikä/mitkä
- keskiasteen tutkinto, mikä
- muu tutkinto, mikä
- käännöstieteen opiskelija
- ei tutkintoa

9. Toimitko tällä hetkellä

- freelancerina
- yrittäjänä tai ammatinharjoittajana
- vakituisessa työsuhteessa kääntäjänä
- määräaikaisessa työsuhteessa kääntäjänä
- osa-aikaisena kääntäjänä
- kokonaan muussa työssä kuin kääntäjänä, missä
- en ole tällä hetkellä työelämässä

10. Jos toimit freelancerina tai yrittäjänä, ovatko asiakkaasi pääasiassa

- yrityksiä
- käännöstoimistoja
- yksityishenkilöitä
- muita, mitä

11. Onko sinulla erikoisala/erikoisaloja?

- ei
- on, mikä/mitkä?

12. Kuinka kauan olet toiminut kääntäjänä?

- 0–5 vuotta
- 6–10 vuotta
- 10–20 vuotta
- yli 20 vuotta

OSIO 2 Käännössuuntasi ja kieliparisi.

1. Mitkä käännössuunnat esiintyvät työssäsi? (Voit valita yhden tai useita.)

- käännän vieraasta kielestä äidinkielelle
- käännän äidinkielestä vieraalle kielelle
- käännän vieraasta kielestä vieraalle kielelle

2. Kuinka monta prosenttia työstäsi on kutakin käännössuuntaa?

Vieraasta kielestä äidinkielelle, prosenttia _____

Äidinkielestä vieraalle kielelle, prosenttia _____

Vieraasta kielestä vieraalle kielelle, prosenttia _____

3. Mistä vieraasta kielestä/vieraista kielistä käännät äidinkielelle ja kuinka monta prosenttia kustakin kielestä?

4. Mille vieraalle kielelle/vieraille kielille käännät äidinkielestä ja kuinka monta prosenttia kullekin kielelle?

5. Minkä vieraiden kielten välillä käännät ja kuinka monta prosenttia kutakin kieliparia?

6. Käännän mieluiten vieraalle kielelle.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

7. Käännän mielelläni vieraalle kielelle.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

8. En voisi kuvitellakaan kääntäväni vieraalle kielelle.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

9. Käännän mieluiten äidinkielelle.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

10. Äidinkielelle kääntäminen on sujuvampaa ja taloudellisesti kannattavampaa kuin vieraalle kielelle kääntäminen.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

11. Vieraalle kielelle on käännettävä leivässä pysyäkseen.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

OSIO 3 Käännöstyön laatu vieraalle kielelle käännettäessä (niille, jotka kääntävät vieraalle kielelle)

1. Kääntämisen laadun arvioinnille on olemassa kaksi yleispätevää perustetta: hyvä kielenkäyttö ja alkuperäisen viestin oikea ja tarkka välittyminen.

Oman arvioni mukaan vieraalle kielelle kääntäessäni

- pystyn täyttämään edellä esitetyt vaatimukset
- pystyn täyttämään edellä esitetyt vaatimukset kääntäessäni tietyn aihepiirin tekstilajeja
- olen usein epävarma, pystynkö täyttämään edellä esitetyt vaatimukset
- en aina pysty vastaamaan edellä esitettyihin vaatimuksiin

2. Vieraalle kielelle kääntäessäni

- tekstini tarkistaa aina syntyperäinen kielenpuhujaja, jolla on kokemusta ammattimaisesta viestinnästä
- tekstini tarkistaa joskus syntyperäinen kielenpuhujaja, jolla on kokemusta ammattimaisesta viestinnästä. Milloin?
- tekstejäni tarkistaa joskus ei-syntyperäinen kielenpuhujaja, jolla on kokemusta ammattimaisesta viestinnästä. Milloin?
- tekstejäni tarkistaa joskus ei-syntyperäinen kielenpuhujaja, jolla on alan asiantuntemus. Milloin?
- yleensä tekstejäni ei tarkisteta
- en tiedä, tarkistetaanko tekstejäni

3. Vieraalle kielelle tehdyistä käännöksistäni olen saanut

- vain positiivista palautetta
- enemmän positiivista kuin negatiivista palautetta
- enemmän negatiivista kuin positiivista palautetta
- vain negatiivista palautetta
- en ole saanut minkäänlaista palautetta

4. Koulutus antoi hyvät valmiudet vieraalle kielelle kääntämiseksi

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

5. Vieraan kielen taitoa ylläpidän ja kehitän

- lukemalla erikoisalani kirjallisuutta
- lukemalla kaunokirjallisuutta
- katselemalla TV:tä
- kuuntelemalla radiota
- osallistumalla jatkokoulutukseen, millaiseen
- keskustelemalla erikoisalani asiantuntijoiden kanssa
- asumalla maassa, jossa ko. kieltä puhutaan
- matkustamalla
- muuten, miten

6. Kuinka usein sinulle on sanottu, että vieraille kielelle ei pitäisi kääntää?

- ei koskaan
- joskus
- usein

OSIO 4 Kerro seuraavassa mielipiteesi seuraavista vieraille kielelle kääntämiseen liittyvistä väittämistä.

1. Kääntäjän tulee kääntää vain äidinkielelleen.

- täysin samaa mieltä
 - jokseenkin samaa mieltä
 - en samaa enkä eri mieltä
 - jokseenkin eri mieltä
 - täysin eri mieltä
- Perusteluni

2. Vieraille kielelle tehdyn käännöksen tunnistaa jo parista lauseesta.

- täysin samaa mieltä
 - jokseenkin samaa mieltä
 - en samaa enkä eri mieltä
 - jokseenkin eri mieltä
 - täysin eri mieltä
- Perusteluni

3. Kääntäjä voi kääntää kahden vieraan kielen välillä.

- täysin samaa mieltä
 - jokseenkin samaa mieltä
 - en samaa enkä eri mieltä
 - jokseenkin eri mieltä
 - täysin eri mieltä
- Perusteluni

4. On olemassa tekstilajeja, joissa lähdetekstin syvälinen ymmärtäminen on jopa tärkeämpää kuin kohdetekstin sujuva tuottaminen.

- täysin samaa mieltä
 - jokseenkin samaa mieltä
 - en samaa enkä eri mieltä
 - jokseenkin eri mieltä
 - täysin eri mieltä
- Perusteluni

5. Lähdekielen taitoa on aliarvostettu käännöstieteessä.

- täysin samaa mieltä
 - jokseenkin samaa mieltä
 - en samaa enkä eri mieltä
 - jokseenkin eri mieltä
 - täysin eri mieltä
- Perusteluni

6. Syntyperäisen viestintätaitoisen henkilön on aina tarkistettava vieraalle kielelle tehty käänös.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Perusteluni

7. Kielentarkastajan on osattava lähdekieltä.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Perusteluni

8. Käännöksen laatu, sujuvuus ja hyväksyttävyys kohdekielisessä ympäristössä eivät riipu kääntäjän äidinkielestä, vaan kääntäjän kyvyistä, käännösstrategiasta ja kulttuurituntemuksesta.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Perusteluni

9. Suomessa ei ole riittävästi syntyperäisiä vieraiden kielten taitajia tekemään kaikki tarvittava käännöstyö suomesta muihin kieliin.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Perusteluni

10. Suomi on niin vaikea kieli, että siitä kääntäminen on ei-äidinkieliselle vaikeaa.

- täysin samaa mieltä
- jokseenkin samaa mieltä
- en samaa enkä eri mieltä
- jokseenkin eri mieltä
- täysin eri mieltä

Perusteluni

11. Vapaa sana

Voit lopuksi vapaasti kommentoida teemaa kääntäminen vieraalle kielelle. Kerro halutessasi myös mielipiteesi kyselylomakkeen toimivuudesta

Kiitos!

16.10.2006 lähetetty kyselylomakkeen sähköpostiviesti

Tutkimus kääntämisestä vieraalle kielelle

Hyvä SKTL:n asiatekstijaoston jäsen

Tämä kysely liittyy Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksen käännöstiede (saksan) pro gradu -tutkielmaani. On tunnettu tosiasia, että pienellä kielialueella vieraalle kielelle kääntäminen on työmarkkinoiden sanelema pakko. Tämän tutkimuksen tarkoitus on selvittää, miten yleistä vieraalle kielelle / vieraille kielille kääntäminen tai kahden vieraan kielen välillä kääntäminen on SKTL:n asiatekstijaostoon kuuluvien kääntäjien parissa, millaisena kääntäjät kokevat vieraalle kielelle kääntämisen, miten käännöksen laatu varmistetaan käännettäessä vieraalle kielelle ja mitä mieltä kääntäjät ovat eräistä vieraalle kielelle kääntämistä koskevista väittämistä.

Vastaajat olen valinnut yksinkertaisella satunnaisotannalla SKTL:n asiatekstijaostoon kuuluvista kääntäjistä, jotka ovat ilmoittaneet sähköpostiosoitteensa liiton toimistoon. Otannan koko on 250. Vastauksesi käsittelen ehdottoman luottamuksellisesti ja mitään yksilöiviä tietoja ei tutkimuksessani tule julki. Tutkimuksen valmistuttua (arvioni mukaan maaliskuun 2007 loppuun mennessä) tulokset ovat nähtävissä Internetissä Tampereen yliopiston tutkielmatietokannassa.

Toivoisin, että sinulla olisi parikymmentä minuuttia aikaa vastata tähän kyselyyn. Klikkaamalla alla olevaa linkkiä pääset kyselyyn. Vastaukset toivoisin saavani 30.10.2006 mennessä. Jos sinulla on kysyttävää, ota minuun yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse.

<https://elomake.uta.fi/lomakkeet/1446/lomake.html>

Panoksestasi etukäteen kiittäen!

Ystävällisin terveisin

Marja Korpio

s-posti marja.korpio@uta.fi

puh. 040 754 6419

1.11.2006 lähetetty kyselylomakkeen sähköpostiviesti

Tutkimus vieraalle kielelle kääntämisestä - ja äidinkielellekin

Hyvä SKTL:n asiatekstijaoston jäsen

Lämpimät kiitokset kaikille, jotka jo ovat vastanneet Tampereen yliopiston kieli- ja käännöstieteiden laitoksen käännöstiede (saksan) pro gradu- kyselyyni. Kaksi viikkoa sitten lähetin kyselylomakkeeni 250:lle SKTL:n asiatekstijaoston kääntäjälle ja sain ilahduttavat 80 vastausta. Lisäksi olen saanut runsaasti yhteydenottoja sähköpostitse: kysely on selvästi kiinnostanut jäsenkuntaa.

Otoksen katoa pienentääkseni toivoisin kuitenkin vielä saavani lisää vastauksia niiltä, jotka eivät ensimmäisellä kerralla kyselyyni vastanneet, niin vieraalle kielelle kuin äidinkielellekin kääntäviltä. Varsinkin toivon, että kaikki ne, jotka viestini otsikko vieraalle kielelle kääntämisestä mahdollisesti karkotti, voisivat vastata kyselyyni. Kaikki vastaukset ovat yhtä arvokkaita kääntäjäpä sitten äidinkielelle, vieraalle kielelle tai vieraiden kielten välillä.

Vastauksesi käsittelen ehdottoman luottamuksellisesti ja mitään yksilöiviä tietoja ei tutkimuksessani tule julki. Tutkimuksen valmistuttua (arvioni mukaan maaliskuun 2007 loppuun mennessä) tulokset ovat nähtävissä Internetissä Tampereen yliopiston tutkielmatietokannassa. Olen lisäksi luvannut tarjota artikkelia Kääntäjä-lehteen, kun saan työni valmiiksi.

Klikkaamalla alla olevaa linkkiä pääset kyselyyn. Kysely on auki 7.11.2006 klo 24 saakka. Jos sinulla on kysyttävää, ota minuun yhteyttä sähköpostitse tai puhelimitse.

<https://elomake.uta.fi/lomakkeet/1446/lomake.html>

Avustasi ja yhteistyöstäsi kiittäen!

Ystävällisin terveisin

Marja Korpio

s-posti marja.korpio@uta.fi
puh. 040 754 6419

Deutsche Kurzfassung

Universität Tampere

Institut für Sprach- und Translationswissenschaften

Translationswissenschaft (Finnisch-Deutsch)

KORPIO, Marja: „Fast alle machen es.“ – Übersetzen in die Fremdsprache unter den
Fachtextübersetzern vom SKTL (Finnischer Verband der Übersetzer und
Dolmetscher)

Magisterarbeit: 103 Seiten

Anhang: 8 Seiten

Deutsche Kurzfassung: 15 Seiten, Anhang 7 Seiten

Februar 2007

1. Einleitung

In der Übersetzungswissenschaft dominiert die Auffassung, dass Übersetzer nur in ihre Muttersprache übersetzen sollten, um sprachlich und kulturell akzeptable Übersetzungen zu produzieren. Der Alltag sieht jedoch oft ganz anders aus: Sowohl Übersetzer eines kleinen Sprachraums wie Finnland, als auch die, deren Muttersprache zu den Weltsprachen gehört, wie etwa zum Chinesischen oder Deutschen, müssen wenigstens teilweise in ihrem Beruf in die Fremdsprache übersetzen.

Hauptziel dieser Untersuchung ist durch eine Umfrage herauszufinden, wie üblich es unter Fachtextübersetzern vom SKTL (Finnischer Verband der Übersetzer und Dolmetscher) ist, in die Fremdsprache oder sogar aus einer Fremdsprache in eine andere zu übersetzen. In meiner Arbeit interessiere ich mich auch dafür, wie beim Übersetzen in die Fremdsprache die Übersetzungsqualität gesichert wird, wie Übersetzer sich zum Übersetzen in die Fremdsprache verhalten, wie Ausbildung und Berufserfahrung diese Übersetzungsrichtung unterstützt haben und was Übersetzer von bestimmten Behauptungen über das Übersetzen in die Fremdsprache denken.

In dieser Arbeit verwende ich den Terminus Fremdsprache für eine Sprache, die die befragten Übersetzer nicht als Muttersprache oder muttersprachenähnliche A-Sprache definieren.

Ich werde einfachheitshalber nur in der maskulinen Form schreiben, möchte aber darauf hinweisen, dass mit dieser Form sowohl Frauen als auch Männer gemeint werden.

2. Übersetzer und Sprachen

In der Übersetzungswissenschaft verwendet man häufig die Termini Muttersprache, Zweisprachigkeit (Bilingualismus) und Fremdsprache, ohne sie klar zu definieren. Skutnabb-Kangas (1988) hat eine ausführliche Definition von **Muttersprache** aufgestellt, die auf fünf Kriterien basiert, nämlich Ursprung (die erste gelernte Sprache), Kompetenz (die Sprache, die man am besten kann), Gebrauch (die Sprache, die primär im Sprachgebrauch ist), Identifizierung (die Sprache, mit der man umgeht oder für deren Muttersprachler die anderen einen halten) und Automatik (die Sprache, womit man rechnet, womit man denkt oder in der man träumt). (Skutnabb-Kangas 1988, 35.)

Zweisprachigkeit definiert Skutnabb-Kangas (1988) auch nach den oben genannten Kriterien. Man ist zweisprachig (bilingual), wenn man zwei Sprachen zu Hause erlernt hat oder von Anfang an zwei Sprachen in seiner Kommunikation verwendet hat, wenn man die Sprache entweder völlig beherrscht oder nur gelegentlich mit ihr zu tun hat, wenn man nach seinem eigenen Willen oder nach den Anforderungen der Gesellschaft zwei Sprachen benutzen kann oder wenn man sich als zweisprachig identifiziert oder die anderen einen als zweisprachig betrachten. (Skutnabb-Kangas 1988, 62–63.)

Die **Fremdsprache** und die **Zweitsprache** lernt man später als die Muttersprache. Nach Suni (2005) lernt man die Fremdsprache z. B. in der Schule, aber die Zweitsprache in einer Umgebung, wo man diese Sprache spricht.

Nach Hietanen (2002, 281) haben Übersetzer sowohl aktive (**A-** und **B-Sprache**) als auch passive (**C-**) Arbeitssprachen. Normalerweise ist die A-Sprache die Muttersprache und die B-Sprache eine Fremdsprache, die Übersetzer so gut können, dass sie sowohl aus ihr, als auch in sie übersetzen können. Die C-Sprache ist ausschließlich eine Ausgangssprache der Übersetzer. (Hietanen (2002, 281–284.)

3. Übersetzen in die Fremdsprache – in der Theorie

Beim Konsektivdolmetschen ist es ganz natürlich, dass sich sowohl in der Muttersprache als auch in der Fremdsprache geäußert wird, aber beim Übersetzen sollte immer in die Muttersprache gearbeitet werden. Die Diskussion über das Übersetzen in die Fremdsprache zeigt auf, dass Contra-Meinungen bewusst oder unbewusst unter den renommierten Forschern des Fachgebiets vorherrschen, während Pro-Meinungen unter den Übersetzungswissenschaftlern üblicher sind, die aus kleinen Sprachräumen stammen oder mit dem Übersetzerunterricht zu tun haben.

Die stärkste Argumentation gegen Übersetzen in die Fremdsprache kommt von Newmark (1981). Er sagt definitiv, dass Übersetzer immer in die Muttersprache übersetzen sollen, weil schon ein paar komplizierte Sätze in der Fremdsprache unnatürliche Strukturen und Kollokationen verraten, auch wenn Übersetzer jahrelang in der Zielkultur gelebt hätten (Newmark 1981, 180). In der Idealsituation sind Übersetzer zweisprachig und übersetzen in eine Muttersprache (Nida, 1964). Doch gibt Nida zu, dass dieses Ideal selten verwirklicht wird. Dementsprechend ist im realen Leben das Wichtigste, dass die Sprachkenntnisse der Zielsprache einwandfrei sind, weil mangelhafte Sprachkenntnisse die meisten und schlimmsten Übersetzungsfehler verursachen. (Nida 1964 149–150.) Crystal (1987, 344) stellt fest, dass beim Übersetzen viele Fähigkeiten, wie Ausgangsprachkenntnisse, Fach- und Kulturkenntnisse, Bewusstsein der beherrschenden Konnotationen und Tabus, erforderlich sind und um diese Anforderungen zu erfüllen und um einen flüssigen Stil zu erreichen, ist es besser in die Muttersprache zu übersetzen. Steiner (1992) und Venuti (1995) argumentieren nicht so deutlich gegen Übersetzen in die Fremdsprache, aber unterschwellig scheinen sie es für selbstverständlich zu halten, dass Übersetzer in die Muttersprache übersetzen. Ihnen zufolge ist es nämlich der Ausgangstext, der fremd ist und der in die eigene Sprache übertragen werden soll. (Steiner 1992, 120; Venuti 1995, 41.)

Eine konträre Meinung vertritt Wilss (1996, VIII), der im Vorwort seines Buches „Übersetzungsunterricht – Eine Einführung“ sagt: „Hochqualifizierte Übersetzer müssen in der Lage sein, Texte aus den verschiedensten Fachgebieten aus einer oder aus mehreren Fremdsprachen in ihre Muttersprache oder umgekehrt zu übersetzen.“ McAlester (1992, 191–194) stellt auch fest, dass diejenigen, die verantwortlich für den Übersetzerunterricht sind, die Studenten vorbereiten müssten, in die Fremdsprache zu übersetzen, weil das in kleinen Sprachräumen kulturell und wirtschaftlich wegen Mangel an Muttersprachlern lebenswichtig ist. Vehmas-Lehto (2002, 40) wiederholt die Überzeugung

von McAlester und sagt, dass es in kleinen Sprachräumen ein Muss ist, in die Fremdsprache zu übersetzen, sogar aus einer Fremdsprache in eine andere.

4. Übersetzen in die Fremdsprache – in der Praxis

Im Alltag der Übersetzer ist es nicht außergewöhnlich, dass man in die Fremdsprache übersetzt. Beeby Lonsdale (1998) zitiert Grindrod (1986), nach dessen Untersuchung der Anteil der „Puristen“ (die nur in die Muttersprache übersetzen) in Großbritannien höher ist (84 Prozent) als in anderen europäischen Ländern. Unter den deutschen Übersetzern ist es Schmitt (1990) zufolge fast ebenso üblich in die Fremdsprache zu übersetzen wie in die Muttersprache. 27 Prozent der deutschen Übersetzer übersetzen zumindest gelegentlich sogar aus einer Fremdsprache in eine andere. Zwei Prozent der Übersetzer übersetzen *nur* in die Fremdsprache, ihnen stehen zehn Prozent gegenüber, die ausschließlich in die Muttersprache übersetzen. (Schmitt 1990, 101.) Es ist auch bemerkenswert, dass von Übersetzungen aus dem Chinesischen ins Englische 80 Prozent von chinesischen Muttersprachlern angefertigt werden (Vartia 2005, 15). In finnischen Firmen ist es sehr üblich, dass man in die Fremdsprache übersetzt oder Texte in der Fremdsprache schreibt. Laut Betcke (1987) in MacAlester (1992) variierte die Prozentzahl zwischen 70 und 92, je nach Textsorte. Während dieser Untersuchung hatten nur sechs Prozent der Mitglieder vom SKTL eine andere Muttersprache als Finnisch oder Schwedisch (Betke 1989). (McAlester 1992, 294–295.) Jääskeläinen und Mauranen (2001, 362–364) berichten, dass 76 Prozent der Übersetzungsarbeit in zwei ostfinnischen Forstindustriefirmen in die Fremdsprache geleistet wurden. In der Interviewuntersuchung von Sorvali (1996) unter Fachtextübersetzern in Finnland, deren Muttersprachen Finnisch, Schwedisch, Englisch, Deutsch oder Italienisch war, wurde festgestellt, dass ein Viertel der Übersetzer nur in die Muttersprache übersetzte und zehn Prozent nur in die Fremdsprache. 45 Prozent der Interviewten übersetzten in eine Fremdsprache und umgekehrt und überdies 20 Prozent dazu aus einer Fremdsprache in eine andere. (Sorvali 1996, 90–94.)

Unter welchen Bedingungen kann man dann in die Fremdsprache übersetzen? Nach Prunč (2000) ist Übersetzen in die Fremdsprache durch bewusste Einschränkungen von Textsorten möglich. Laut Prunč können adäquate translatorische Leistungen sogar ohne wesentliche Qualitätsabstriche erzielt werden, wenn die Texte sich durch große Regelmäßigkeit und einen hohen Grad von Wiederholung auszeichnen. (Prunč 2000, 18.) Laut Groß (2000, 176) ist es möglich eine solche Fertigkeit zu erreichen, dass man Texte aus einer begrenzten Anzahl von Textsorten und Themenbereichen ebenso gut in die Fremdsprache übertragen kann wie ein durchschnittlich talentierter, professioneller

Muttersprachler. Bretthauer (2000, 152) fügt hinzu, dass – während das Übersetzen philosophischer und belletristischer Literatur dem Muttersprachler vorbehalten ist – sich Fachtexte durchaus in die Fremdsprache übersetzen lassen, wenn das nötige Fach-, Stil- und Kulturwissen vorhanden ist. Grosman (2000, 28–31) und Pokorn (2000a, 2000b, 2004 und 2005) sagen jedoch, dass es in kleinen Sprachräumen notwendig, kulturell motiviert und auch möglich ist, selbst literarische Texte in die Fremdsprache zu übertragen, in Zusammenarbeit oder mittels Prüfung durch einen professionellen Muttersprachler. Für den Übersetzer ist normalerweise die Ausgangssprache oder die Zielsprache eine Fremdsprache. Übersetzen in die Fremdsprache kann gut motiviert sein, wenn der Ausgangstext ein schwieriger Fachtext ist, dessen Inhalt wichtiger ist als die einwandfreie Formulierung des Zieltextes. Schmitt (1990, 101) stellt fest:

Die Tatsache, dass gerade schwierige Fachtexte oft in die Fremdsprache übersetzt werden und nicht von einem Muttersprachler der Zielsprache, lässt sich leicht erklären. Es fällt einem Übersetzer mit beispielsweise der Muttersprache Englisch schwerer, einen diffizilen deutschen Text richtig zu verstehen, als einem Übersetzer mit Muttersprache Deutsch. Was nützt es, wenn der Zieltext wunderbar formuliert wird, aber die Ausgangstext-Botschaft nicht richtig verstanden wurde? Auch wenn die Zielsprache nicht Muttersprache ist, kann das zielsprachliche Formulierungsvermögen durchaus ausreichen, um einen nicht nur inhaltlich, sondern auch sprachlich einwandfreien Text zu produzieren. Man verfügt zwar als Nicht-native-speaker normalerweise über ein geringeres Spektrum/Potential an Ausdrucksvarianten, das bedeutet jedoch nicht, dass die verfügbaren/konkret realisierten Ausdrucksmöglichkeiten denen eines native speakers unterlegen sind (das sind keine Hypothesen, sondern u. a. Erfahrungen des Verfassers als technischer Übersetzer in einer Ingenieurfirma).

Übersetzer müssen immer die Kulturkonventionen lernen. Nach Bretthauer (2000, 149) kann ein Nicht-Muttersprachler die Kulturkonventionen sogar besser lernen als ein Muttersprachler, der seine Kulturkompetenz leicht überschätzen kann.

Untersuchungen über die Übersetzungsqualität beim Übersetzen in die Fremdsprache sind ziemlich gering. Chesterman (1994, 154–155) hat quantitativ festgestellt, dass Übersetzungen, die von Nicht-Muttersprachlern ins Englische angefertigt und von Muttersprachlern geprüft wurden, sich durch Artikelverwendung statistisch von Texten unterscheiden, die Muttersprachler geschrieben hatten. Pokorn (2005, 109–117) hat gezeigt, dass kompetente Muttersprachler sich nicht immer entscheiden konnten, ob ein Prosatext, den sie lasen, von einem Muttersprachler der Zielsprache oder einem Nicht-Muttersprachler übersetzt worden war.

5. Übersetzen in die Fremdsprache – Ergebnisse der Umfrage

Ziel dieser Untersuchung war herauszufinden, wie üblich es unter den Fachtextübersetzern vom SKTL (Finnischer Verband der Übersetzer und Dolmetscher) ist, in die Fremdsprache zu übersetzen, was die Übersetzer davon halten, wie sie die Übersetzungsqualität beim Übersetzen in die Fremdsprache absichern und wie sie auf die Behauptungen zum Übersetzen in die Fremdsprache reagieren. Vor Beginn dieser Untersuchung wurde von vier Hypothesen ausgegangen, die hier noch kurz vorgestellt werden.

1. Mindestens die Hälfte der Fachtextübersetzer übersetzt zumindest gelegentlich in die Fremdsprache.
2. Die Übersetzerausbildung bietet eine ausreichend gute Basis für das Übersetzen in die Fremdsprache.
3. Im Übersetzeralltag ist es üblicher, dass Übersetzungen in die Fremdsprache nicht von professionellen Muttersprachlern geprüft werden.
4. Wenn ein Übersetzer eine andere Muttersprache als das Finnische hat, übersetzt er weniger aus seiner Muttersprache in die Fremdsprache als ein Übersetzer, dessen Muttersprache Finnisch ist.

Als Methode meiner Untersuchung wählte ich eine gezielte Umfrage per E-Mail, die sowohl fertige Antwortalternativen als auch die Möglichkeit zum Kommentar enthielt (siehe Fragebogen im Anhang dieser Kurzfassung). Die Zielgruppe dieser Untersuchung bestand aus Fachtextübersetzern vom SKTL (insgesamt 1361 Mitglieder). Von Fachtextübersetzern, die ihre E-Mailadresse bei SKTL angegeben hatten (insgesamt 974 Personen), wurden 250 Personen stochastisch ausgewählt und diesen Übersetzern wurde die Umfrage per E-Mail zugeschickt. Die Befragung fand Ende Oktober und Anfang November 2006 statt. Nach zwei Umfragerunden erhielt ich 97 Antworten. Die Antwortquote lag demzufolge bei 39 Prozent, was man als ausreichend repräsentativ unter den Fachtextübersetzern vom SKTL betrachten kann. Die Ergebnisse dieser Untersuchung können doch nicht für alle Fachtextübersetzer in Finnland verallgemeinert werden, weil die meisten Antwortenden Freiberufler waren. Es ist zu vermuten, dass Übersetzer als Angestellte im privaten oder öffentlichen Sektor noch mehr in die Fremdsprache übersetzen als Freiberufler (Mauranen & Jääskeläinen 2001, 364).

84 Prozent der Befragten waren Übersetzerinnen und 16 Prozent Übersetzer. Sie repräsentierten ziemlich gleichmäßig alle Altersgruppen von 25 Jahren bis über 60 und auch alle Erfahrungsgruppen von weniger als fünf Jahren Übersetzererfahrung bis mehr als zwanzig Jahre. Die meisten (79 Prozent)

hatten einen Universitäts- bzw. Hochschulabschluss; von diesen wiederum hatte 39 Prozent ein Studium der Translationswissenschaft absolviert. Zwölf Prozent der Übersetzer verfügten über eine ältere Übersetzerausbildung an den Sprachinstituten. Die meisten Übersetzer (77 Prozent) arbeiteten als Freiberufler und typisch für sie war, dass sie sich (79 Prozent der Übersetzer) mit einem bestimmten Fachgebiet beschäftigten. Die üblichsten Fachgebiete in dieser Untersuchung waren Technik und Industrie, Handel und Wirtschaft sowie Medizin.

85 Prozent der Übersetzer hatten Finnisch als Muttersprache, neun Prozent Schwedisch. Zwei Übersetzer hatten Englisch, je einer Deutsch, Französisch, Norwegisch oder Kroatisch als Muttersprache. Außer bei vier Personen war die Muttersprache auch die A-Sprache des Übersetzers. Alle Übersetzer hatten Finnisch entweder als Muttersprache oder als B- oder C-Sprache. Die üblichste B-Sprache war Englisch (45 Prozent). Auf dem zweiten Platz stand Deutsch (16 Prozent der Übersetzer) und auf dem dritten Platz Finnisch (12 Prozent der Übersetzer). Englisch war auch die üblichste C-Sprache (37 Prozent); als C-Sprache hatten 23 Prozent der Übersetzer Schwedisch und 16 Prozent entweder Deutsch oder Französisch.

Fast alle Übersetzer (93 Prozent) hatten in den Ländern gewohnt (oder wohnen), wo ihre B- oder C-Sprache gesprochen wird, ein knappes Drittel weniger als ein Jahr, ein gutes Drittel ein Jahr bis fünf Jahre und ein Drittel mehr als fünf Jahre.

Der Untersuchung zufolge übersetzten

- 30 Prozent der befragten Übersetzer nur in die Muttersprache
- 40 Prozent der Übersetzer sowohl in die Muttersprache als auch aus der Muttersprache in die Fremdsprache
- 30 Prozent der Übersetzer sowohl in die Muttersprache als auch aus der Muttersprache in die Fremdsprache und dazu noch aus einer Fremdsprache in eine andere.

Wenn die Gesamtübersetzungsarbeit der Übersetzer betrachtet wird, ist deutlich zu bemerken, dass

- sogar 73 Prozent der Gesamtarbeit in die Muttersprache
- 24 Prozent in die Fremdsprache
- 3 Prozent aus einer Fremdsprache in eine andere geleistet wird.

Englisch erwies sich als dominante Arbeitssprache: 46 Prozent der Übersetzungen, die in die Muttersprache übersetzt wurden, waren aus dem Englischen. Die zweitüblichste Ausgangssprache war Finnisch (14 Prozent der Übersetzungsarbeit), gefolgt von Deutsch (11 Prozent) sowie Russisch, Schwedisch und Französisch (je sechs Prozent). Auch wenn aus der Muttersprache in die Fremdsprache übersetzt wurde, war es am häufigsten ins Englische (40 Prozent der Übersetzungsarbeit in diese Richtung). Auf dem zweiten Platz war Russisch (13 Prozent), gefolgt von Deutsch (12 Prozent), Finnisch und Schwedisch (je sieben Prozent) und von Französisch (sechs Prozent). Auch beim Übersetzen aus einer Fremdsprache in die andere war Englisch fast immer entweder die Ausgangs- oder die Zielsprache (88 Prozent der Übersetzungsarbeit). Bei der Betrachtung von Übersetzungen nach Sprachenpaaren (Finnisch-Fremdsprache) wurde die meiste Arbeit jedoch nicht ins Englische, sondern ins Russische geleistet: Aus dem Russischen machte man im Sprachenpaar Finnisch-Russisch nur 39 Prozent der Übersetzungsarbeit und ins Russische sogar 61 Prozent, im Sprachenpaar Finnisch-Englisch aus dem Englischen 70 Prozent und ins Englische 30 Prozent.

Die Einstellungen der Übersetzer zum Übersetzen in die Fremdsprache wurden mit sechs Behauptungen durch Likert-Skala getestet (Fragebogen, Teil 2). Im Folgenden referiere ich kurz die Ergebnisse. Im Allgemeinen war es bemerkenswert bei diesen Ergebnissen, dass sie von der Übersetzungsrichtung abhängig waren und dass die Übersetzer, deren Muttersprache eine andere als Finnisch war, kritischer zum Übersetzen in die Fremdsprache eingestellt waren. Tabelle 1 zeigt die Prozentzahl der Übersetzer, die den Behauptungen zustimmten. Die Ergebnisse zeigten, dass im Allgemeinen nicht zwangsläufig in die Fremdsprache übersetzt werden muss, weil 71 Prozent von denen, die in die Fremdsprache übersetzten, der Behauptung „Ich übersetze gern in die Fremdsprache“ zustimmten. Meiner Meinung nach war es ein bisschen überraschend, dass nur eine gute Hälfte der Übersetzer, die nur in die Muttersprache übersetzten, für die Behauptung „Bei mir kommt es gar nicht in Frage, in die Fremdsprache zu übersetzen“ votierten; sie hielten also das Übersetzen in die Fremdsprache auch für möglich. Erwartungsgemäß antworteten 84 Prozent aller Befragten, darunter alle Übersetzer, die nur in die Muttersprache übersetzten, und alle, deren Muttersprache eine andere als Finnisch war, dass sie am liebsten in die Muttersprache übersetzten. Der Behauptung „Übersetzen in die Muttersprache ist einträglicher und müheloser als Übersetzen in die Fremdsprache“ stimmten zwei Drittel aller Befragten zu. Durch die sechste Behauptung „Man muss in die Fremdsprache übersetzen, um sein Brötchen zu verdienen“ wollte ich herausfinden, ob es in Finnland wirklich ein Muss ist, in die Fremdsprache zu übersetzen. Laut der Befragung ist es dies nicht, weil die Ergebnisse aller Befragten sich halb und halb teilten.

Tabelle 1. Prozentzahl der Übersetzer, die den Behauptungen zustimmten.(MS=Muttersprache, FS=Fremdsprache)

Behauptung	Alle	Nur in die MS	Auch in die FS	Andere MS als Finnisch
Ich übersetze am liebsten in die Fremdsprache.	19	0	21	7
Ich übersetze gern in die Fremdsprache.	55	4	71	13
Bei mir kommt es gar nicht in Frage, in die Fremdsprache zu übersetzen.	16	56	3	27
Ich übersetze am liebsten in die Muttersprache.	84	100	79	100
Übersetzen in die Muttersprache ist einträglicher und müheloser als Übersetzen in die Fremdsprache.	65	88	60	87
Man muss in die Fremdsprache Übersetzen, um sein Brötchen zu verdienen.	40	4	51	20

Auf Grund meiner Untersuchung scheint die Qualität beim Übersetzen in die Fremdsprache allgemein gut zu sein. Die oben genannte Feststellung basiert auf folgenden drei Ergebnissen:

- 87 Prozent der Übersetzer stellten fest, dass sie die allgemeinen Anforderungen an einen gut übersetzten Text, nämlich gute Ausdrucksfähigkeit in der Zielsprache sowie richtige und genaue Übertragung der Botschaft des Ausgangstextes, entweder immer oder wenigstens beim Übersetzen spezieller Textsorten erfüllen konnten
- 85 Prozent der Übersetzer teilten mit, dass der Zieltext entweder immer – oder wenigstens, wenn der Text veröffentlicht wird – von einem professionellen Muttersprachler geprüft wurde
- 84 Prozent der Übersetzer hatten nur positives oder eher positives als negatives Feedback erhalten

Die Hälfte aller Befragten und 73 Prozent der Befragten mit der Übersetzer Ausbildung teilten mit, dass ihre Ausbildung eine gute Basis zum Übersetzen in die Fremdsprache bilde. Laut dieser Untersuchung waren die Übersetzer auch sehr aktiv im Weiterentwickeln und Beibehalten ihrer Sprachkenntnisse. Durchschnittlich hatte jeder Übersetzer fünf verschiedene Weisen dafür: Die üblichsten waren Fachliteratur oder Belletristik zu lesen, Fernsehen und Reisen.

Es wurde auch gefragt, wie oft den Übersetzern gesagt wurde, dass man nicht in die Fremdsprache übersetzen sollte. Fast ein Drittel hatte diese Feststellung nie gehört, 13 Prozent dagegen oft.

Der letzte Teil meiner Untersuchung bestand aus zehn Behauptungen (Fragebogen, Teil 4), die sowohl aus der Perspektive der Übersetzungswissenschaft als auch aus dem Blickwinkel des Übersetzeralltags das Übersetzen in die Fremdsprache veranschaulichen. Zur Messung der Einstellungen wurde die Likert-Skala gewählt und der Fragebogen bot auch die Möglichkeit an, Kommentare zu schreiben. Die Übersetzer kommentierten die Behauptungen sehr reichlich und gründlich.

Die erste Behauptung „Übersetzer sollten nur in die Muttersprache übersetzen“ stammte aus Newmark (1981, 180). Ein Drittel aller Befragten war mit der Behauptung einverstanden, sie wurde aber von gut der Hälfte derer geteilt, die nur in die Muttersprache übersetzten oder eine andere Muttersprache als Finnisch hatten. Zusammengefasst kann man konstatieren, dass viele von den Befragten meinten, dass die Qualität der Übersetzung besser ist, wenn man in die Muttersprache übersetzt, aber eine qualitativ ausreichende Übersetzung ist auch unter folgenden Voraussetzungen erreichbar:

- die sprachliche und textuelle Kompetenz der Übersetzer ist gut
- Übersetzer übersetzen nur solche Textsorten, die sie auch fachlich gut kennen
- der Zieltext wird immer von einem professionellen Muttersprachler geprüft.

Laut den Kommentaren hat Übersetzen in die Fremdsprache den Vorteil, dass Übersetzer den Ausgangstext völlig, ohne Probleme verstehen. Einige Übersetzer betonten auch die Tatsache, dass es in Finnland wegen des Übersetzungsmarkts unmöglich und dank der Übersetzer Ausbildung auch unnötig sei, diese Behauptung umzusetzen.

Die zweite Behauptung von Newmark (1981, 180), dass „man schon nach einigen Sätzen erkenne, ob eine Übersetzung in die Fremdsprache angefertigt worden ist“, war ebenfalls zu bewerten. Hier waren die Meinungen gleichfalls geteilt: Gar 40 Prozent von denen, die nur in die Muttersprache übersetzten,

aber nur 15 Prozent von denen, die auch in die Fremdsprache arbeiteten, stimmten der Behauptung zu. Als Fazit aus den Kommentaren kann man festhalten, dass man so starke Verallgemeinerungen wie diese Behauptung nicht machen kann, weil das Niveau der Übersetzungen immer variiert. Das negative Erkennen lässt sich durch gutes berufliches Können, Akzeptanz der eigenen Grenzen, Konzentration auf fachlich starke Textsorten und durch Textprüfung eines professionellen Muttersprachlers vermeiden.

Die dritte Behauptung stammt aus dem Alltag der Übersetzer in einem kleinen Sprachraum (Vehmas-Lehto 2000, 40 und Sorvali 1996, 93) und lautete: „Es ist möglich aus einer Fremdsprache in eine andere zu übersetzen.“ Auch hier spalteten sich die Meinungen. Eine gute Hälfte von denen, die nur in die Muttersprache übersetzten, hatte eine andere Meinung, aber 60 Prozent von denen, die auch in die Fremdsprache übersetzten, waren mit der Behauptung einverstanden. Die befragten Übersetzer hielten Übersetzen aus einer Fremdsprache in eine andere nicht für eine Idealsituation. Einige stellten fest, dass die Idee völlig außer Frage stehe, andere dagegen betrachteten es als Doppelübersetzung, die man gelegentlich machen müsse. Laut den Kommentaren war das Qualitätsrisiko das größte Problem, aber es wurde auch zugegeben, dass mit solchen Textsorten, die spezifische Sachkenntnisse erforderten, es auch gut motiviert sein könne.

Es wird auch laut Mackenzie und Vienne (2000, 125–126) behauptet, dass „es Textsorten gibt, bei denen es sogar wichtiger ist, den Ausgangstext einwandfrei zu verstehen als den Zieltext äußerst tadellos zu formulieren.“ 56 Prozent aller Befragten stimmten der vierten Behauptung zu. Aus den zusammengefassten Kommentaren kann man folgende Schlussfolgerungen ziehen: Laut vieler Übersetzer ist der flüssige Zieltext eine definitive Anforderung. Aber es gibt auch andere, nach deren Meinung sich Zieltexte gut von einem professionellen Muttersprachler prüfen lassen; wenn jedoch Verständnisfehler beim Ausgangstext aufträten, könne Schlimmes passieren. Diese Stimme im Besonderen für Patenttexte, technische Texte, juristische und medizinische Texte, die für ein Fachpublikum angefertigt würden.

Die fünfte Behauptung „Sprachkenntnisse der Ausgangssprache werden in der Übersetzungswissenschaft unterschätzt“ ist eine Zuspitzung und basiert auf den Meinungen von Grosman (2000, 23) über die geringe Bedeutung der Ausgangssprache und -kultur in der Übersetzungstradition, die hingegen sehr das Übersetzen in die Muttersprache schätze. Diese Behauptung fanden die Übersetzer fremd und seltsam und die Hälfte nahm keine Stellung dazu. Viele

Übersetzer kommentierten, dass sie nicht wüssten was man über dieses Thema in der Übersetzungswissenschaft geschrieben habe. Die meisten der befragten Übersetzer, die sich äußerten, stellten fest, dass man in der Übersetzungswissenschaft eher die Sprachkenntnisse der Zielsprache unterschätze. Andererseits hatten einige Übersetzer bemerkt, dass es auf dem Übersetzungsmarkt falsch verstandene Ausgangstexte gibt und dass es auch solche Übersetzer gebe, die sehr schlecht die Ausgangssprache kennen.

Die sechste Behauptung „Ein professioneller Muttersprachler sollte immer eine Übersetzung in die Fremdsprache prüfen“ basiert auf der Norm DIN EN 15038 *Übersetzungs-Dienstleistungen – Dienstleistungsanforderungen* sowie auf einem Artikel von Mackenzie (2004, 164). Drei Viertel der Befragten stimmten dieser Behauptung zu. Den Kommentaren zufolge ist die von einem Muttersprachler durchgeführte Textprüfung sehr wichtig und eine Garantie für die Übersetzungsqualität. Aber im Alltag des Übersetzers ist es nicht immer möglich, dieses Verfahren auszuführen oder der Textprüfer ist kein professioneller Muttersprachler, sondern z. B. ein Experte des Fachgebiets. Es wurde auch betont, dass der Verwendungszweck der Übersetzung entscheidend ist, ob eine Textprüfung notwendig sei oder nicht.

Laut der Norm DIN EN 15038 *Übersetzungs-Dienstleistungen – Dienstleistungsanforderungen* „muss der Textprüfer die Ausgangssprache kennen“. Zwei Drittel der befragten Übersetzer war mit dieser siebten Behauptung einverstanden. Die meisten waren der Überzeugung, dass die oben genannte Behauptung stimmt, ansonsten sei es unmöglich, den Zieltext im Vergleich zum Ausgangstext ordentlich zu prüfen. Einige meinten jedoch, dass die sachliche und sprachliche Prüfung getrennt durchgeführt werden muss.

Die Schlussfolgerung der Untersuchung von Pokorn (2005 120, 121) lautete: „Die Qualität, die einwandfreie Formulierung und die Akzeptabilität der Übersetzung in der Zielsprachkultur sind nicht von der Muttersprache des Übersetzers abhängig, sondern von den Fähigkeiten, der Übersetzungsstrategie und den Kulturkenntnissen des Übersetzers.“ Diejenigen, die in die Fremdsprache übersetzten, waren mit dieser achten Behauptung zu 85 Prozent einverstanden, aber nur 48 Prozent von denen, die nur in die Muttersprache übersetzten. Aus Kommentaren lässt sich festhalten, dass die meisten Übersetzer die in der Übersetzerausbildung erlangten Kenntnisse für den wichtigsten Faktor beim erfolgreichen Übersetzen *in* die Fremdsprache hielten. Aber beim Übersetzen in die Fremdsprache spielten auch Textsorte und Fachwissen eine große Rolle. Eine Gruppe von

Übersetzern betonte auch die zentrale Rolle der Muttersprache beim Übersetzen und betrachtete Übersetzen in die Fremdsprache als außergewöhnlich und risikoreich.

Viele Experten, die mit dem Übersetzeralltag in Finnland vertraut sind (z. B. McAlester 1992, 292), haben festgestellt, dass „es nicht genug Muttersprachler anderer Sprachen gibt, um alle notwendigen Übersetzungen aus dem Finnischen in die anderen Sprachen zu machen.“ Mit dieser neunten Behauptung waren fast alle Übersetzer einverstanden oder nahmen keine Stellung dazu.

Zusammengefasst kann festgestellt werden, dass es im Allgemeinen sehr wenig Ausländer in Finnland gibt, obwohl die Situation sich langsam verändert. Andererseits hielten die befragten Übersetzer für wichtig zu bemerken, dass sprachliches Können und Übersetzungskompetenz nicht dieselbe Sache sind. Als Ausnahme wurde auch festgestellt, dass es ausländische Übersetzer in Finnland gebe, die zunehmend Übersetzungsarbeit leisten könnten.

Die zehnte Behauptung „Finnisch ist eine so schwierige Sprache, dass Übersetzen aus dem Finnischen für einen Nicht-Finnisch-Muttersprachler sehr schwierig ist“ stammt aus der Rundtischdiskussion unter dem Titel *Translating the wrong way* auf dem FIT-Weltkongress in Tampere 2005 (Vartia 2005, 8, 15). Nur ein Drittel aller Übersetzer war mit dieser Behauptung einverstanden und ungefähr die Hälfte argumentierte gegen sie. Es war jedoch sehr interessant zu bemerken, dass 53 Prozent von denjenigen, die keine finnischen Muttersprachler waren, der Behauptung zustimmten. Generell meinten die Übersetzer, besonders finnischsprachige Übersetzer, dass man ebenso leicht Finnisch wie eine andere Sprache lernen könne, aber Übersetzen eben schwierig sei.

6. Hypothesen und Schlussfolgerungen

Meiner ersten Hypothese zufolge übersetzt mehr als die Hälfte der Fachtextübersetzer vom SKTL mindestens gelegentlich in die Fremdsprache. Nach den Ergebnissen dieser Untersuchung liegt die Prozentzahl bei 70 %. Die erste Hypothese darf daher als bestätigt angesehen werden.

Nach der zweiten Hypothese bietet die ehemalige und heutige Übersetzerausbildung gute Grundkenntnisse zum Übersetzen in die Fremdsprache. Die Ergebnisse zeigen, dass Übersetzer mit Übersetzungsausbildung ebenso oft in die Fremdsprache übersetzen wie diejenigen ohne. Es ist aber bemerkenswert, dass unter ausgebildeten Übersetzern diejenigen, die an den Sprachinstituten ausgebildet wurden, viel mehr in die Fremdsprache (52 Prozent der Übersetzungsarbeit) übersetzten als

Übersetzer mit der heutigen Universitätsausbildung (18 Prozent der Übersetzungsarbeit). Nach dem t-Test ($p=0,004$) ist dieser Unterschied sehr signifikant. 73 Prozent der ausgebildeten Übersetzer stimmten der Ansicht zu, dass die Ausbildung gute Kenntnisse für das Übersetzen in die Fremdsprache biete. Nur 20 Prozent der Übersetzer mit einer anderen Ausbildung teilten diese Meinung. Laut χ^2 -Test ist der Unterschied sehr signifikant ($p=0,004$). Die zweite Hypothese wurde daher ebenfalls bestätigt.

Meine dritte Hypothese lautete, dass es üblicher ist, dass die in die Fremdsprache angefertigten Übersetzungen nicht von professionellen Muttersprachlern geprüft werden, die pragmatische Qualität der Arbeit jedoch gut genug ist. Dies scheint nicht der Fall zu sein, insofern 86 Prozent der Übersetzer mitteilte, dass ihre Übersetzungen immer oder wenigstens gelegentlich geprüft würden.

Laut der vierten Hypothese ist es nicht so üblich in die Fremdsprache zu übersetzen, wenn die Muttersprache des Übersetzers nicht Finnisch ist. Die Anzahl der Übersetzer, die in die Fremdsprache übersetzte, wurde mit dem χ^2 -Test überprüft und demnach wurde festgestellt, dass mit 90-prozentiger Wahrscheinlichkeit eine kleinere Anzahl Übersetzer, die eine andere Muttersprache als Finnisch hatten, in die Fremdsprache übersetzten. T-Test zeigt deutlich ($p=0,002$), dass diejenigen, die eine andere Muttersprache als Finnisch hatten, weniger in die Fremdsprache übersetzten. Die vierte Hypothese könnte also als richtig angesehen werden.

Nicht alle Fachtextübersetzer vom SKTL übersetzen in die Fremdsprache, aber doch der größte Teil, 70 Prozent. Die gesamte Übersetzungsarbeit in die Fremdsprache lag auf meinen Daten bei 27 Prozent und war damit viel kleiner als bei Jääskeläinen und Mauranen (2001, 364) die finnische Fortindustrie betreffen, nämlich 76 Prozent. Der große Unterschied lässt sich mit den Arbeitsverhältnissen erklären: Der größte Teil der Übersetzer dieser Untersuchung waren Freiberufler im Gegensatz zur Untersuchung von Jääskeläinen und Mauranen, deren Übersetzer in Firmen arbeiteten.

Übersetzen in die Fremdsprache ist in Finnland nach dieser Untersuchung kein absolutes Muss, sondern offensichtlich können Übersetzer größtenteils solche Arbeit finden, die sie auch gern leisten – sowohl *aus* der Fremdsprache als auch *in* die Fremdsprache.

Dank der von professionellen Muttersprachlern oder Experten durchgeführten Zieltextprüfung ist die pragmatische Qualität der Übersetzungen in die Fremdsprache auf Grund der Selbstevaluierung der Übersetzer oder des an den Übersetzern adressierten Feedbacks gut genug.

Stellungnahmen zu den Behauptungen betreffend ‚Übersetzen in die Fremdsprache‘ zeigten die Vielfalt des Übersetzerfeldes in Finnland. Bemerkenswert an diesen Stellungnahmen war, dass sie einigermaßen von der im Berufsalltag meist verwendeten Übersetzungsrichtung und der Muttersprache des Übersetzers abhängig waren. In den reichlichen Kommentaren konnte man viele in der Übersetzungswissenschaft vorhandene Argumente gegen und für das Übersetzen in die Fremdsprache finden. Vereinfacht festgestellt ist es nach dieser Untersuchung möglich in die Fremdsprache zu übersetzen, wenn Übersetzer die Zielsprache und -kultur, Textkonventionen und Fachgebiet gut kennen, ihre Grenzen erkennen und einen professionellen Muttersprachler als Zieltextprüfer haben.

Dieser Untersuchung zufolge arbeiteten dem übersetzungswissenschaftlichen Ideal („nur in die Muttersprache“) diejenigen am nächsten, die eine universitäre Übersetzerausbildung absolviert hatten. Zynisch kann man feststellen, dass Übersetzer ohne solche Ausbildung in die Fremdsprache übersetzen, was kaum das Ziel der heutigen Übersetzerausbildung ist. Es kann auch sein, dass eine andere Ausbildung (z. B. die alte Übersetzerausbildung oder Sprachausbildung) bessere Sprachkenntnisse garantiert und deswegen auch bessere Voraussetzungen für das Übersetzen in die Fremdsprache geboten hat.

Fragebogen

TEIL 1 Hintergrundinformation.

1. Geschlecht

- weiblich
- männlich

2. Alter

- 20–24
- 25–29
- 30–34
- 35–39
- 40–44
- 45–49
- 50–54
- 55–59
- 60 oder mehr

3. Ihre Muttersprache(n)?

4. Ist Ihre Muttersprache auch Ihre A-Arbeitssprache?

- ja
- nein. Falls nicht, was ist Ihre A-Sprache?

5. Ihre B-Arbeitssprachen?

6. Ihre C-Arbeitssprachen?

7. Haben Sie in den Ländern gewohnt, wo Ihre B- und C-Arbeitssprachen gesprochen werden? Wie lange?

8. Ihre Ausbildung (Es ist möglich, mehr als eine Alternative auszuwählen)

- universitäre Übersetzerausbildung
- Diplomübersetzer vom Sprachinstitut
- einen anderen Universitäts- oder Hochschulabschluss, welcher: _____
- Berufsschul-, Fachhochschulabschluss, welcher: _____
- einen anderen Abschluss, welcher: _____
- Übersetzerstudent
- ohne Abschluss

9. Sie arbeiten als

- Freiberufler
- Unternehmer
- fest angestellt als Übersetzer
- befristet angestellt als Übersetzer
- Teilzeitübersetzer
- ich arbeite nicht als Übersetzer, sondern als: _____
- momentan stehe ich nicht im Berufsleben

10. Wenn Sie als Freiberufler oder Unternehmer arbeiten, sind Ihre Kunden

- Firmen
- Übersetzungsbüros
- Privatpersonen
- andere, welche: _____

11. Haben Sie ein spezielles Fachgebiet?

- nein
- ja, welche: _____

12. Wie lange haben Sie als Übersetzer gearbeitet?

- 0–5 Jahre
- 6–10 Jahre
- 10–20 Jahre
- mehr als 20 Jahre

TEIL 2 Ihre Übersetzungsrichtungen und Sprachenpaare.

1. Welche Übersetzungsrichtungen erscheinen in Ihrer Arbeit? (eine oder mehrere)

- ich übersetze aus einer Fremdsprache in die Muttersprache
- ich übersetze aus der Muttersprache in eine Fremdsprache
- ich übersetze aus einer Fremdsprache in eine andere

2. Wie viele Prozent der gesamten Übersetzungsarbeit ist

- aus einer Fremdsprache in die Muttersprache, Prozent _____
- aus der Muttersprache in die Fremdsprache, Prozent _____
- aus einer Fremdsprache in eine andere, Prozent _____

3. Aus welchen Fremdsprachen übersetzen Sie in die Muttersprache und wie viel Prozent aus jeder Sprache?

4. In welche Fremdsprachen übersetzen Sie aus der Muttersprache und wie viel Prozent in jede Sprache?

5. Aus welchen Fremdsprachen übersetzen Sie in eine andere und wie viel Prozent in jedem Sprachenpaar?

6. Ich übersetze am liebsten in die Fremdsprache.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

7. Ich übersetze gerne in die Fremdsprache.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

8. Bei mir kommt es gar nicht in Frage, in die Fremdsprache zu übersetzen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

9. Ich übersetze am liebsten in die Muttersprache.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

10. Übersetzen in die Muttersprache ist einträglicher und müheloser als Übersetzen in die Fremdsprache.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

11. Man muss in die Fremdsprache übersetzen, um sein Brötchen zu verdienen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

TEIL 3 Übersetzungsqualität beim Übersetzen in die Fremdsprache (für diejenigen, die in eine Fremdsprache übersetzen)

1. Es gibt mindestens zwei allgemeine Anforderungen an einen gut übersetzten Text, nämlich gute Ausdrucksfähigkeit in der Zielsprache sowie richtige und genaue Übertragung der Botschaft des Ausgangstextes.

Gemäß Selbstevaluierung beim Übersetzen in die Fremdsprache

- kann ich die oben genannten Anforderungen erfüllen
- kann ich beim Übersetzen spezieller Textsorten die oben genannten Anforderungen erfüllen
- bin ich oft unsicher, ob ich die oben genannten Anforderungen erfüllen kann
- kann ich nicht immer die oben genannten Anforderungen erfüllen

2. Die in die Fremdsprache übersetzten Texte werden

- immer von einem professionellen Muttersprachler geprüft
- gelegentlich von einem professionellen Muttersprachler geprüft. Wann?
- gelegentlich von einem professionellen Nicht-Muttersprachler geprüft. Wann?
- gelegentlich von einem Nicht-Muttersprachler, der über Fachkenntnisse des Spezialgebiets verfügt, geprüft. Wann?
- normalerweise nicht geprüft
- Ich weiß nicht, ob meine Texte geprüft werden

3. Über die in die Fremdsprache übersetzten Texte habe ich

- nur positives Feedback
- eher positives als negatives Feedback
- eher negatives als positives Feedback
- nur negatives Feedback
- kein Feedback erhalten

4. Meine Ausbildung hat mir eine gute Basis für das Übersetzen in die Fremdsprache geboten

- ich stimme vollständig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder nicht zu
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

5. Für das Weiterentwickeln und Beibehalten meiner Sprachkenntnisse

- lese ich Fachliteratur
- lese ich Belletristik
- sehe ich fern
- höre ich Radio
- nehme ich an Fortbildungen teil
- rede ich mit Experten meines Fachgebiets
- wohne ich in einem Land, wo diese Sprache gesprochen wird
- reise ich
- auf andere Weise, wie: _____

6. Wie oft hat man Ihnen gesagt, dass man nicht in eine Fremdsprache übersetzen soll?

- niemals
- gelegentlich
- oft

TEIL 4 Äußern Sie Ihre Meinung über die folgenden Behauptungen zum Übersetzen in die Fremdsprache.

1. Übersetzer sollten nur in die Muttersprache übersetzen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

2. Man erkennt schon nach einigen Sätzen, ob eine Übersetzung in die Fremdsprache angefertigt worden ist.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

3. Es ist möglich aus einer Fremdsprache in eine andere zu übersetzen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

4. Es gibt Textsorten, bei denen es sogar wichtiger ist, den Ausgangstext einwandfrei zu verstehen, als den Zieltext äußerst tadellos zu formulieren.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

5. Sprachkenntnisse der Ausgangssprache werden in der Übersetzungswissenschaft unterschätzt.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

6. Ein professioneller Muttersprachler sollte immer eine Übersetzung in die Fremdsprache prüfen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

7. Der Textprüfer muss die Ausgangssprache kennen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

8. Die Qualität, die einwandfreie Formulierung und die Akzeptabilität der Übersetzung in der Zielsprachkultur sind nicht von der Muttersprache des Übersetzers abhängig.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

9. Es gibt nicht genug Muttersprachler anderer Sprachen, um alle notwendigen Übersetzungen aus dem Finnischen in die anderen Sprachen zu machen.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

10. Finnisch ist eine so schwierige Sprache, dass Übersetzen aus dem Finnischen für einen Nicht-Finnisch-Muttersprachler sehr schwierig ist.

- ich stimme völlig zu
- ich stimme eher zu
- ich stimme weder zu oder lehne ich ab
- ich stimme eher nicht zu
- ich stimme überhaupt nicht zu

Mein Kommentar: _____

11. Allgemeine Kommentare zum Übersetzen in die Fremdsprache oder zum Fragebogen: _____

Vielen Dank!